

Tartalomjegyzék

- 3-5 **Falusi Márton** versei és portréja
- 7-10 **Sebők Melinda** – Visszatekintés a várba
- 11-12 **Szentmártoni János** – A művészet a lélek oxigénje
- 13 **Csukás István** – Más ember lettem...
- 14 **Nagy Gáspár** verse
- 15-16 **Cs. Varga István** – Búcsú Görömbei Andrástól
- 17-20 **Csongor Rózsa** – Főhercegnő és az irodalom
- 20-21 **Arató Antal** – Emlékezés Csongor Rózsára
- 23 **Szegedi Kovács György** verse
- 24-28 **Koditek Bernadett** – Beavatkozás
- 28-30 **Óvári Edit** – Kedves naplóm!
- 31-32 **Kerék Imre** versei
- 32- 33 **Pálfalvi András** versei
- 34-47 **Horváth Lajos** – Részletek a szerző készülő Napló című könyvéből
- 47-49 **Papp Andrea** – Félpercesek
- 50-51 **Saitos Lajos** versei
- 52-57 **Mezey László Miklós** – A hídon
- 58 **László Péter Sándor** – Két szabálytalan haiku
- 59-61 **Szabó Ferenc SJ** – Gárdonyi Géza, az „egri remete” lelki útja
- 62-66 **Zságot András** – Kalandozások a helyesírás világában / V.
- 66-67 **Lángi Péter** versei
- 68-70 **M. Dóra Zoltán** – Hamvas és Pilinszky
- 71-72 **Bobory Zoltán** versei
- 72-77 **Mezei László Miklós** – A megnevező költészettől az ábrázolás felé
- 78-83 **Barkóczy János** – Meg kell lakni ezt a hazát
- 83-90 **Turczy István** – „Halhatatlanok bírása az idő”
- 91-96 **Lukácsy József** – Ferenczy Károly és a nagybányai festők balatonfüredi kiállítása
- 97-101 **P. Szabó Ernő** – A Magyar Vízfestők Társasága akvarell kiállítása
- 102-105 **Bencze András** – Gyóni Géza emlékére
- 106-108 **Czinki Ferenc** – Azonos határok

Május 14-én közös rendezésben az Öreghegyi Közösségi Házzal vendégünk volt a népszerű újságíró házaspár, Csürös Csilla és Németh Miklós Attila.

Május 15-én *Azonos határok* címmel nyílt meg a Vörösmarty teremben Végvári Beatrix grafikusművész kiállítása.

Május 22-én tartottuk éves rendes közgyűlésünket.

Május 29-én emlékezetesen szép rendezvényen L. Simon László és a társaság nevében Bobory Zoltán köszöntötte a 80 esztendőes Román Károlyt, aki baráti szavakkal méltatta az idén Kossuth-díjat kapott Kalász Márton életművét.

A Szent István Emlékév, Székesfehérvár ünnepi esztendeje tiszteletére a királyi városban volt az Ünnepi Könyvhét országos megnyitója. A rendezvénysorozatban jelentős szerepet kaptak a Vörösmarty Társaság és a Vár szerkesztői által szervezett események.

Június 4-én a az Öreghegyi Közösségi Házban volt Bobory Zoltán új, *Hósorsú esküik* című kötetének bemutatója.

Június 5-én a Vörösmarty teremben Arató Antal és Vén Zoltán nyitotta meg, illetve mutatta be a *Magyar írók, költők a kisgrafikákon, ex libriseken – Írók, költők ex librisei* című kiállítást.

Június 6-án a Városház téri színpadon mutattuk be Czigány György és Simon Erika új könyveit. Román Károly pedig Tornai József két könyvével ismertette meg az érdeklődőket.

Június 7-én Falusi Márton volt a vendégünk – *Albérleti fordulónap* című, új kötetét mutatta be Bobory Zoltán és Szikra János, valamint beszélgetést hallhattak az érdeklődők a Városház téren Toldi Éva és Kontra Ferenc délvidéki író-házaspárral.

Június 11-én a Királykúton az A Szabadművelődés Háza rendezésében Bakonyi István beszélgetett Simek Valériával és Saitos Lajossal új verses-könyveikről.

Június 12-én – A hagyományos Vár-est a Bory-várban, folyóiratunk szerzői részvételével.

Előzetes: 2013 október 6-tól 9-ig Határontúli Magyar Irodalom Napjai Székesfehérváron.

Lapunkat CSEH GUSZTÁV kolozsvári képíró rézkarcai illusztrálják.
A képek Lukácsy József gyűjteményéből valók.
A Magyar Vízfestők Társasága akvarell kiállítását Csala Ildikó fotózta.
Gyóni Géza szobrát Revák András fényképezte.

Falusi Márton

Virágének

Ki másé is lehet, mért lenne magáé,
többől szakítandó, mint holtról az árnyék.

Nyakszirtje peremén csupasz már az égalj.
Vaskobakú vitéz, tudod-e, kiért halj?

Hajladozásait kötöd bokrétának,
gyöngyönként, szálanként tollforgódra szárad.

Gyöngé száracskája határt nem szaporít.
Vaskobakú vitéz, fajtalan Adonisz,

tudod-e, ki hervad? Tudhatná, kit illet,
sisakos virágja termettel szépített.

Szeme szép világa rajtad gyakran forgott,
szerencséd forgandó, amerre tollforgód.

Bomlatlan bimbókkal gombolkozott állig,
csipkéből tekert gúzs, Vénusz, üde jácint.

Vaskobakú vitéz, boglárkád leütve,
sisakos virág vagy, égi hadút üdve.

Boglárod veretét eszi meg a rozsdá,
kankalin hajlik rád, felékesít fodra.

Válthatatlan társad lett a hangás árnyék,
ki magáé lehet, ne légyen az másé.

FALUSI MÁRTON (Budapest, 1983. október 17.) költő, író, a Hítel versszerkesztője, a Magyar Napló belső munkatársa.

Kötetei: *Hazáig látni* (Stádium, 2004), *Rádneyitva ablak, ajtó* (Stádium, 2007).

Díjai: Gérecz Attila-díj (2004), Junior Prima Díj (2008), Móricz Zsigmond ösztöndíj (2008).

Falusi Márton
De profundis

Ádám állt akkor jobbján, Éva balján:
ránknyomott hajnal, száradt viaszpecsét.
Felismersz, Uram? Nem láthatlak, vallj rám!
Képmásnak jó volnék, fiadnak kevés?

Arcunk görgetik gyönyör-csigasoron,
csigolyák tört menetére billenek.
Dióvá szorított ősz, ima kopog,
őrölök rózsafüzért: gerincedet.

Zöldellj, tűnődés, ágaroppant ihlet!
Érintésed alvad, pirkadati vér.
Fölkelek mellőled. Nadrágba inget,
sorsomat időbe túri a tiéd.

Közelekre nyitni messzebb kerülök,
ami még nem történt, nem fog már soha.
Születendő vagyok, többé nem szülött,
váltogatjuk egymást, léptet lábnyoma.

Ideje volt hajadat félre húzni,
szádra kúszott mosolyod eltekergett.
Amíg távolba öltözködsz, lecsúszik
tekintetemről ráterített lelked.

Falusi Márton

De profundis

Adás dől a dőlt, a dőlt, a dőlt, a dőlt,
 nézőpontok, a dőlt, a dőlt, a dőlt,
 Földön, a dőlt? Nem látható, a dőlt, a dőlt!
 Képződés, a dőlt, a dőlt, a dőlt?

Arany a gergely a gergely - a gergely,
 a gergely a gergely a gergely.
 Dívák a dőlt, a dőlt, a dőlt,
 a dőlt a dőlt a dőlt a dőlt.

Zöld, a dőlt, a dőlt, a dőlt!
 a dőlt a dőlt, a dőlt a dőlt.
 Földön a dőlt, a dőlt a dőlt,
 a dőlt a dőlt a dőlt a dőlt.

Körül a dőlt a dőlt a dőlt,
 a dőlt a dőlt a dőlt, a dőlt a dőlt.
 a dőlt a dőlt a dőlt, a dőlt a dőlt,
 a dőlt a dőlt a dőlt a dőlt.

A dőlt a dőlt a dőlt a dőlt,
 a dőlt a dőlt a dőlt a dőlt.
 a dőlt a dőlt a dőlt a dőlt,
 a dőlt a dőlt a dőlt a dőlt.

Sebők Melinda

Visszatekintés a Várba

– A szent év küszöbén – A Szent István Év II.

„...jövőt alapozni csak nemzetével érző
művelt, jóra fogékony emberekre lehet.”¹
(A szent év küszöbén, Vár, 1938 / 1.)

„Székesfehérvár a szent király évének küszöbére lépett” – olvashatjuk az 1938 februárjában induló Vár vezércikkében. Az irodalmi lapot nyitó, *A szent év küszöbén* című tanulmány nem csupán a folyóirat célkitűzéseit fogalmazza meg, hanem külön figyelmet szentel az 1938-as emlékév jelentőségének. Székesfehérváron a szent király évében, 1938-ban pompás ünnepségsorozattal emlékeztek meg Szent István király halálának 900. évfordulójáról. 1938-ra kialakították a Romkertet (1938. május 22-én itt történt a vitézavatás). Június 1-jén a Szent Jobb látogatásának napján újratemették Prohászka Ottokár püspököt. Augusztus 18-án felavatták Sidló Ferenc Megyeháza előtt álló Szent István szobrát, s ekkor tartották az országgyűlést is Székesfehérváron. Ezen a napon iktatták törvénybe, hogy augusztus 20-a nemzeti ünnepé váljon az 1083. augusztus 20-án szentté avatott I. István király emlékére.

Épp ebben a kivételes jelentőségű évben indulhatott útjára a Vár című irodalmi-művészeti folyóirat is, amely a Dunántúl irodalmának legjobbait próbálta magához gyűjteni. A Vár 1938 februárjától 1939 januárjáig működött. A nyári szünet kivételével havonta megjelenő lap mindösszesen kilenc számot ért meg, mégis sikeres irodalmi-művészeti vállalkozása volt a városnak. A város legrangosabb folyóiratát fiatal írók, tanárok szerkesztették: György Oszkár tanár-költő-műfordító; Jankovich Ferenc költő, író; Pálffy István író; Baróti Géza helybeli újságíró; G. Kovács Tibor reálgimnáziumi tanár és Csákány Ambrus író. A folyóirat főmunkatársai voltak még: Weöres Sándor, Takáts Gyula, Árvai János, Ormos Gerő és Harza László. A Bástya utca 9. szám alatt működő kiadóhivatalban nyomtatott lapból Weöres Sándor, Képes Géza, Jékely Zoltán, Takáts Gyula, Sótér István, Szabó Pál, Kodolányi János és Szabó Lőrinc is rendszeresen tiszteletpéldányt kapott.

György Oszkár a budapesti bölcsészkar magyar-francia szakán végzett, majd a Revue de Hongrie munkatársaként dolgozott. 1920-tól a székesfehérvári reál-gimnáziumban tanított. Baudelaire-Verlaine szimbolizmusának tolmácsolójaként, a Vörösmarty Társaság alelnökéeként, három önálló verskötetével (*In memoriam*, *Titkok*, *A végtelen fasor*) méltán kapott helyet a Vár szerkesztői között. Zárkózott, szerény alkat lévén sokszor név nélkül jelentek meg írásai. *A szent év küszöbén* című vezércikket minden bizonnyal ő írta – kézirata megtalálható a Fejér Megyei Levéltár György Oszkár-hagyatékában – ennek ellenére név nélkül publikálta. A Vártól olyan szellemi fellendülést remélt, amelyben az egész Dunántúl szellemi arculata is kirajzolódik. Vezércikkében többször utalt Szent István szellemiségére is.

¹ 2013/1-es számunkban – a szerző hibáján kívül – tévesen közöltük a mottót. Az idézet valószínű György Oszkártól származik, 1938-ban a Várat indító *A szent év küszöbén* című vezércikket név nélkül publikálta.

Az 1938-as „szent év”-ről az 1932. május 16-án megalakult Vörösmarty Irodalmi és Művészeti Társaság is megemlékezett. A Társaság elnöki tisztségét vitéz Szarka Géza, gimnáziumi igazgató; a társelnököt dr. Say Géza festőművész; alelnöki posztját György Oszkár töltötte be. A Társaság titkárának Cseh Istvánt nevezte ki. Szarka Géza elnöki beszédében hangsúlyozta, hogy a Társaság minden művészi iránynak helyt ad, tollal és ecsettel harcol a mélyebb, igazibb kultúráért. A Vörösmarty Társaság alapító tagjai valamennyien művészeti-kulturális tevékenységgel foglalkoztak, csak azt fogadták el tagjaik közé, akinek felvételét legalább három tag írásban javasolta. György Oszkár tanítványai, Jankovich Ferenc és Jankovich József (költői nevén Csákány Ambrus) is az alapító tagok között szerepeltek.

A Vörösmarty Társaság olyan irodalmi esteket rendezett, ahol a felolvasások mellett (kortárs művészek mutathatták be verseiket, novelláikat), sor került énekekre, zongora- és hegedűjátékra, művészeti előadásokra. Szarka Géza és György Oszkár meghívására a kor legjelesebb költői, írói, előadói, egyetemi tanárai érkeztek Székesfehérvárra, hogy bemutathassák műveiket, vagy előadásokat tartsanak. A Társaság figyelemmel kísérte a város múzeumi kiállításait, a kortárs festők munkáit, más vidéki írók, költők aktuális írásait, a budapesti irodalmi élet alakulását és rendszerint megemlékezett nevezetes évfordulókról. Az 1938-as Szent István évi megemlékezést a Vörösmarty Társaság elnöke, Szarka Géza szervezte, aki Székesfehérvár kulturális életének jeles képviselője volt. A soproni bencés gimnázium után a Pázmány Péter Tudományegyetem és az Eötvös Kollégium hallgatója lett. A magyar-német szakos diploma megszerzése után 1921 és 1948 között a székesfehérvári leánygimnáziumban tanított, és a Fejér-megyei Napló munkatársaként is dolgozott. Regényeket, novellákat írt. 1932-ben a Vörösmarty Társaság elnökévé választották. *Székesfehérvár ünnepi éve* című könyve az 1938-as Szent István Emlékév eseményeit örökítette meg. 1938. április 30-án a „szent évi” megemlékezésen egyik történelmi elbeszélésével aratott sikert. Az estre meghívta Dr. Brisits Frigyes egyetemi tanárt, Pusztai Sándor papköltőt, Réthy Eszter operaénekesnőt és Ország Tivadar hegedűművészt is. Brisits Frigyes Vörösmarty-kutató irodalomtörténész és paptanár Augustinusról, Pázmányról és Prohászka Ottokárról is könyvet jelentetett meg. Megnyitó beszédében Vörösmarty- és Prohászka-szellemiségét hangsúlyozta. A székesfehérvári írók, költők közül Ormos Gerő novelláit, Jankovich Ferenc verseit olvasta fel. Szarka Géza méltán hívta meg az emlékevi rendezvényre György Oszkár-tanítvány Jankovich Ferencet, aki 1927-ben érettségizett a székesfehérvári reálgimnáziumban. Szarka Gézához hasonlóan a Pázmány Péter Tudományegyetem és Eötvös Kollégium hallgatója volt. Magyar-francia szakosként állami ösztöndíjat nyert a Sorbonne-ra: első verskötete, a *Kenyérszegés* is Párizsban jelent meg. Népi hagyományokat követő, festői pannon tájakat bemutató költészetére többen felfigyeltek. Babits a Nyugatban is közölte verseit. Weöres Sándor, aki már egészen fiatalon szintén a Nyugat és a Vár munkatársai közé tartozott, egyik 1938-ban küldött levelében így méltatta Jankovich költészetének jelentőségét: „Az aureola létrejöttéhez talán legkevesebb köze van a témának, tárgyának; több köze van hozzá a szerencsés kifejezőmódnak, mely se nem zsúfolt, se nem kopár és – tényleg – a formának; de tán legtöbb köze van hozzá

annak a szellemiségnek, mely mondatlanul is kicsap a versből és amely Tied, korodé, közönségedé, ember-voltodé, lény-voltodé, anyagodé, Istené egyszerre...² Jankovich *A Vár alatt (Székesfehérvár ünnepére, 1938)* című verse is kiválóan tükrözi Székesfehérvár eseményeinek szellemiségét, az 1938-as „szent év” ünnepségsorozatának légkörét:

„Mint éljeneztek, száz és százan
megittasulva, az urak!
még a királyi csontok is tán
mozdultak lent, a föld alatt.
Mint éljeneztek száz és százan
süvegesen és díszruhásan,
kardjukat rázva, tollasan –
én pedig szégyelltem magam.

Bámultam őket, távol ülve
a Vár egy omladó fokán:
orcájuk ragyogott kidúlva,
mint a szép piros tulipán,
s a nép, mint hajdan, összegyűlt lent,
némán hallgatta a nagy éljent –
megjelent előttem a Vár
s köröskörül a nagy mocsár...”

A SZENT ÉV KÜSZÖBÉN

„Székesfehérvár a szent király évének küszöbére lépett. Vidéki városaink történetében páratlan erőfeszítéssel emelkedik fel, hogy méltó legyen ünnepéhez. Ehhez a munkához csak az árvízújtotta Szeged fölépülése hasonlítható. De Fehérvár többet köszönhet önmagának. Szemünk előtt tárja fel háborúban összeomlott múltját s építi békés századoknak az emberibb élet épületeit. Aki ma városunk utcáit járja, a múlt, jelen és jövő különböző s mégis egymást tápláló levegőjét szívja. Lapunk is a megújulás munkájába kapcsolódik. Mit akarunk?

A szent király a szellemre mutatott, a lélekre, amely ezt a nemzetet összetarthatja, s amellyel a keresztény Nyugatba kapcsolódhat. Mi is ezt az utat járjuk. Nem a politika ösvényeit; pártokon felül vagyunk, pártunk nincs is más, csak egy: a nemzet. Nekünk csak az lesz jó, ami őnéki használ, üzleti, egyéni szempontokat nem ismerünk.

Irodalommal és művészettel akarunk foglalkozni, hasábjaink a szellem életét tükrözik, a mi életünket, s amely mégis a Nyugattal összeköt; mert erős a hitünk, hogy jövőt alapozni csak nemzetével érző, művelt, jóra fogékony emberekre lehet. Ebben a munkában munkatárs és közönség; mindenki egy lehet velünk. Ebben nem lehet ellentét Budapest és vidék között, ha a főváros magyarságára eszmél, s ha a vidék, levette kicsinyességeit, a városkultúra nagyvonalúságára tör.

² Weöres Sándor – Jankovich Ferencnek írott levele: Csöngye, 1938. január 7. A kézzel írott levél eredeti példánya a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárában található: PIM V. 4337 / 131 / 2.

Az elhanyagolt Dunántúl nagyobb városaiban igényesebb művelődés jelei ébrednek, szellemi élet pezsdül, irodalmi társaságok, folyóiratok, szemlék keletkeznek, a magukra hagyott erők egymásba fonódnak, s lassankint a Dunántúl szellemi arculata is kirajzolódhat. A föllendülő Fehérvár, ha megkésve is, nem maradhat el a sorban. Városunk most régi ruháit vetkezi, s csak antik éveit menti magára. De a szellem lehetőségei is bizonyára készülődnek már a mélyben, s csak a formákra várnak.

Lapunk, amelynek utat derék elődünk, az Új Erő tört, budapesti lapokhoz mértén szűk és szegényes köntösű, de hisszük, hogy majd kinövi ruháit, s az igények, amelyeket maga is ébreszt, idővel meghozzák, hogy méltóbb formába öltözhessenek. Szerény újságunkkal csak lámpavivők vagyunk; a lámpás kis kört világít meg, de a sötétben mégis előre, s mire virrad: új tájra jut. S akkor el is olthatjuk a lámpást.

Szemünk előtt az erdélyi írók, a szegedi és a budapesti fiatalok kezdése áll. Lehetetlenül messzi cél felé indultak el, kezükben semmivel, s ez a kéz üres is maradt, de a cél szemükben már jobban világosodik. Így indulunk el mi is a láthatatlan jövő felé, s miközben megyünk, hisszük, hogy – ha csak parányiban is – magunk is teremtjük a jövőt”.

(*A szent év küszöbén, Vár, 1938/1.*)

A SZENT ISTVÁN ÉV

„eseményei közt előkelő helyet foglal el a Vörösmarty Társaság irodalmi estje, amely új horizontot nyitott a fehérvári irodalmi élet elé s remélhetőleg, új korszakot jelent a Társaság életében.

Április 30-án este 8 órakor előkelő közönség előtt tartották meg az ünnepi estet vitéz Szarka Géza dr. gondos rendezésében. Dr. Brisits Frigyes egyetemi tanár hatalmas megnyitó beszédet mondott, amely a szentistváni eszméken épült fel. Pusztá Sándor papköltő a katolikus líra fennkölt eszméit szólaltatta meg, míg vitéz Szarka Géza dr. kitűnően megírt, ékes nyelvezetű történelmi elbeszélésével aratott sikert.

Az est zenei szenzációja Réthy Eszter fellépte volt. Európa egyik legnépszerűbb operaénekesnője csodálatosan hajlékony, nagykulturájú hangján a zeneirodalom legcsillogóbb műveit szólaltatta meg, amelyen a hangversenydobogót az egyetemes zene tündöklő mezébe öltöztette. Sikerében osztályosa volt férje, dr. Imre Vince is. Országgh Tivadar nagyhatású hegedűszólója után Jankovich Ferenc, a modern líra fiatal költője olvasott fel verseiből, majd Ormos Gerő, a Társaság sikeres prózai írója olvasott fel egy meleg novellát, Schwarzbach Flóra zongorakísérete tökéletes művészi együttműködés volt.

Ez az irodalmi est minden kétséget kizáróan bizonyította be, hogy Székesfehérvárott van közönsége az irodalomnak a legjobb körökben. Mert azt mégsem mernénk hinni, hogy a közönségsiker a „noblesse oblige” kereséséből fakad. Reméljük, hogy ezután a tüntető kivonulás után az irodalmi estek nívója állandó marad a nézőtérén is. Az előadásztalnál mindenesetre.”

(*A Szent István Év, Vár, 1938/4.*)

Szentmártoni János

A művészet a lélek oxigénje

Köszöntő – Székesfehérvár

84. Ünnepi Könyvhét – országos megnyitó
2013. 06. 06.

Tisztelt Elnök Úr, Polgármester Úr, tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves Barátaim!

„Hány fényes lélek tépte el magát, / Virrasztott a szív égő romja mellett, / Hogy tévedt, sujtott embertársinak / Irányt adjon s erőt, vigasztalást.” – írta Vörösmarty Mihály 169 évvel ezelőtt a *Gondolatok a könyvtárban* című költeményében. Azóta minden korszakfordulón fölteszük magunknak a kardinális kérdést: „ment-e a könyvek által a világ elébb”? Egy olyan történelmi pillanatban, amikor az európai civilizáció újabb morális és gazdasági szakadék szélén egyensúlyoz – és egy olyan újabb technikai forradalommal a hátunk mögött, amelynek következményeképpen generációk nőhetnek fel a Gutenberg-galaxison kívül, a digitális univerzumból sajátítva el szaktudást, műveltséget: ismét rendkívüli súllyal bír nagy költőnk örök érvényű kérdése.

De nem leszek ünneprontó! Egyrészt mert a könyvekben felhalmozott és megőrzött tudást igenis kamatoztatta az emberiség, s hogy a helyes utakról idővel mégis mindig letért, arról nem a könyvek írói tehetnek. Másrészt azért sem kesereg, mert bár eltolódnak a hangsúlyok és az arányok, s a felgyorsult idő szorításában gyermekeinknek nem a könyv lesz elmaradhatatlan útítársuk – de a könyv mégsem lesz az enyészeté, mert az általa megélhető bensőséges viszonyt a szerző szellemével semmiféle digitális adathordozó nem pótolhatja. Maximum újra kiváltságosok luxuscikkévé válik, mint a kezdetekkor.

Amikor az emberiség az orális kultúráról fokozatosan átállt az írott kultúrára, később pedig az írottról a nyomtatottra – hasonló félelmek övezték e változásokat. Nem csupán az újtól és az ismeretlentől való félelem, hanem attól is tartottak sokan, hogy elvész valami lényeges, valami maradandó. Nem beszélve arról, hogy miután fölfogták az újban rejlő lehetőségeket, tartani is kezdtek tőle, hiszen megérezték, hogy gyökeresen fogja megváltoztatni az életüket. Gondoljunk csak az első nyomdagépek körüli gyanakvásra, hiszen a sokszorosítással tömegeket lehetett már mozgósítani. Az Internet eszközeivel napjainkban pedig már forradalmakat szerveznek és kormányokat döntenek meg hihetetlen gyorsasággal.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Bár az olvasási statisztikák évről évre romlanak világszerte – a 84. magyar Ünnepi Könyvhét és 12. Gyermekkönyvnapok programsorozat mégis makacs példája annak, hogy a Gutenberg-galaxis nem adja könnyen magát. Százazrek sereglenek ilyenkor költőink, íróink, tudósaink köré szerte az országban, hogy kezet rázzanak velük, dedikáltassák könyveiket, s az otthoni meghitt félhomály körében elmerüljenek a világukban, feltöltekezni vala-

mi plusszal, amit a hétköznapoktól nem kaphatnak meg. A kis kiadók emberfeletti küzdelemmel, a nagy kiadók pedig kellő körültekintéssel azon dolgoznak, hogy kielégítsék ezt az éhséget. Mert a szellem is éhez, ha nem etetik, s nem csupán a test sorvad el táplálék híján. A művészet a lélek oxigénje – a könyv, az alkotás pedig az oxigénpalack. Ne álljunk hát nagy levegőket venni ezekben a napokban, hogy kitartson azokban is, akik ritkábban jutnak könyvekhez, az olvasás lehetőségéhez.

A 100 éve született Weöres Sándor, Jékely Zoltán, Rónay György vagy épp Kovács Imre évében már-már szakrális emelkedettséget kölcsönöz a könyvhét országos megnyitójának az az ünnepi tény, hogy ennek idén az egykori királyi székhely, Székesfehérvár nyújt otthont a Szent István Emlékév alkalmából. Államalapító királyunk arról adott példát, miként lehet megtartani és nagyvá tenni egy nemzetet. Lassan ezer éve tékozzunk ezt az örökséget. Képtelenek vagyunk felülemelkedni önmagunkon, gyarlóságunk rabjai vagyunk. Emberségünket szét-húzás és acsarkodás, ízlésünket a giccs és a dilettantizmus, erkölcsünket a pénz és a hatalom morzsolja föl. Mintha elfelejtettük volna István királyunk intelmeit: „Tartsd mindig eszedben, hogy minden ember azonos állapotban születik, és hogy semmi sem emel fel, csakis az alázat, semmi sem taszít le, csakis a gőg és a gyűlölség.”

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Mégis azt kell mondjam, hogy a valódi érték sebezhetetlen. A lényeg, a maradandó nem sikkadt el az évszázadok alatt. Aminek fönt kell maradnia, az úgyis fönmarad, bármekkora árat is kelljen fizetni érte. Csak ne pazaroljuk magunkat rosszra. Próbáljuk a szentistváni örökséghez, költőink, művészeink álmaihoz, Nobel-díjas tudósaink, élsportolóink eredményeihez méltóan, büszkén és alázattal élni az életünket.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket!

Csukás István

Más ember lettem...

– Székesfehérvár Szent István Emlékévében, a 84. Ünnepi Könyvhét és 12. Gyermeknapok országos megnyitóján elhangzott beszéd –

Kedves olvasó közönség, kedves kis olvasók. Meg persze: nagy olvasók! Bár most az én örömteli tisztem az, hogy a gyerekekhez szóljak. Mert nagy öröm, hogy együtt ünnepeljük mindnyájunk lelki táplálékát, a könyvet. És gyermeki az öröm is, úgy állok itt, mint aki beszabadult egy fantasztikus kincsházba: ennyi könyv és mind a miénk lehet. Mindet nekünk írták az írók és nem csak a ma élők, hanem a régiek is. A magyar gyerekirodalom csodálatos, nincs még egy ilyen a világon, nyugodtan mondhatjuk, hogy minden magyar író írt a gyerekeknek. Vörösmarty is írt, Petőfi is, Móricz Zsigmond is, mindenki. Hosszú és szép a névsor és nagyon magas a mérce. És az is világos, hogy a gyerekirodalom része, fontos része az irodalomnak. Nagy találkozás ez. Múltunkat megőrzik a falak, lelkünket megőrzik a könyvek. Nekünk semmi mást nem kell csinálni, mint megtanulni az ábécét.

Hadd mondjam el az én egyik gyerekkori emlékeimet. Mikor hétéves koromban megtanultam olvasni, és elolvastam az első könyvet, úgy éreztem, hogy más ember lettem. Felfedeztem, hogy a világ tele van csodával, hogy az élet izgalmas és gyönyörű. Nincs nagyobb csoda, mint mikor a fehér papíron megelevenednek a betűk! Ilyenkor a fejünkben beindul a képzelet-mozi, nem kell hozzá áram, nem kell hozzá képernyő, nincs akadály, vígan bejárunk teret és időt, szabadon utazunk ismeretlen helyeken, meghódítjuk a világot. Mert ez a világ a tiétek lesz, gyerekeké! De csak azé lesz igazán, aki megismeri és birtokba veszi. Sokféleképpen lehet birtokba venni a világot, de a legjobb, ha a fejünkkel tesszük. Azért a legjobb, mert így mi is nagyobbak leszünk, bátrabbak leszünk, érzékenyebbek leszünk, és okosabbak leszünk, tehát jobban megismerjük önmagunkat. És egymást is....

Hogyan leszünk okosabbak? Például úgy, hogy több szót ismerünk meg. Több magyar szó van, mint ahányan vagyunk. Nem azt jelenti, hogy mindnyájan egy szót tanuljunk meg, hanem azt, hogy lehetőleg mindet. Minden szó jelent valamit, minél több szót tudunk, annál többet tudunk a világról. Ilyen egyszerű ez. És a szavak összehoznak a többi emberrel, ha közös élményünk lesz egy könyv, egy vers, ez össze is tart minket. Ez a mi kincsünk, a magyar nyelv.

És játszani is lehet a szavakkal, vidáman, nagyokat nevetve – az olvasás első sorban öröm és játék, szellemi játék. Kifordítjuk, megfordítjuk, ketté vágjuk, összeragasztjuk a szavakat. Működtetjük nyelvalkotó képességünket, tehetségünket, ahogy őseink is tették, amikor megalkották a magyar nyelvet, mint ahogy költőink is tették és teszik. Így él velünk együtt és gazdagodik.

Olvassunk hát örömmel és vidáman, és akkor büszkén elmondhatjuk, hogy a mi fejünkben ész van és nem szilvalekvár!

Ezzel a gondolattal nyitom meg a 12-ik ünnepi gyermek(könyv)napokat.

Nagy Gáspár
Sárfelirat - (Posztumusz versek)

Litániás dicsérő ének

Görömbei András hatvan évére

1.

Ki előtt? Ki után?
Hómadár jégmadár
énekelj, hogyha már
csőröd is arra áll:
„Február! Itt a nyár”

2.

Kezünkben telt pohár!
Koccintsunk! Arra vár
mind ki ma erre jár
s vendégnek jó leszen...
fénylenek azt hiszem
megáldott helyszínek
Polgár-Győr-Debrecen
oskolák s egyetem...
éveket elrejtő
kivált a Nagyerdő
közepén „szegletkő”
műveket megtermő
életet éltető
hiteket megtartó
professzor-temető...

Cs. Varga István

Búcsú Görömbei Andrától

Görömbei András, irodalomtudós, Kossuth-díjas akadémikus, a Debreceni Egyetem *professor emeritusa*, 1945. február 5-én született a Tisza-menti Polgáron – az egyetlen katolikus hajdúvárosban. Életének 69. évében, 2013. június 30-án érte a halál. (Temetésén, a Farkasréti-temetőben a gyászszertartást *Korzenszky Richárd*, tihanyi perjel végezte.)

Édesapja 1956-ban börtönbe került, fiát pedig nem vették fel világi gimnáziumba. Ezért lett győri bencés diák. 1963-ban érettségizett, a politikai amnesztia évében. Kiválóságának bizonyítéka: 'rossz' káderlapja ellenére felvételt nyert a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar–oroszlakára. Első diplomáját 1968-ban szerezte, abban a hajdúböszörményi gimnáziumban kezdte a tanítást, ahova diáknak nem vették fel.

Egész életében fáradhatatlanul dolgozott: tanult, tanított és publikált. 1970-ben elvégezte a német szakot és megvédte egyetemi doktori disszertációját. Ekkor kapott a KLTE Modern Magyar Irodalom Tanszékén tanársegédi állást. 1977-ben, Czine Mihály aspiránsaként védte meg a *csehszlovákiai magyar irodalomról* szóló kandidátusi értekezését. Adjunktusként, majd 1981-től docensként oktatott a Debreceni Egyetem Magyar és Összehasonlító Irodalomtudományi Intézetében. Akadémiai doktori disszertációját (1991) Nagy László költészetéről írta. 1992-ben nevezték ki egyetemi tanárnak és bízták meg a tanszék vezetésével is. 1993-ban az egyetem oktatási rektor-helyettesévé választották. 1995-ben a Magyar és Összehasonlító Irodalomtudományi Intézet igazgatójává nevezték ki. Mindvégig XX. századi magyar irodalomtörténetet és irodalomelméletet oktatott.

1989 és 1992 között vendégprofesszor volt a helsinki, 1996/97-ben pedig a bécsi egyetemen. Számos testület és egyesület elnöke, alelnöke, vezetőségi tagja volt. 1992 óta a *Hitel* című folyóirat főszerkesztő-helyettese. Többek között tagja volt az MTA Debreceni Akadémiai Bizottságnak, az Irodalomtudományi Bizottságnak, Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottságának, Irodalomtudományi Bizottságának, a Határontúli Magyar Tudományosság Elnöki Bizottságának. 2001-ben az MTA levelező, 2010-ben rendes tagjává választották.

Fő kutatási területe: a népi írók munkássága, a népi irodalom és mozgalom története. Könyvet írt Sinka Istvánról. Jelentősek a *határon túli magyar irodalom* feldolgozásában elért eredményei. Czine Mihály nyomán elsőként dolgozta fel a csehszlovákiai és a romániai magyar irodalom történetét. Kísérletet tett a magyar irodalom egységes rendszerének kialakítására. Külön könyvet szentelt Sütő András munkásságának. Monográfiái jelentek meg Nagy Lászlóról és a jóbarát és szerkesztőtárs Csoóri Sándorról és Nagy Gáspárról is.

Főbb munkái: *Sinka István* (1977); *A csehszlovákiai magyar irodalom 1945–1980* (1982); *A hetvenes évek romániai magyar irodalma I–II.* (Bertha Zoltánnal együtt, 1983); *Napjaink nemzetiségi magyar irodalmi* (1984); *Sütő András* (1986);

„Ki viszi át a...?” (1986); *Nagy László költészete* (1992, 2005); *Napjaink kisebbségi magyar irodalma* (1993); *A szavak értelme* (1996); *Kisebbségi magyar irodalmak* (1997); *Létértelmezések* (1999); *Csoóri Sándor* (2003); *Irodalom és nemzeti önismeret* (2003); *Nagy Gáspár* (2004, 2009); *Azonosságtudat, nemzet, irodalom* (2008); *Irodalom, nemzet, harmadik út* (2012) Kitüntetései: József Attila- (1987); Csokonai-díj (1988); Tamási Áron-díj (1997); Kossuth-díj (2000); Arany János-díj (2004); Czine Mihály-díj (2005); Magyar Örökség-díj (2113).

Bencés tanáira mindig hálás szeretettel emlékezett. A legtöbbet *Bánhegyi Jób*-nak, magyartanárának köszönhetett. *Jób bácsi* címen nagyszerű emlékezést publikált. 1945 után rendi és közéleti stallumokból gimnáziumi katedrára szorult, teljesen szerzetesi és tanári hivatásának élt. *Stílusos ember volt, fejedelmi habitussal testesítette meg a bencés tanáreszményt*. Illés Béla helyett Illyés Gyulát, a *Puszták népét* és a *Három öreg* című remekművét tanította. Irodalmi szakkörön a *Nagyvilág* legfrissebb számából ismertette *Szoltsenyicin Iván Gyenyiszovics egy napját, Dürrenmatt Fizikusok* című drámáját...

Nádasi Alfonz atya nagy szigorúsággal és hivatástudattal igyekezett kibontakoztatni a tanítványaiban rejlő szellemi „növéstervet”. Görömbeit gimnáziumunk büszkeségének nevezte, aki pedig így emlékezett orosz tanára: „Gyűlölte a renheséget, rendetlenséget, nem tűrte a hitvány munkát. Azzal becsült meg bennünket, hogy legjobb képességeinket, legjobb emberi lehetőségeinket kérte rajtunk számon.” A tőle tanult számos görög és latin idézet, elmés mondás (*salse dicta*) közül a Görömbeinek is kedves textust, Szent Ágoston híres vallomását idézem: „*inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te – nyughatatlan a mi szívünk, míg Benned meg nem nyugszik.*”

Görömbei András halála a magyarságtudomány nagy vesztesége. A sorskérdéseinket kutató, tanárnemzedékeket nevelő tudóstól Nagy Gáspár *Litániás ének* c. versével búcsúzom: „**Görömbei András:** / neve tiszta zengés / hatvan év szelídség / szüntelen virrasztás / másokért lemondás / példával tanítás / megértő figyelem / sistergő türelem / ritka önfegyelem / közöttünk kegyelem.” *Requiescat In Pace! Isten örök szeretetében legyen része!*

Csongor Rózsa

Főhercegnő és az irodalom

Akkoriban történt, amikor nagy nemzeti tragédiánk után éppen lábadozott az ország népe. Zsebemben vadonatúj estitagozatos tanári diploma, értelmiségi pályafutáshoz rajtra készen elfoglaltam a tanácsház folyosóvégi szobájában, életem első íróasztala mellett a helyemet. Nagyüzemi tudatformálás – ez volt a jelszó akkoriban, s az én frissen felhalmozott szellemi tőkém helyet követelvén a nap alatt, majdhogynem szétvetette testemet a legnemesebb szándékú indulat. Írót azideig, ki éppen úgy jár-kél a nagyvilágban, mint bármely más halandó, sohasem láttam. Tudatom mélyén ők, mint Arany János szobra a Múzeum kertben, mint Petőfi számtalan képzelt és valóságos arcára emlékeztető fénykép, messze a múlt elérhetetlenségében lakoztak. Karenina Anna, Natasa bája, a csatamezőn elmélkedő szép Andrej herceg, a Kaszáló Paraszt megalkotója, lehet-e földi ember, ki ebédhez családi asztal mellé ül, hitvesével szóváltásba keveredik, s rakoncátlan gyermekét pofonlegyinti? Reggelenként álmosan kél az ágyból, fehéreneműt vált egy horkoló éjszaka után? Dosztojevszkijt, Csehovot én másként, mint egyetemi jegyzetek zsúfolt hasábjain, elképzelni sem tudtam. A mű élt bennem, a figurák, kiket életre keltettek, s ők valahol a háttérben, arctalanul szolgálták a művet. A magyar irodalom jeleivel sem voltam másként. Tankönyvekből, jegyzetlapokról, fényképekről és szobrok felől közelítettem hozzájuk, történelem voltak ők nekem. Márpedig a történelemnek a könyvtárak polcain a helye, s a dolga nem az, hogy az utcán szembejőjön velem.

Akkoriban érett meg a szándék valahol, hívjunk írókat városunkba. Lássanak íróembert a népek, s ők, miután eljöttek, lássák azt, mint épül a szocializmus, milyen is az igazi élet. Mert hogy ők csak ülnek az elefántcsont toronyban, ahová magukat zárták. A véghezvitelben az oroszlánrész nekem jutott. Felkerekedtem, s elmentem hát a kedves Simon Pistához, akkor éppen főszerkesztőként szolgálta a magyar irodalmat. Már ez is nagy tanulság volt nekem, hát még a felismerés, költő is lehet lapvezető. Szobája oly apró, alig fértünk el benne ketten, berendezése akár egy szerzetesé, fekete íróasztal, két szék. Mintha örökké ismertem volna, kezet nyújtott, hellyel kínált. Miért ne, mondta, elmegyünk. Legyen ott abban a városban maguknál egy Kortárs-est. Túl gyorsan ment az egész, hiszen alig győzködtem, inkább ő győzött meg, hát persze, hogy legyen, s szélesen mosolygott. Búcsúzóul megragadta a kezemet, szorította, csakúgy sajtott. Nem költő kézfogása volt az, nem, evilágian parasztos, hétköznapi. Már ezen elcsodálkoztam hazafelé mentemben.

Elérkezett az élő magyar író-klasszikusok városunkba vonulásának napja. Juhász Ferenc, Nagy László, Garai Gábor, Szeberényi Lehel, Tolnai Gábor mint irodalomtudós cikázott közöttük. Simon Pista volt ismét, aki mentette tájékozatlanságomat. A Vadásztölténygyár, mint akkoriban nevezték, meszeltfalú pártirodájában várakoztunk, egy hatalmas fekete íróasztal s megszámlálhatatlan fekete

szék, varjúliba sorban. Az asztalon üvegváza, benne őszirózsa, a váza alatt vörös terítő nyúlt le egészen a földre. Ősz volt, odakinn eső locsogott, pára ülte a szobát, a fűtés ideje még nem jött el. Ültek ott az írók szép sorban, félkörívben a székek, középen a mosolygós párttitkár. Juhász Ferenc fekete szénaboglya üstöke, izzószén szemei, Nagy László ifjú férfiàngyal arca, gladiátori válla, hiszen az volt akkor már, győztes költő-gladiátor, vonultak a szemem előtt szép sorban. Garai Gábor az ablak öblébe húzódott, Szeberényivel onnan kétségeskedtek, Tolnai kibejárt az ajtón, mintha dolga lett volna. Ki ő, kérdeztem Simon Pistától, ki mellett ült, körbe láthattunk mindenkit. Reá gondol, ott középen? Igen, igen ... Illyés Gyula. Illyés, csodálkoztam. Az miként lehet, hogy Illyés? Én őt egy tankönyv, sokszorosított jegyzet lapjain képzelem el, hiszen ő történelem. Miként lehet, hogy keze, lába, feje, és törzse van, azaz valóságos ember s nem egy szellem, valamely hegység mögött, tengeren, mennyországbán. Ettől kezdve nem szabadulhattam tőle, figyelmem belé kapaszkodott, s nem tágitottam, nem tudtam. Emlékszem, nem ő választotta középen a helyet, odasodródott, sodorta a jelenlévők kimondatlan és néma akarata. Ahogyan szavát várták és lesték. Hiába volt minden, mert ő, mint az éjszaka, hallgatott. Ha mégis szóra kényszerült, oly halkán, hogy szót sem értettem. Tőszavakban, ajakmozdulás nélkül. Gyönyörű férfi, álmélkodtam aszszonyi szemmel, lélekkel. Lélegzetem is megállt, ahogy néztem magas homlokát, mint formás arcának ékét, az összecsípett, keskenyrésű szem pillantása késéles. Nem tudtam betelni látásával... Hát nem csupán vizsgatétel ő, egy kihúzható vizsgakérdés?

S amikor egy-egy szó hullt az ajkáról, megállt a szívem verése. Hát hangja is van, beszél az irodalomtörténet eme toronymagasságú vezére? A bal térd felett átvett jobb láb, s azon a lefelé hajló, okos kézfej, a tartása máris olyan, akár szoborba lehetne vésni. Méltóságosan felülemelkedett. Lám, a halhatatlanok már életükben meggyőzik a kételkedőket. Az elégedett mosolyú párttitkár a gyár életéről, termeléséről beszélt hosszan, részletesen, ennyi és ennyi ezer munkás... értelmiségi... rádió ... az ország legnagyobb üzeme... Illyés törte meg a már-már kibírhatatlan monotóniát ... szép, igen ... gyönyörű dolog. Ha szólt, fejét lehajtotta, mintha szégyenlené kontárkodását. A párttitkár hosszabb szünetet tartott, azután fordult felénk. – Megtekinthetjük akkor... – S mert hallgattunk, s nem mozdultunk, Illyéshez fordult. – Mehetünk, Illés elvtárs? – Illyés – helyesbített ő; arca moccsatlan – Gyula – tette hozzá. – Illyés elvtárs, akkor mehetünk? – Bíborvörös volt a mosolygó párttitkár arca, senki nem mozdult helyéről. – Előfordul ilyesmi a legjobb háznál is, ne idegeskedjen. Egyszer Franciaországban kötetem jelent meg, hosszú várakozás után jön elébem boldogan a kiadó embere. Átnyújtja a könyvet, nézem. Ez nem az enyém, nyújtom vissza, Illés Béla pipát szortyogató fényképe mosolygott rám. Illés úr, nemde? Illyés, teszem helyre a tévedést. És mi a különbség, csodálkozott a kiadó embere. Egy ipszilon, uram. Semmi egyéb? Semmi egyéb, csupán egy ipszilon... Az emberünk forgatta fejét, sehogyan nem értette a dolgot.

A hatalmas munkacsarnokban a mosolygó párttitkár ismét elkezdte: az ország legnagyobb üzeme ... gyára... A szocializmus itt van az író elvtársak szemé előtt... Álltunk, hallgattunk, Illyés összecsípett szemmel hunyorgott. – Talán

az ország egyik nagyobb üzeme – mosolyogta – nemde? Egyik nagyobb... – Az elégedett mosolyú párttitkár elkomolyodott. – Az ország legnagyobb rádiót gyártó üzeme... – Igen, így valahogy, így egészen más is, nem érzi? – Jártuk tovább a csarnokot, ahol futószalag futószalag hátán, futószalag futószalagot szült, fehérköpenyes asszonyok hajlongtak, mások a munkaasztalok mellett ültek. Mozdulatuk sűrű erdejében fény s árnyék, szemmel alig követhető méricskélések, a tét mindég egy apró szálacska, mikrobányi valami, át kellett bújtatni a fémszálat a tű fokánál is kisebb lyukon. A munka milliméterekre szabdalt részecskéi. Az ujjak mintha öncélúságból lebbennének, csupán szeszélyes kedvből, s nem erőfeszítésekből mozdulnának. Szemmel alig követhető a művelet. Illyés még-megállt, figyelt. Az elégedett mosolyú párttitkár repdesett az örömtől. – Érdekesnek találja az író elvtárs, s ennek nagyon örülök... a mi szocialista nagyüzemünk, íme, sőt, akad ennél is csodálatosabb... – A párttitkár dicséretet akart hallani, s lehetőleg jókorát. A hatalmas műhelycsarnok látványa, benne a hangyává törpült emberekkel, a szép nők, s megejtően ifjú arcok, a végtelen hosszú munkaasztalok mellett szorgoskodók, merev felsőtesttel, csak ujjai jártak kiismerhetetlen táncot, titokzatos volt és rejtélyes, mint minden, amit nem értünk.

A meszeltfalú pártirodába visszatérve, elfoglaltuk helyeinket. Hallgattunk. Az eső odakinn verte a levelehullott fákat, valahol eresz csorgott. – Nos, megtudhatnám a véleményüket, író elvtársak? – így az elégedett mosolyú párttitkár, ki ezúttal halálosan komoly volt. Az írók egymásra néztek, máskor maguk elé, némán. Aztán Illyésre, nyilatkozzék ő, milyen is, amit látott. – Egyszer Svájcban jártam – kezdte –, alkalmam volt eljutni egy óragyárba. Ott nem láttam efféle babramunkát. Azon a környéken az emberek az ilyen finom alkatrészek megmunkálásával ott-hon, a házukban foglalkoznak. Nagy figyelem, kitartás és nyugalom kell az efféle munkához. Otthon aztán végzik a maguk kedve, hajlama, ideje szerint, főként nyugodtan. A svájci órák azért olyan jók. – Hogyan, író elvtárs? – kiáltott a párttitkár, mint akit kígyó mart meg. – Haza? Ez teljes képtelenség. Nemrégén államosítottuk a gyárat, éppen hogy megszerveztük a nagyüzemi munkamódszert. Szereztünk gépeket, munkaasztalokat, szerveztünk éjjel-nappal. Éppen csakhogy... – Súlyos csönd lebegett felettünk, vihar is kerekedhetett volna felhőjéből. Ezt is Illyés osztalta széjjel: – Minden héten egyszer, mondjuk szerdán – kezdte – hajnalban útnak indulnak az emberek a falvakból. Hátukon kis zsák, benne a kész munka. Gondolja csak meg, egyszer egy héten. Megtakarítanak tehát öt hajnalban ébredést, öt késő este hazamenést, pihenhetnek ezidő alatt, s a végzett munka is tökéletesebb. Megragadó látvány, amikor egy hajnalon a kis falvak útjai benépesülnek, s valamennyien az óragyár felé tartanak. Családok tömege él az óragyár körül, ahonnan munkát kapnak. Mindenki elégedett, a svájci órák pedig világhírűek. Talán ez a gyár is jobb rádiót csinálhatna ilyesféleképpen, nem gondolja... – Illés elvtárs, Illyés... hogy gondolja? Ott kapitalizmus van, itt szocializmus. Éppen hogy megtanultuk. Meg? – fúrta tekintetét a költő az elégedett mosolyú párttitkár ezúttal szemrehányó arcába. – Éppen hogy meg... Ott kapitalizmus van... – Ez igaz. De miért ne tanulhatnánk tőlük? Mi zárja ki, hogy tanuljunk tőlük? A jobb rádió, meg a szocializmus érdekében?

Ezután borkínálás, koccintás következik. Természetesen a szocialista nagyüzem felvirágzására. A bor feloldotta a hivatalnok szorongást, kétkedő hallgatást, beszélgettek. Egyszer csak Illyés hangja kerül fölébe valamennyi más beszédnek, valahogy így. – Amikor egyszer Babitsnál jártam, akkor... – Babitsnál? – szaladt ki a számon a csodálat. – Ismerte? – Jó vicc, hogy ismertem-e? Minden nap találkozunk. Amikor... – hosszú beszély arról, hol merre találkoztak. Valamennyien engem néztek, majdnem elsüllyedt alattam a szék. – Szóval Babitsot ismerte, és még kit? – Karinthyt, Móriczot, Kosztolányit... – Kosztolányit – hápogtam. – Mondja hány éves maga, hogy ilyeneket kérdez tőlem? – Persze nem feleltem, kérdeztem egyre. – És még kit... – Ott jártam Ady Endre temetésén is... – Ott? Csodálatos. És még kit ismert? – Sok mindenkit – legyintett. – De mondja kérem, kit... – Illyés végignézett rajtam, lemondóan, szemében a világ legszánalmasabb lényé lehettem, amikor elfordította rólam még a tekintetét is, Juhász Ferencre nézve mosolyogta. – Augusztia főhercegnőt.

Arató Antal

Emlékezés Csongor Rózsára

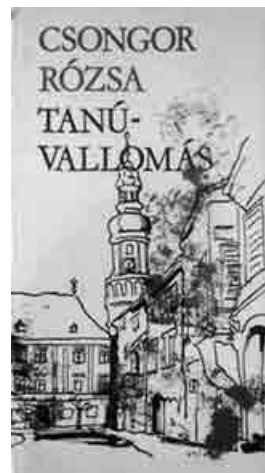
Kilencvenhárom éves korában elhunyt Csongor Rózsa író, a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár nyugalmazott igazgatója. Nem mindennapi életutat mondhatott magáénak. Édesanyja tizenkét gyereket szült, s ő a hat elemi elvégzése után már afféle háztartási alkalmazott, gyerekeket felügyel, takarít Tizenöt éves korától a pestlőrinci fonógyárban dolgozott napi 12 órás műszakban. Rövidesen bekapcsolódott az ifjúmunkás mozgalomba, később részt vett a Demény Pál által szervezett frakció – amely szemben állt az emigráns kommunisták (moszkoviták) törekvéseivel – tevékenységében. Részt vett az ellenállásban. Demény közvetlen munkatársaként szállította a hamis születési bizonyítványokat, házasságleveleket, bejelentő lapokat. Többek között Déry Tibornak élelmiszert, pénzt is, amit ő továbbított, de bevásárló kosárban, aktatáskában gránátokat is vitt az ellenállóknak. Deményt 1945-től 1956-ig tartották börtönben Rákosiék, Csongor Rózsát 1950-ben tartóztatták le koholt vádak alapján, 1953-ban szabadult Kistarcsáról. Mint „pöttyös” csak fizikai munkát végezhetett, 1954-től Székesfehérváron volt segédmunkás. 1957-ben rehabilitálták. Az egyetem esti tagozatának befejezése után a megyei tanács művelődési osztályán művészeti előadó, majd 1961-től 1981-ig a megyei könyvtár igazgatója volt.

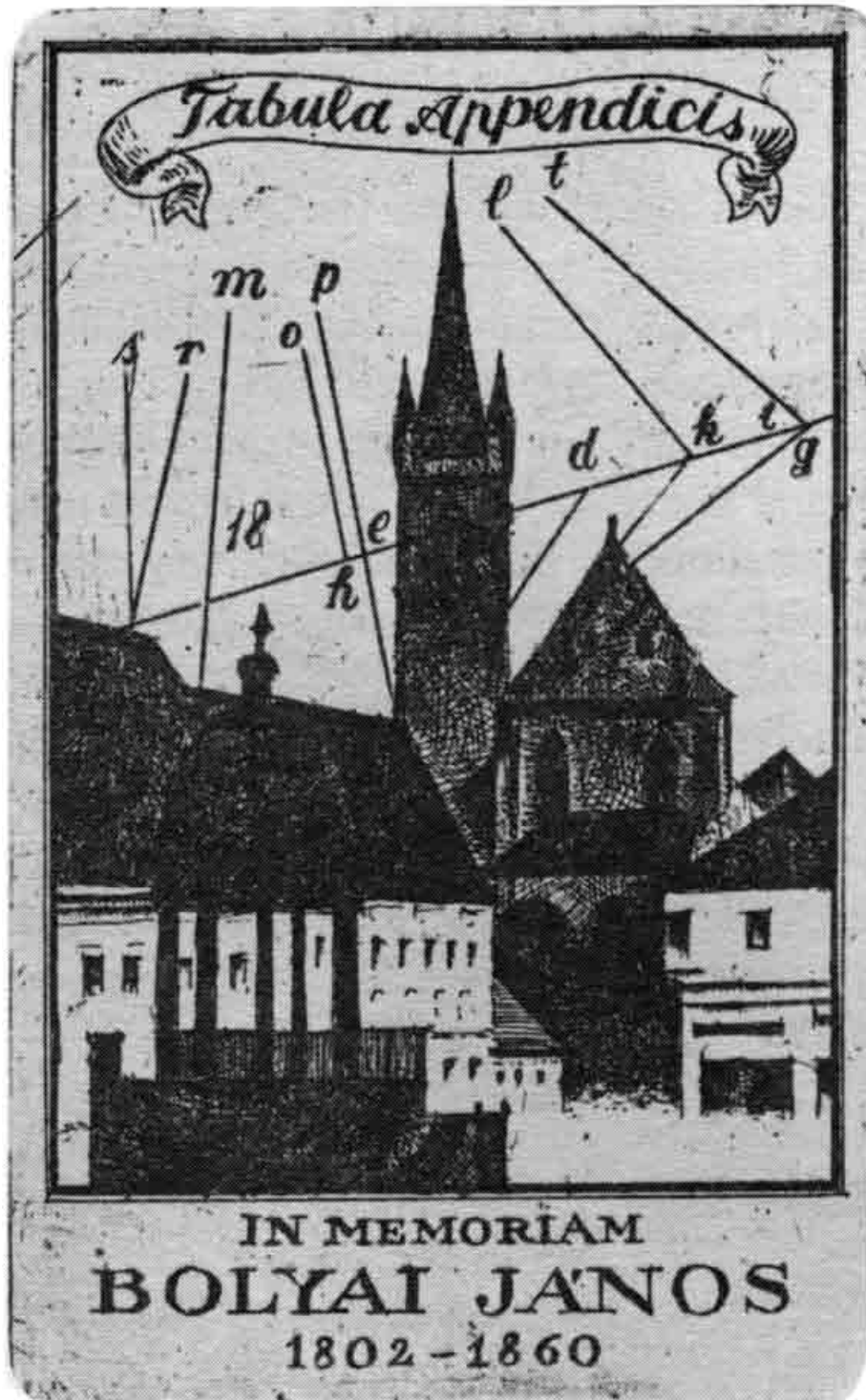
Igazgatóságának húsz esztendeje alatt a megye könyvtárügye látványos fejlődésen ment keresztül. A megyei könyvtár a Csók Képtárral egybeépült helyiségek átvételével és átépítésével szabad polcos kölcsönzővel, zenei gyűjteménnyel bővült. Később a ciszterci gimnázium épületében kapott méltóbb helyet az olvasóterem, a gyermekrészleg és egyéb szolgáltatások. Következetes munkájának ered-

ményeként ekkor létesültek az önálló községi könyvtárak, fiókkönyvtárak: Mint egy interjúban elmondta, „150 könyvtárat húztunk ki a szó szoros értelmében föld alól”.

Fehérváron indult írói munkássága is. Az 1950-es évek közepétől eljárt a megyei könyvtárban újra szerveződő, nagy hagyományokkal bíró Vörösmarty Kör összejövetelére, ahol fiatal írók, költők (köztük a gimnazista Bella István) műveit elemezte a könyvtár akkori igazgatója, Könczöl Imre (ő 1956 után ült több évet börtönben). Déry Tibor után ő is arra bízta, hogy versek helyett inkább prózát írjon. Kisprózái megjelentek a megyei antológiákban, 1977-ben, az írószövetség és a megyei tanács novellapályázatán Sobor Antal és Kemény Dezső után harmadik díjat nyert. Az *Ének Fehérvárért* (Székesfehérvár, 1980, Városi Tanács, 128 p.) című antológiában olyan rangos írók között szerepelt, mint Jávor Ottó, Kalász Márton, Sobor Antal, Takács Imre. Megírta a Vörösmarty Társaság előzményének számító Vörösmarty Kör történetét (Székesfehérvár, 1960, István Király Múzeum, 57 p.) Első prózakötetét (*Hétköznapi emberek*, 215 p.) Magvető Kiadó adta ki az *Új termés* sorozatban. Ezt követően még hat kötete – elbeszélések, regények, kisregények, esszék, a kincsesbányai bauxitbányászokról készült riportok – jelent meg. Az utolsót, válogatott elbeszéléseit tartalmazó kötetét (*Fekete kárászkendő*, 175 p.) a Hét Krajcár Kiadó adta közre 2003-ban.

A hetvenötödik születésnapján rendezett ünnepségen Vasy Géza méltatta munkásságát. Hangsúlyozta, hogy az úgynevezett posztmodern időkben milyen nagy szükség van és lesz a realista prózára, a Móricz-i hagyományok őrzésére, hiszen igazán ezekből a művekből ismerhetjük meg múltunkat, egykori önmagunkat: Csongor Rózsa írásai ennek a kortárs valóságírodalomnak a maradandó alkotásai. Ennek bizonyosságára is – mivel idei első számunkban több tanulmánnyal emlékeztünk Illyés Gyulára – közöljük a költő (és íróársai) 1959-ben tett székesfehérvári látogatását felidéző – kitűnően megírt emlékezését.

Szegedi Kovács György

Találkozás a gyönyörű régésznővel

Először barnára égett vállát pillantom meg,
majd éjben villódzó nagy szemeit.
Apró, finom mozdulatokkal teszi
szabaddá a fejem, kipamacsolja
szemgödröm is, itt megáll. Combjára
támasztott kezekkel térdel előttem a Nő.
Elmerengve bámul egy ideig,
s izgatottan kotor, halad rajtam tovább,
kutatva körülöttem is, talán valami tárgy
ha előbukkanna megkönnyítvén a
végkövetkeztetést: férfi, nő, hogyan, mikor,
miért pont itt, s kezdek már beleszédülni
ahogyan bikini alsóban átugrál fölöttem
a gyönyörű régész nő.
Csak kutat, ás, én pedig lassan kirajzolódom,
még lábam takart, utolsó pamacsolás,
tisztogatás és már jól is festek így
a kondenzcsíkos ég alatt
a se férfi, se nő.
Itt vagyok én, kissé hiányos öltözékben,
porral elvegyülve e jeles csont – dombormű.
Ló se, ékszer se feszít mellettem,
semmim sincs – bár még éltem
nem volt ennyi kukacom.
Majd hirtelen a gyönyörű régész nő
a fejem fölé guggol, s bordáim közét
kezdi tisztogatni. Négykézlábra váltva
halad tovább lefelé,
lassan ágyékom fölé hajol,
s lefújja a port...?! Azért ...
érdekes volt.
A régész nő feláll én fekvé maradok;
a lét tökéletes maradványa,
ismeretlen katonája a mindenségnek,
még várok, várok még valakire,
aki kiemel innen erős kézzel,
aki csontjaimat megeleveníti,
s nevémen szólít.

A Szent István Emlékévkben Székesfehérváron első ízben adták át a Vajda János-díjat e vers szerzőjének, Szegedi Kovács Györgynek.

Koditek Bernadett

Beavatkozás

Éppen arra gondoltam, ez lesz életem nagy napja, szóval az, amelyikre mindenki vár. Végre elérkezik, végre nyilvánvalóvá válik... mi is? De még nem tartottam itt, még csak életem nagy napjára vártam, amikor megszólalt a telefon. Így szokott ez lenni, bosszankodtam, éppen amikor az ember ennyire vár, és már úgy éreztem, nem odázható el tovább, hogy nagy napom legyen, végre nekem is kijusson belőle. Lackó azt mondta, megcsúszott a nedves fűvön, elesett, nagyon megütötte a karját, lehet, hogy el is törött, s az oldalán keletkezett egy csomó. Az orvos azt mondta, kórházba kell menni, lehet, hogy sebészi beavatkozásra lesz szükség. Egyedül nem tud elindulni ilyen állapotban, ha meg tudnám oldani...

Persze, hogy meg tudtam oldani. Azonnal indultam. Nem sokat teketóriáztam, megnéztem, mikor indul legközelebb vonat vagy autóbusz (ha elegánsabb lennék, autóval utaznék, de sem eleganciám, sem autóm), s most itt ülök és zötykölődöm – nem mondom, hogy rosszul érzem magam, alig néhányan utaznak ebbe a távoli városba délelőtt.

Nem akármilyen kisváros ez. Már maga az, hogy ott születtem, s minden egyéb, amit tudok a városról, ebből a tényből eredezik. Végtere is, itt élt az egész család. „Mikor kerültünk ide? Ó, ki emlékszik már arra.” Beértem ennyivel, ez már maga volt a végtelenség és állandóság, s az embernek nem kell több. Én persze renitens módon elköltöztem a városból, most ezért zötykölődhetem, mert ha maradtam volna a fenekemen – nagyapám mindig így mondta: „maradj már nyugton a fenekeden”, nyilván tudott valamit az életről, amit én talán még ma sem –, szóval, ha maradtam volna a fenekemen, a városon belül lennék, csak néhány perc és odaérnék, nem lenne szükség különösebb fölhajtásra. Mert ha valamihez fölhajtás szükséges, megette már a fene. Ezt a mondatot is otthonról örökölttem, mondanom sem kell, mint ahogyan azt is: „a rosseb egye meg”. A rosseb egye meg ezt az esést, nem azért, mert most utazhatom, hanem azért, mert nyolcvanöt éves korban nincs szükség esésre, addigra már úgyis annyiszor pofára esik az ember, hogy bőven betelik vele. Minek még cifrázni. És egyébként is: Lackó maradt az utolsó... Ó, a fene egye meg! És ez csak most jut az eszembe. Tényleg, Lackó a családból az utolsó, pontosabban előttem az utolsó, aki még él, utána már én következem. Talán úgy is szólítom majd: „Szevasz, utolsó mohikán.” Bár nem nagyon szerettem ezt a kifejezést. Amikor regényben olvastam erről, olyan távoli, rideg és félelmetes volt a kanadai indiánok élete, a Fort Lamy vagy mit tudom én, milyen nevű erődben, hogy illedelmesen csak végigfutottam a könyvön, ha már egyszer megkaptam ajándékba, s mert szegények voltunk, nagyon szegények, hát ennyit megkívánt a tisztesség: szegénység lónak ne nézd a fogát. Mert nálunk gyakran fogyasztottak különféle bölcsességeket, olykor népi mondásokat is. De leginkább görög és latin szentenciákat – nagyapám még Homéroszt is memoriterként tanulta, Lackó már csak a latinban volt otthonos, de abban aztán igazán. Együtt laktunk Lackóval,

vagy Lackó lakott velünk, ezt sosem tudtam egészen pontosan, de nem is foglalkoztam vele, ő volt a nagybácsi, aki úgy odatartozott, mint a szekrény meg a fotel, nem, talán még ezeknél is szorosabban, igen, sokkal inkább minden tárgynál, és jó volt ez, nagyon jó. Már csak azért is – hogy a többit ne említsem –, mert apám valami különös oknál fogva hamar-gyorsan, de olyan hamar-gyorsan kiiratkozott az életnek nevezett társasjátékból, hogy hiába kapkodtam szorgalmasan az anyatej után, mire gügyögő-megismerő korba érhettem volna, ő már vette a kalapját és távozott. Aztán minden évben kijártunk a temetőbe, egy elegáns, fényes fekete márványkőhöz – én meg arra gondoltam, nem kis büszkeséggel, hogy az apámnak van a legszebb sírköve. Hát ilyen büszkeséggel szoktam le a pelenkáról, beíratk az óvodába, de amikor az első napon orromat megcsapta a sárgarépa főzelék büze és a kakiszag keveréke, ijedtemben és elárvultságomban magam is becsináltam. Erre az óvónők azt mondták, az ilyen gyerek nem való óvodába, s ennek köszönhettem a szerencsém. Otthon maradhattam. Mert otthon nagy gazdagság volt, nagy boldogság. Nem is értettem, miért találták ki ezt a sárgarépa főzelékes kínozóhelyet. Később is elgondolkodtam ezen, amikor már tudtam, hogy létezik nyaktiló meg akasztás, mert nagyapám meg Lackó egymást közt arról beszélt, hallottam én, fölért a fülem hozzájuk, a magasba: hát ezeket is fölakasztották! Istenem! Én meg ismét boldogságot éreztem – persze csak fékezett formában, semmi túlzás –, milyen jó, hogy apám kellő időben meghalt (nem tudom, ezt a „kellő időben meghalt” gondolatot honnan vettem, és mihez mértem az időt, amihez képest ő éppen idejekorán, tehát kellő időben meghalt), szóval milyen jó apámnak, így őt nem akaszthatják fel. Szinte kuncogtam magamban: túljárt a bitangok eszén, vele nem bánhatnak el, az én apám nem olyan, hogy csak úgy könnyen, egyszerűen kifogjanak rajta!

No, de a sárgarépa főzelék. Szóval ettől a büntetéstől megszabadultam, elég volt hozzá egy nadrágba eresztett sárga fröccsenés, és szabadon élhettem. Szabadon éltem, ami azt jelentette, hogy mindig hallottam a föl nőttek beszélgetését. Nem baj, ha nem értem, de ők beszéltek, és volt ebben valami jó. Sőt, ez volt a legjobb. Olyan szép, megnyugtató. Főként délután, estefelé bújt elő a szó a szájukból, amit a legjobban szerettem. Istenem, milyen szép volt! Az ablakkal szemközt már éppen széttoccsant a nap, olyan hatalmasan és sárgán, mint nagyanyám táljában a fölütött tojás. Lackó azt mondta: „Néhány centire a hasamtól ment el a repesz, és bevágódott a patikahelyiségbe.” Aztán valami olyasmit mondott, bolond, aki nem hisz a gondviselésben. Mert csak az ő életében, ha visszagondol... hány alkalommal... És talán ekkor, vagy más alkalommal, de most is felhangzott, igen, a sercegő viaszlemezről felhangzott a nagyária a Pillangókisasszonyból, és én ennél fájdalmasan sebbet sosem tudtam elképzelni... Ha akkor nincs az a váratlan, hirtelen gondolat! – folytatta közben Lackó. Szavai nem zavarták meg a pillangókisasszony fölágaskodó, zokogó fájdalmát, azt a kifeszített szép fájdalmat, Lackó mintha összelelkezett volna a pillangókisasszonnyal – és miért ne? Megérdemelne! –, drukoltam neki, egy-két évvel azután, hogy visszatért. Mert Lackó az egyik nap elköltözött tőlünk, csillogott az arca, nagyanyám levette maga elől a konyhában használt kötényét, „csak aztán jól sikerüljön, fiam” – és megölelte. Nem tudtam elképzelni, miért

ne sikerülhetne jól, hiszen Lackó megnősült. Esemény volt ez a család életében, csöndes, visszafogott esemény, mert nagyapámtól azt hallottam, mocskos világ ez, átkozott világ, ezerkilencszázötvennyolcat írtunk, én még nem ismertem a számokat, nem ismertem az évek számát, nem tudtam, mit rejtene az esztendő, ezért aztán álmodtam: álmodtam este, elalvás előtt, mert az igazi álom előtte érkezik... – a vezetékes rádióban még hallottam: ma ezerkilencszázötvennyolc február 29-ét írunk, a nemzetközi geofizikai társaság jelentése szerint rendkívüli világnapot. Nem tudom, miért volt rendkívül ez a nap a nemzetközi geofizikai társaság szerint, nekem azért, mert évekkorábban ezen a napon temettük el az apámat, s talán megremegett tőle a föld, amikor ásták a sírját, és a nemzetközi geofizikai társaság ezért... nyilván ezt a remegést érezte...? Ha ők nem is, de én igen... és elalvás előtt álmodtam, azt álmodtam, hogy van apám, hogy nekem is van apám.

De ha apám már nem is, legalább Lackó! És még mindig nem mesélte el, hasa előtt hogyan hasított el az a repesz – nagyanyám átölelte, nagyapám daliás kis bajszával kissé odébb állt, az ember adjon magára, ha az élet úgy kifacsarta is, legalább az a kis, tömött, rendezett bajusz maradjon meg az orra alatt: első világháború, második világháború, elhurcolt lánya, leventének besorozott serdülő fia, államosítás, jönnek a kommunisták, minden ilyen egyszerű egyveleg után is maradjon valami, ami önmagát jelenti, és ezzel a bajuszos tartással bocsátotta házasságba a fiát.

Így szakadt meg a repesz története. És sokáig nem tudtam meg azt se a felnőttek beszédéből, mi köze ehhez Alföldyné, a városi fényképészné halálának?

Mert nagyapámnak, hogy egyik fia – mint említettem, szinte menetrendszerűen – meghalt (csak hogy a halál menetrendjét nem függesztik ki az élet-utazó közönség szíves tájékoztatására), s Lackó házasságba költözött, nem maradt ki vel beszélgatnie az estefelé fölütött tojássárga fényben, a lírai napban. Legalább ez megmaradt neki, a napnyugta, ahogyan az ő apja mondta, kissé költőien: a Götterdämmerung. Az asszonyok ott maradtak körülötte, de ők nem arra valók, hogy megbeszéljék a férfigondot. Mit értenek abból: a rosseb egye meg!

Lackó illedelmes gyerek volt, mindketten ugyanazon az egyetemen végeztek, Lackó gyógyszerész szakon, Ica orvosi diplomát szerzett, Icát a Murányi utcai szobakonyhas lakás röpítette el, Lackó apját – fia egyetemi éve alatt – az államosítás csapta agyon. És ez a két lélek, fölkarvarva a történelem bűzös, nyers szelétől, hirtelen, maga sem tudta, miért, egymásba kapaszkodott – talán mert mindketten földet akartak érni ebben a forgószelemben, csak hogy mindketten másként képzeltek el a földet.

A kórházban kaptak szolgálati lakást, Lackó a város legjobb kárpitosával készítettett szobabútort, ettől az élet császárának képzelte magát, még többet dolgozott, ügyeletet vállalt, helyettesítést, kifizette az árát, s amikor a kárpitos azt kérdezte, milyen névre állítsa ki a számlát, természetesen mondta a magáét; vele gondolta Icát is, aki beleúszott az ő nevébe, az ő életébe (legalábbis Lackó így gondolta), de akkor fölrikácsolt egy hang: dr. Széles Ilona nevére írja. Lackó meg lehajtotta a fejét: jól van, Ica, ha így gondolod.

Egyszer aztán a kórház gondnoka, hasonló korú, életvidám fickó, jó barátságba kerültek, azt mondta neki: „Nem szeretnék beleszólni az életetekbe, de most már úgy gondolom, el kell mondanom neked. Szombatoként gyakran utazom

a délutáni vonattal. És már nem az első alkalommal láttam Icát a szomszéd kocsiban, Kelenföldön szállt le, nyakába ugrott az egyenruhás férfinak, rangjelzése szerint úgy láttam, őrnagy katonaeorvos.”

Lackó meg összeszorította a fogát. Még többet dolgozott, megszerezte a szakfelügyelői vizsgát, minden hónapban leadta a fizetését. Talán Sárbogárdról érkezett haza, amikor zárva találta a lakást. Holmija lepedőbe kötve az ajtó mellett, a kilincsnél levél: – Menj, ahová akarsz!

Így ismertem meg a repesz teljes történetét. Mert Lackó, miután kirúgta ez az öntudatos néember, hazaköltözött, s bár Lackó arcán nem nagy örömet láttam, én mégis boldogan feküdtem le este, azzal a tudattal, hogy megint itt van közöttünk.

„Ne bánkódj, fiam! Bolond, aki nem hisz a gondviselésben” – mondta nagyapám, és még inkább kihúzta magát, mert azt gondolta, valaki megint beleharapott az ő ápolit bajszába. Mivel már nem az első harapás volt ez, mintha hozzászokott volna, ahogyan az ember előbb-utóbb hozzászokik minden rosszhoz és nehézséghez, s már azt tekinti természetesnek.

Lackó egy szél rázta késő őszi napon, amikor elcsodálkozott azon, a levegő hogyan lebegtetni végtelen tenger-hosszan a szomszédos kertben a száraz leveleket, mielőtt leejti, egy pohár bor után (nem, ez már a második volt), azt mondta: „Emlékszel, papa, amikor a város szőnyegbombázást kapott. Az öregek már lenn voltak a pincében...” – Lackó nagyszüleiéről beszélt, emlékezethosszan torlódtak egymásra a nemzedékek, mindenki a maga melegével, és ez olyan biztonságot, az állandóság olyan biztonságát nyújtotta, hogy ezenkívül senki nem kívánt mást.

„És te, taknyos kölyök, fölszöktél...!”

„Tizenhat éves voltam, minden érdekelt.” Lackó látni akarta a Liberátorokat odafönt, már hallani lehetett mélyen morgó hangjukat, kötelekben repültek, akár szép is lehetett volna a rajzolatuk, mikor a szélső leszakadt erről az égi ábráról, mélyen alázuhan, és...

A patika már napok óta nem tartott nyitva. Az utca felé nyíló ajtóra leengedték a vasredőnyt, csak a kicsiny nyílás csapódott, ha csengetett valaki. Lackó apja kiadta a gyógyszert, aztán hadarva (ami pedig soha nem volt jellemző rá), odamordult Alföldynére: „Aztán most már menjen! Bemondta a rádió is, hallja a Liberátorok hangját!”

Ő még leért, a városi fényképész feleségét a kapujuk előtt ragadta magával a robbanás. Odabent az udvaron Lackó sem tekintette tréfának a dolgot. „Vettem a nyúlcipőt, irány lefelé.” A pincejárót vaskorlát vette körül, nyitható kisajtóval. És akkor a hirtelen gondolat: nem bajlódik az ajtóval, elvégre tizenhat éves, könyvedén átlendíti magát a korláton.

A levegőben volt még, amikor a repesz elvágódott néhány centire a hasa alatt. Ha kinyitja az ajtót, derékba kapja.

Kényelmes az ülés. Nemsokára odaérek. Az autóbusz már rákanyarodott a városba vezető egyenes útra. Mikor jártam itt legutóbb? Már nem is emlékeztem, olyan régen. A hűtlenség tárgyilagosságával közelítettem. Lackó, elmegyünk a sebészetre, ha kell, kivágják azt a baleseti csomót, járóbeteg rendelés, mi amolyan járóbetegek vagyunk, aztán hazamegyünk, minden kellék adott

(a fölütött, tojássárga nap, a könnyű, késői szüretelésű fehér bor, „drága öcsém, behoznád a poharakat”), és fölszólalnak belőlünk a hangok.

De ki hallgat minket, ki hallgat meg minket?

A VÁR novella író pályázatán második helyezett írás.

Óvári Edit Kedves Naplóm!

2009. október 9.

Minden naplót így szokás kezdeni. A szokás, pedig nagy úr és nagy hatalom. Mégis valahogy bele kell kezdeni, valahogy köszönteni illik azt, akit bizalmasunkká fogadunk. Hogy is szólíthatnám másként? Napló, mert remélem, hogy naponta köszöntöm és kedves, mert a barátom lesz. Mindent el fogok mondani neki, mindent, amit másnak nem mondhatok, mert – az emberi természetből és érdekekből eredően – mindenki másképp reagál a panaszokra, örömeikre. A kilátástalanság érzése meg egyszerűen kezelhetetlen mások számára. Olyan, hogy kilátástalanság, nem létezik. Mondják a bölcsek, a világot pozitívan szemlélők, és tanítják, mert ezzel az érzéssel nem lehet együtt élni. Nem vezet sehová. Csak a kilátástalanságba. De hát ki kívánczik oda? Csak a mártírok, a notórius szenvedni szeretők és azok, akiknek kilátástalannak tűnik az élet. 35 éjszakát töltöttem egyedül. Az egyedül helytelen kifejezés. A társas magányomban már létezett az egyedül töltött éjszaka fogalma. Vannak fogalmak, melyeket nem biztos, hogy meg kellene ismerni.

Pontosítsunk: 35 éjszaka telt el azóta, hogy elköltöztem arról a helyről, ahol eddigi életem eddigi leghosszabb tartózkodását éltem meg.

A 35 éjszaka 35 estét jelent. Az este könnyörtelenül számon kér. Megkérdezi, hogy telt a napod. Számon kéri napi örömeid, bánatod, jó-és rossz cselekedeteidet. Minden napban szükséges legalább egy olyan dolognak történnie, amit örömként könyvelhetünk el. Minden nap leírom az örömet, kicsit nagyobb betűkkel, mint azokat a dolgokat, amiket szükséges elfelejteni, mert a raktár véges befogadóképessége csak az örömet képes raktározni polcain. Az öröm ugyanis könnyebb, nem jelent terhet, és bármikor egymásra rakható. Egész csoda-építmény készülhet belőle, akár roskadozhatnak tőle a lélek polcai. Teljen tehát az örömkamra, hogy a szűkösebb időkben legyen miből életben maradni.

Az esték könnyörtelen számvetése utunkra bocsát, mintegy feloldoz és kecsegtet. Kecsegtet egy eljövendő új nap reményével. Kérdés, hogy mit várunk a másnaptól? Ha konkrét elvárásunk van, akkor sokszor csalódunk. Ha csak legalább egy igazi örömet akarunk a polcra tenni, akkor minden új napnak megvan az értelme.

A pozitív gondolkodók tanítása szerint a múltnak egyszer és mindenkorra vége. Csak a jelen számít, a jelenben történtek!!!

De ha egyszer a múlt nap, mint nap visszaköszön. A szálakat el lehet szakítani. Szántsándékkal nem használom a **kell** szót, mert az általam most olvasott könyvben a szerző a következőket írja róla:

„Szerintem ez nyelvünk egyik legkártékonyabb szava. Akárhányszor csak kiejtjük ezt a szót, valójában azt mondjuk: „hiba”. Vagy hibázunk, vagy hibáztunk, vagy hibázni fogunk. Hát nincs még elég hibánk? Több választási lehetőségünk kéne legyen. Ha rajtam állna, ezt a szót végérvényesen törölném a szókincsünkből. Helyette a lehet szót használnám, amely kifejezi azt, hogy jogunkban áll választani, és megszabadít a bűntudattól.” (Louise L. Hay: Éld az életed!)

Október 9. története: Egy előre megbeszélte találkozóra mentem. Találkozni készültem a férjemmel (35 éjszaka külön fedél alatt!) az otthonunkban (ott, ahol eddigi életem eddigi leghosszabb tartózkodása .....). A találkozás célja a pince lomtalanítása volt. A lomtalanítás kifejezés számomra azért fájó (ilyet nem mondunk, mert örökösén szükséges megbocsátanunk és nem dédelgethetjük a bánatunkat = a francba, még a sebeinket sem nyalogathatjuk!), mert folyamatosan úgy érzem, hogy engem is kitétek egy lomtalanítási akcióban. Egy ágy vagyok, kicsit már régi, alig észrevehetően kopott, de jó szokásunkhoz híven inkább egy újabbra, modernebbre vágyunk még akkor is, ha lehet, hogy kényelmetlenebb lesz (de elmondhatjuk, hogy új ágyunk van!). Tehát kitétek lomtalanításba. Ezeknek az akcióknak a lényege, hogy még mielőtt a szemétre kerülnek az adott „értékcikkek”, többen átnézik. Vannak tárgyak, melyek megtetszenek a nézelődőknek, és megszánják pl. azt a kedves kis ágyat. Nézegetik: lám, milyen szép még a kárpitja, hiszen egy rugó sem áll ki belőle, milyen kényelmes.... Hazaviszem, és szeretni fogom. Arra használok, amire való, és köszönöm, hogy megtaláltam. Pont egy ilyenre vágytam. Vajon hogy becsülhették meg eddig? Mit rejteget a lelke? Nekem szükségem van rá!

Az is lehet, hogy arra járók belerúgnak, fitymálgatják és odébbállnak. Mire lehet jó még ez az ágy? Hiszen a gazdája is kitétte már. Lehet, hogy megázik, lehet, hogy megszártja a szél, lehet, hogy kedvesen mosolyog rá a nap, de az is lehet, hogy egy kóbor kutya örvendezik meg neki a puha és meleg fekhely reményében..... mielőtt persze a szemétre kerül. (Az ágy, a kutyát meg befogja a gyepmester.)

Vártam ezt a mai pincetakarítást. Tele voltam reménnyel a tekintetben, hogy valami csoda vár rám „otthon”. Az odafelé vezető – persze nem túl hosszú – úton, a következő képek tárultak elém: (lehet, hogy mostanában túl sok romantikus filmet nézek!) egy felirat a nappaliban: „Köszöntelek itthon!”, vagy „Hazavártalak!”, vagy egy csokor virág a következő cédulával: „A 20. házassági évfordulónkra szeretettel/szeretlemmel – (szabadon választható, szinte lényegtelen). Mást nem vártam, mert csak 12 km a távolság és elfogyott az út.

A valóság: az udvar, amit annyi szeretettel ápoltam, őszi pusztulásban sírdogált (ezalatt nem a gyönyörű őszi gyönyörű jelenségeit értem), a virágok hervadtan köszöntöttek, a terasz dióhéjjal, szedésre váró dióval és madárürülékkel szomorkodott, sarkában egy nyárvégi vacsora elhajított üres borosüvegével. Nem a gazda várva várt szabadságának boldogságát sugallta a visszatérő „vendégben” a kép.

A pince lomtalanítása szinte rutinszerűen, a hosszú évek alatt többször ismétlődő módon történt. Talán a közelség, a kettesben végzett munka vagy az együtt eltöltött idő jogosított fel arra, hogy azt gondoljam: Talán ma megkapom azt a várva várt simogatást, ölelést, amire már régóta vágyom. Hiszen ez nem is lehet másképp, hiszen szeretem, hiszen a férjem, hiszen ő is szeret. Ő is szeret? A csecsemők belehalnak, ha

nem simogatják meg őket, ha nem kapnak szeretetet. Mégis a csecsemőket tekintjük tökéletesnek. „A kisbabáknak nem kell azon fáradozniuk, hogy tökéletessé váljanak, hiszen már azok és úgy is viselkednek, mintha már tudnák ezt. Tudják, hogy ők a világ közepe. Bátran követelik, amit akarnak. .... Olyan szeretetteljesek.” (Lousie L. Hay: Éld az életed!)

Sajnos, már nem vagyok csecsemő. Tökéletes sem vagyok. Mégis úgy érzem, hogy csecsemő vagyok és belehalok, ha nem szeretnek.

Azt hiszem, hogy fel kell (ide muszáj a kell, mert olyan bután hangzik a lehet) érnem ésszel, hogy mi történt körülöttem. Lásd fentebb a lomtalanításról írottakat! Abba az otthonba már nem kellek többet. Ki a fene törődik azzal, hogy szeretem (sokan nem is értik, hogy lehetséges ez), hogy nehéz elfelejtenem az együtt töltött 20 évet, még akkor is, ha sokszor éreztem azt, hogy csak a teste volt jelen mellettem. Szeretném a lelkét is, de az most kóborol. Kérdés itt, hogy a teste viszi-e a lelkét, vagy a lelke a testét? Az én szempontomból persze ez teljesen mindegy.

Az történik velünk, amit bevonzunk magunknak. (Ez a gondolat is a kényszerű magányom szakirodalmának terméke!) Azt a vágyott ölelést nem tudtam bevonzani. A környezetemben élő „szaktanácsadók” egyöntetű véleménye, hogy most egy új életem kezdődik. Kérdezte valaki, hogy abba akarom-e hagyni a régit? Legalább ne hangzott volna el az egy hónappal ezelőtti búcsúzásnál a következő mondat: „Nem adok egy évet, és mi újra együtt leszünk!” Alattomos, aljas és reményt keltő kijelentés. Semmiképpen sem fair! Ki a fene tudja, hogy az egy év háromszázhatvanöt napjából melyik lesz a kiválasztott nap? Addig persze mindenki élje a saját kis életét örömmel, csalódásokkal, könnyekkel és hazugságokkal. Egyoldalú, önző játék.

Ma úgy érzem, hogy ez a nap soha nem fog eljönni. Nem várom már azokat a reggeleket, amikor reményeim szerint találkozunk, mert nem értem sem a találkozásokat, sem a pár perccel későbbi elválásokat. Több idő ugyanis nem jut rám.

Lassan hűvösebbre és esősebbre fordul az idő. Emberek! Az az ágy még mindig a szabad ég alatt van! Senki nem vitte vissza a tűzhely mellé, hogy meg ne fázzon. Lassan már a nap sem tud mosolyogni rá. Azt a kutyát még nem tették ki a gazdái, aki majd valamikor kóbor kutya lesz.

Nézzétek csak: lám, milyen szép még a kárpitja, hiszen egy rugó sem áll ki belőle, milyen kényelmes.... stb. Hazaviszem, és szeretni fogom. Arra használok, amire való és köszönöm, hogy megtaláltam. Pont egy ilyenre vágytam. Vajon hogy becsülhették meg eddig? Mit rejteget a lelke? Nekem szükségem van rá!

Napi örömeim: a pince lomtalanítása viszonylag jól sikerült, helyére került a szemét és néhány elfelejtett és megtalált apróságomnak is tudtam örülni. A lányom szobájában a kezem nyomán a rettenet ellenére is emberi viszonyok alakultak. Zsuzsa barátnóm egy ruházati boltban nemcsak engem derített jókedvre, hanem a személyzetet is. Vettem magamnak egy gyönyörű táskát. Drága volt! Soha nem vettem magamnak még semmit büntudat nélkül. Semmi büntudatom nincs. Sok mindent elvettek már tőlem kérdés nélkül. Ezt most megérdemeltem.

Imáim továbbra is úgy fognak szólani: Uram, add, hogy megváltozzam és nem úgy, hogy Uram, add meg nekem .....

A 36. éjszaka következik!

Kerék Imre

Őszi szonett

Ragyog az égbolt szilvakéken.
A fákról sárga lomb esőz.
Ködök pipálnak a hegyélen.
Arany-ingben sétál az ősz.

Forr már a must a pincemélyben.
Beszélgetni betér a csősz,
dicséri az új bort serényen,
telt pohár mellett elidőz.

Vadludak rekedt riogása
nyilallik az alkonyi tájba
viola-fellegek alól.

Dühödt szarvasok öklelőznek,
agancsuk mérve: melyikük erősebb.
A völgyből nyáj kolompja szól.

Millió ágboga kinő

A hó csillám-térképein
gyökértelenül mered árnyam.
Vassörényű szél dübörög
dűlőutak sikátorában.

Véraláfutások: szán-csapák.
A tócsák behegedt sebek.
Szférák zenéje: csengők hangja száll.
Szarvasok úsznak el a hold felett.

Ezüst szigonyt hajít a fagy,
fölreped az ég mellkasa.
Kékróka-árnyak. Csillagokkal
begombolózó éjszaka.

De hallom: talpam alatt dobogó
indulatoktól hullámszik a mély.
Tagadás lüktet a hajszálerekben,
levelet gondol a gyökér.

Készülődik a föld magzatvizében
a leggyönyörűbb csecsemő –
Tél csigolyái ropognak, a tűz
millió ágboga kinő.

Érzem a szemhéjamra zúduló
rózsák örvénylő viharát.
Égig csapódom ágaitokról
madarak légikikötői, fák.

Pálfalvi András

Elmaradt út

Magyarits Andrásnak

Úgy sajnálom azt az elmaradt utat
Halogattuk, majd, ha jobb lesz az idő
Végigkerekkezünk, talán még az idén
A Velencei-tavi, kétszemélyes
Tour de Hongrién
Komótosan, ahogy mihozzánk illik
Elvisznek minket a hűséges biciklik
Megállunk majd, alkalmas helyeken
Lenn a völgyben és a meredeken
Ahonnan mindent látni, múltat és jelent
Mindent, mi nekünk valamit jelent
Ahol bort mérnek, és meleg ebédet
Ahol a pillantások szavakat cserélnek
Ismerünk mindent, tenyerünk a Tó
És partjának összes szege-zuga
Pákozdi és Sukoró két öregura
Leül majd egy kerti asztal mellé
Bort kér, csülkös bablevessel
Csípős paprikával, szelet kenyérrel
Lent a Tó kék tisztásait
Ölelgetik a nádszigetek és siklanak
Fehér vitorlák, lassú ladikok
Apró hullámok, áramlatcsíkok
És csend, és rézsútos, aranyszínű fény
Koraősszel lett volna ez az út, vagy
Talán tavasszal, vagy egy

Langyos, bársonyos nyáron
Mert mindig és minden szép ezen a tájon
Oly sokmindent elmondhattunk volna
Kevés szóval, hiszen annyi is elég
Váltott tekintetek, emlékszel még
Hol ünnepeltünk szép ünnepeket
Örömmel nézve a helyi népeket
Amint idézik a legendás csatát
S ha figyelünk, még hallhatjuk zaját
Egykori patakok fürge futásának
Emléket cserélünk, és találunk újakat
Halogattuk, éveken keresztül, amíg
Az Idő mellőlünk lassan elsuhant
Gondolatban sokszor végigjártam
Ezt a kedves, tervezett utat
És úgy sajnálom, hogy végleg elmaradt.

2012-07-30

Hajnal

I.

Az üveghangú ég alatt
a hajnal búrája széthasadt,
cserepeire fény fagyott,
s felnyaltam róluk a Napot

II.

Egyszer elmennék oda,
ahol a régi istenek
föld alá gyúrték az eget,
fohászkodnék egy nagyot
és én húznám fel a Napot

III.

Alszik a vér lassú lüktetéssel
a fák karcsú teste görcsös ujjakká fagyott
az üvegfényű házak mozdulatlanok
öregapók xilofon-játéka
puhává olvasztja a kristályos Napot

Horváth Lajos

Részletek a szerző készülő Napló című könyvéből

Február 14.

Bálint napja

Ezen a napon született 1806-ban gróf Batthyány Lajos (→ október 6.), Magyarország első miniszterelnöke, 1936-ban Kézdy György színművész. Ezen a napon halt meg 2002-ben Hidegkúti Nándor (→ november 25.), az Aranycsapat középcsatára.

*

Bertha Bulcsu temetése után történt (1997. február 5.). Bella Pista mondta, hogy igyunk meg valami lélekmelegítőt a Farkasréti temetővel szemközti vendéglők egyikében. Egyről volt szó, és mi már a harmadiknál tartottunk – Istenem, a hideg! –, mikor Gyurkovics Tibor (→ december 18.), Szakonyi Károly és Nagy Franciska (Bulcsu felesége) vezetésével bevonult egy nagy létszámú küldöttség. Kiderült, hogy egy helyiség ki van bérelve itt a gyászolók számára, ahol enni, inni és emlékezni kell, de szigorúan jókedvűen, mert „ezt a Bulcsu is így szeretné”.

Elfoglaltuk helyünket, kijelölt ülésrend nem volt (ez a későbbiek miatt fontos). Mellettem balra Bella Pista ült, jobbra Lázár Ervin, szemközt velünk Bulcsu régi harcos társa, Rákosy Gergely (Bertha Bulcsu-díj 1998). Ha Bulcsu így szeretne volna, elégedett lett volna, mert fokozódott a jókedv. A pincérek libasültet hoztak, s folyamatosan bort és sört. Mindenki evett-ivott, kivéve Bella Pistát, aki csupán konyakot fogyasztott, de már rémisztő mértékben. Egyszer éjfél körül áthajolt Ervinhez.

– Ervin, szerinted ki lesz közülünk a következő?

Ő volt... (→ 2006. április 20.)

Előtte még „megvolt az esély”, hogy ne legyen következő, mert másodperceken múlt, hogy nem hárman halunk meg egyszerre Dunaújvárosban (→ A csillár). Bella Pista temetése után ugyanabban a vendéglőben ültünk le, ugyanabban az „ülésrendben”. A mellettem jobbra ülő Lázár Ervinhez fordultam majdnem sírva (→ Paprika)...

...Ervin temetése után ugyanaz volt a vendéglő, de én most külön asztalhoz ültem. Néhány perc múlva érkezett Kézdy György színművész, Ervin testi-lelki jó barátja, s letelepedett mellém.

– Tudod, hova ültél? – kérdeztem tőle, s dióhéjban felvázoltam a fentebb leírtakat.

– Ez tök jó, ez tetszik nekem! – mondta.

Nagyon szeretem Gyurit, de nem mondott igazat...

... Egy régi mondás, vagy fene tudja, miszerint az élet a legnagyobb rendező.

2013. január 17-én rohammentő vitt Budapestre, a Korányi Kórházba, s mint kiderült, 20 percen múlt az életem.

De megúsztam, s utókezelésem alatt a 244-es szobában feküdtem. Ezalatt a 235-ben Kézdy Gyuri lábadozott. Nagyon megörültünk egymásnak, s talán mondanom sem kell, hogy megszíneztük a kórházi szürkeséget – a többi beteg nagy öröme.

De a Farkasréti temetőről, s a vele szemközti vendéglőről egy szó sem esett közöttünk.

(Ez az írás megjelent egy hetilapban. A szerkesztő az utóbbi utóiratot illesztette hozzá: „A kézirat leadása után érkezett a hír: szombatra (2013. február 19.) virradó éjszaka elhunyt Kézdy György Jászai Mari-díjas színművész. A tragikus eseményről szóló tudósítás szerint Kézdy György öngyilkos lett, egy fővárosi kórház harmadik emeleti ablakából vetette ki magát.”)

Március 9.

Franciska napja

Ezen a napon született 1892-ben Rákosi Mátyás.

*

Egy este az Aradi utcában

Szerencsés Károlynak

- Bejöhetek uram?

- Jöjjön csak fiatal barátom.

Rengeteg dolgom van, de ezzel a fiatalemberrel muszáj foglalkozni. Egyrészt, mert a sógora biztosította nekem ezt a minden szempontból tökéletes lakást, mondhatnám, búvóhelyet, másrészt mert tehetséges költő. A költőkre nagy szükségünk van, nem volt olyan forradalom, ahol ne álltak volna költők a forradalom mellé.

Jól tette a sógorom, hogy befogadta vendégünket, gálans is, precíz is, de ami engem illet – lehet, hogy őnző vagyok – , az tetszik a legjobban, hogy szereti az irodalmat. Káprázatos a műveltsége, s az én versetmet is ismeri. Igaz, hogy sokszor kritizál is, de a bölcs kritika mindig segíti az embert.

- Új verseket hoztam.

- Ebben biztos voltam.
Remélem, megfogadta múltkori tanácsaimat.

Szeretek tanácsot adni költőknek, de most ezer gondom van. Első a politika, s – ne kereljünk – a hatalom megszerzése. Először is le kell számolnunk az áruló szocdemekkel, akik most Horthy kezét csókolgatják. Aztán újja kell élesíteni a kommunista pártot. „Rám vár a nagy feladat. Kun Béla és Landler Jenő nem térhetnek haza, én leszek a párt tényleges vezetője Budapesten.” De a hatalom megszerzése csupán az első, igaz: fontos lépés, ám már MOST kell gondolkodni, melyek azok a szükséges intézkedések, melyek révén ez a hatalom a kezünkben – a KEZEMBEN – marad.

Nem nehéz megjegyezni ezeket a tanácsokat. Néhány dicsérő szó, majd az összegzés: erősen Ady hatása alatt állok.

A kis bestia, ironizál velem.

- Remélem, nem túl „adysak” az új versek.

Ezt nem hagyhattam ki.

- No, majd meglátjuk.

- Istenről szólnak a versek, valamint az ördögről.

- Puff neki! Ezek szerint nem sokat értek a tanácsaim. Pedig fejből mondtam el a maga Istent dicsőítő versét.

- Igen, igen! És lehet, hogy furcsállja, de én annak a szavalatnak a hatására írtam le – még aznap éjszaka – az alábbi két sort.

„Dolgaim előtt rejtegettek
Istenem, én nagyon szeretlek.”

- Ezt hozta most?

- A folytatást. Hadd szavaljam el.

„Hogyha meg szántóvető
lennél, segítenék akkor is
mindennél!”

- Adyt csak példának hoztam.
Most minden fiatal költő őt
utánozza, ami természetes.
Azelőtt Petőfit utánozták az ifjú
poéták. Nem én találtam ki az
elméletet, a középiskolában
Babits volt a tanárom.

- Nagy élmény lehetett.

*Se Ady, se Babits, azért ez már több, mint Hát ez nem váltott ki csztatlan elismerést
büszkeség, belőlem.*

- Nézzük a többi verset.

- Parancsoljon.

*Tagadhatatlan, hogy roppant tehetséges a
fiatalember. Hanem ez a klerikalizmus!
Micsoda befolyása van ennek a méregnek!
Nagy kár, hogy FABER ebtársnak nem
sikerült likvidálnia a vallást, az egyházat.
Kevés volta az idő, meg ajtósnál is rontottunk a
házba! De a feladatot egyszer majd el kell
végezni... Visszatérve a fiatalemberre. Ohyan
elemi érzékenység árad belőle, ohyan*

*Ilyen káprázatos memóriájú emberrel még nem
találkoztam. Mégis van valami visszakasszó
benne. Az is gyanús, hogy időnként el-eltűnik,
de ez az ő dolga. Azonban a szemében látok
valamit, illetve nem látok, ami elárulhatná
igazi lényét. Most is látom, hogy nem igazán
tetszenek neki a versek. Hiába az értelem,
semmit nem ér érzelem nélkül. Honnan
tudhatná, hogy a Költő szövet mennyire hívják*

*ellentmondást nem tűrő vágy az elismerésre,
olyan zsarnoki csodálat igény, hogy nem lehet
megbántani. Pedig eljön az idő, hogy ezt meg
kell tenni! Ha megszerezzük a hatalmat,
kielegíttem e vágyait kitüntetem. De mihelyst
kilog a scrból, jön a büntetés. Börtön,
akasztófa! Úgyis megverselte, hogy felkötik, s
áldott földdel elfödik...*

*a felhőkbe égett fények, mennyire vonzzák az
Úr hegyet!*

- Elolvasta?

- Igen. Maga nagyszerű
egyéniség, maga nagyon
tehetséges, látja a valóságot. Az
éhezést, a nyomort, amit a
Horthy rendszer zúdított a
népre, amit a kapitalizmus
jelent. Látja az ifjúság helyét is,
de nem látja még a proletáriátus
szerepét. Mit keres itt az

„ördög”? A klerikális maszlagoktól szabadulni kell. Isten, ördög, Jézus stb. – ezek a burzsoázia hatalmát konzerváló klerikális reakció eszközei. Igenis kell a maga hűsz esztendeje, kell a proletariátusnak, kell az azt irányító politikai erőknek. A proletariátus majd megdönti ezt a tőkés rendszert, s nem a lumpenizálódás – „betörök, embert ölök” – következik, hanem a szocializmus, a kommunizmus. A maga tehetségével éppen azt kell szolgálnia, hogy a proletárok, azok, akik harmadnapja nem esznek, megvívassák forradalmukat. A proletár - forradalmat. Ez a legközelebbi láncszem az emberiség történetében, az osztályharc folyamán. Magának tehát ezt kellene szolgálnia. A versei legyenek osztályharcosok és osztályharcosak!

Most aztán belemelegedtem, ám azt hiszem, hibát követtem el. Szinte megrészegültem saját eszmefuttatásomtól – tán ez a pár korty bor is megártott – de mint fégyelmezett, hivatásos forradalmárnak, időben észhez kellett volna kapnom. Túl messzire mentem, túl nyíltan beszéltem egy még be nem szervezett értelmiségivel, s ez sérti a konspiráció szabályait.

Ez nem akármilyen „szózat” volt. Logika is volt benne, de nem tehetek róla, én már percek óta a szemét, azt az állandóan összehúzott szemét figyelem. Kétségtelen, hogy tűz ég benne, sőt lobog is. De milyen tűz? A tűzek sem egyformák.

- Fantasztikusan beszélt. Mégis panaszkodnom kell, mert nem látok világos összefüggéseket a magyar politikában.

- Mire gondol?

- Kaotikusnak látom a helyzetet. Trianon, a revízió, a megmaradt Magyarország erőfeszítései, az önálló életképes állam megszervezése.

- Egyszerű osztályharc, osztályharc!

Fáradt vagyok, mégis elégedettséggel nyugtázhatom a mai napot. Személyes agitációm révén sikerült megnyerni a mozgalomnak egy rendkívül tehetséges fiatal költőt, akit jól használhatunk a propagandában. Sőt, a pártszervezésénél s az agitációs munkánál is felhasználhatjuk.

Látom, hogy fáradt. Igaz, én sem vagyok valami friss. Megmutassam neki Miklós versét? Miert ne, ez még tán belefér az estébe.

- Nem akarom tovább zavarni, de lenne még egy rövid, mindössze 5 soros vers.

- Halljuk, afféle altatódalként.

- Olvasom

„Huszonkét éves vagyok. Így nézhetett ki ősszel Krisztus is ennyire idősen; még nem volt szakálla, szőke volt és lányok álmodtak vele éjjelenként!”

- Ugy látszik, hiába papoltam egész este, hogy klerikális kifejezést használjak. Ha már ez ennyire tetszik magának.

- A verset nem én irtam.

- Hanem?

- Egy fiatalabb barátom, aki utánam járt a szegedi egyetemre. Maga mindenkit ismer, biztos az ő nevét is hallotta. Radnóti Miklósnak hívják.

- Hogyne hallottam volna! De hiszen ő zsidó!

- Na és? Maga nem az?

Ez hallatlan arrogancia! Még hogy beszervezzem! Még hogy kitüntetés, börtön. Kötél! Kötél! Kötél!

Rájöttem. Tűz ég a szemekben ugyan, de jéghideg tűz. Akinek pedig jéghideg tűz és a szemekben, annak gonosz a szíve. Akinek pedig gonosz a szíve, az egy gonosz ember!

- Térjünk nyugovóra
- Magam is így gondolom.
- Jó éjszakát József Attila
- Jó éjszakát Rákosi Mátyás

Április 20.

Tivadar napja

Ezen a napon halt meg 2006-ben Bella István.

*

A csillár

Egyszer elmesélte, fél méterre a széke mellett landolt egy mennyezetből kiszakadó csillár. Most eltalálta.

(Meghalt Bella István – Részlet Csontos János nekrológiájából)

A csillár 1995. november 25-én (a 6:3 napján) Dunaújvárosban szakadt ki a mennyezetből, a Kiscsillag sörözőben. Mint később megtudtam, majdnem 500 kiló volt, s három áldozata lett volna: Bella István, Lázár Ervin és én.

ÖLDÖKLŐ ANGYAL címmel szervezett irodalmi matinét egy lelkes dunaújvárosi irodalomszerető lány, Vida Galambos Margit. Francia mintára épült fel a délelőtti program, az írók-költők párosával versengtek egymással. Az én párom Lázár Ervin volt. A gyakorlatban úgy nézett ki a dolog, hogy (magunknál maradván) Ervin fölolvasta egy novelláját, utána én méltattam az ő írói nagyságát. Majd én olvastam föl, mire Ervin ódákat zengett káprázatos tehetségéről.

Jó volt minden, a társaság, a hangulat, a fogékony közönség, s ami nem mellékes: elég szép pénzt fizettek (bár Karátson Gábor megjegyezte, hogy Franciaországban egy ilyen matiné után az írónak minimum egy évig nincs anyagi gondja). Csupán egy dolog dermesztett mindenkit, de az szó szerint: a farkasordító hideg. Margitka, a főszervező közölte, „valami baj van a fűtéssel”, mire Ervin megnyugtatta, hogy egyáltalán nincs baj, mivel nincs is fűtés. Aztán, látva Margitka sírásra görbülő ajkát, megkérdezte tőle, hogy hol található a legközelebbi kocsmá, hogy „bevegyünk némi lélekmelegítőt”. „Meg testmelegítőt”, dörmögte Bella Pista. Margitka kivirult. „Nem kell kocsmába menni, itt van néhány méterre a Kiscsillag söröző, ott fogunk ebédelni is, nyugodtan menjenek oda, és igyanak a mi számánkra.” „Ugyan már”, paskolta meg Margitka arcát Ervin. „Szeretem ezt a pozitív hozzáállást”, bökött oldalba Pista.

A Kiscsillag tényleg egy köpésre volt (hogy kocsmái szlenget használjak), Margitka talán még magához sem tért az Ervinnel folytatott párbeszéd okozta kábulatából, mikor mi már fejenként bedobtunk két-két felest a pultnál. „Nem akarnak

leülni az urak?”, kérdezte a pincér, s a 8-10 fiatalember felé pillantott, kik szintén a pultnál melegítették testüket-lelküket. Én rögtön felismertem őket, az Acélbikák voltak, a legendás dunaújvárosi jégkorongozók. „Győztünk, srácok?”, játszottam meg rögtön a sportban jártas beavatottat. „Hát még szép!”, rikkantotta a hozzám legközelebb álló hokis. „Iszol valamit, aranyapám?” „Hát még szép, aranyapám!”, vigyorogtam. „Egy felest a barátomnak, és kettőt a barátainak”, mutatott Ervin és Pista felé a diadalittas sportoló (fogalmazzunk finoman a jelzőt illetően). Ervin és Pista ugyanis közben leültek egy asztalhoz, fejük fölött a már említett majdnem 500 kilós csillár, mely öntöttvasból készült. Naná, Dunaújvárosban talán még a habostortát is öntöttvasból csinálták.

„A győzelemre!”, emelte poharát Ervin a jégkorongozók felé, akik diadalittasan nyugtázták (maradjunk az előző jelzónél, bár az összetett szó utótagja dominált immár), hogy megkaptuk italunkat. „Mit hozhatok még, uraim?”, kérdezte a pincér. „Egy kört a hokisoknak”, rendelkezett Ervin, „nekünk pedig sört, de ne ide, hanem egy asztallal odébb, hogy kissé messzebb essünk újdonsült barátaink látó- és hallótávolságától”. „Ez érthető”, mosolygott a pincér, „rögtön itt, pontosabban ott leszek a sörökkel”, mutatott a másik asztalra.

Hát nem volt ott...

Mi átültünk ugyan a szomszéd asztalhoz, de ő még a pultig sem ért el, mikor irtózatosszerű dörrenés-csattanás-robaj-robbanás (nem tudom, melyik a helyes szó!) hallatszott, apró kis petárdaszerű hangokkal kísérve. Recsegték-ropogtak a székek, asztalok. A mellettünk lévő asztal – ahol az imént ültünk – röpítőre törött, a székek forgácsos zúzódtak. A jégkorongozók pillanat alatt kijózanodtak, szegény pincér egy olyan kutyára hasonlított, melynek négy lába van ugyan, de bárhogy szeretne, mégsem tud egyszerre négyfelé szaladni.

- A kurva életbe! – szakadt ki Ervinből a mondat, mint csillár a mennyezetből.

- Az Isten bassza meg! – ugrottam föl én.

Csak Bella Pista ült némán a helyén. Némán és halálsápadtan. Homlokán a veríték ezüst csöppjei gyöngyöztek.

- A kurva életbe! – ismételte magát Ervin.

- Ez a Halál szele volt – szólalt meg végre Bella Pista.

... A Halál szele engem csapott meg először, alig két nappal az iménti események után. Éjszaka arra ébredtem, hogy nem kapok levegőt, ver a víz, szúr a szívem. A feleségem rögtön telefonált az orvosnak, aki adott egy injekciót s mentőt hívott. „Valószínűleg infarktus”, mondta a feleségemnek. Szerencsére nem az volt, a főorvos asszony szerint a Dunaújvárosban „magamba szívott hideg” okozott a szervezetemben zűrzavart. Aránylag hamar elfeledtem a kínos éjszakát és a másnapi kórházi órákat, nem úgy a csillárt.

Bella Pista sűrűn emlegette. „Miért nem írod meg?”, kérdezte egyszer tőle Lázár Ervin. „Én költő vagyok. Ti vagytok a prózáírók, írjátok meg ti!” Ebben maradtunk – aztán nem írtuk meg. Pista ezt szemünkre is vetette, az utolsó találkozásunkkor is, mikor vittem nekik a szokásos paprikát (édesanyám minden évben küldött velem saját készítésű örölt paprikát Pistának és Ervinnek).

- Igazán megírhatnád már ezt a történetet – koccintotta poharát az enyémhez

Ervin a Farkasréti temetővel szemközti sörözőben, ahová beültünk Pista temetése után. Ez ugyanaz a söröző volt, ahol hármásban ültünk – Bertha Bulcsu temetése után. Ebben maradtunk – aztán nem írtam meg.

Aztán lassacskán elfelejtettük az egészet. Aztán eljött az az idő, mikor komolyan fölmerült, hogy Rácegresen emléktáblája lesz Ervinnek, ami ellen természetesen ő tiltakozott a legjobban. Aztán ezt is elfelejtettük, nem úgy, mint édesanyám a paprikát, amit továbbra is küldött velem, Pistának is (pontosabban Mártnak, Pista feleségének). Aztán Ervin ezt mondta: „Ha meglesz egykor az az emléktábla, te avasd föl – és mondd el a csillár történetét.”

Aztán meghalt Lázár Ervin.

Aztán fölkerült az emléktábla Rácegresen az Illyés Gyula Múzeum falára (Vathy Zsuzsával lepleztük le), én avattam – és elmondtam a csillár történetét! És most meg is írtam...

Ugye, elolvassátok, Fiúk?

Július 26.

Anna napja

Ezen a napon született 1943-ban Mick Jagger, a Rolling Stones frontembere.

*

Farkaskaland

2009. május 5-én avattuk Sárszentlőrincen, a Lázár Ervin Könyvtárban az író mellszobrát, Baksa-Soós Krisztina alkotását. Az ünnepség után írta nekem a művésznő az alábbi sorokat.

Horváth Lajosnak a régi idők, azaz a KEX emlékére, és természetesen Lázár Ervin emlékére is. Szülessenek még ilyen emberek sokan, hogy szebb legyen a világ.

Szeretettel:

Baksa-Soós Krisztina

Csatárláncot alkotva nyomultunk be a klubba. A Kex már félórája játszott odabent, de a nagy tömeg miatt képtelenség volt előbb bejutni. Előttünk – mögöttünk – mellettünk szürke egyenruhás rendőrökön. Némelyik rendőrnél farkaskutya. Anikó erősen belémkapaszkodott. Az ő ötlete volt, hogy ide jöjjünk. Tavaly is ő vitt el a dunai sétahajóra, ahol először láttam a Kex produkcióját. „Tiszta Jagger”, gondoltam, mikor megpillantottam Baksa Sóst. De hát Jagger angol volt, Baksa pedig ízig-vérig magyar: „Balra nézünk: épül a szocializmus, jobbra nézünk: épül a szocializmus. Mi meg itt úszunk a hajón. Jól érzitek magatokat?” Nagyon jól éreztük magunkat.

Végre sikerült bepréselődnünk. Épp befejeződött a Citadella bár itallapárjegyzékének bluesosított változata. Baksa Sós János leugrott a színpadról,

repült felénk. Széttépesztett lábain a megszokott piros nadrág, lobogó szőke sörénye úszott utána a levegőben. „Hoztatok elemőzsiát?”, kérdezte a sikeres landolás után. „Legutóbb mondtam, hogy hoztatok elemőzsiát.” „Hoztunk!”, harsogta a tömeg.

Baksa visszament a színpadra. „Akkor most kirándulunk. Elhagyjuk a szürke, piszkos várost. Megyünk a szabadba, mert nincs jobb, mikor az ember szabadon jár.” Szökdecselt, ugrált, Závodi halkán kísérte gitáron a táncot. Aztán Kisfaludy egy nagyot ütött a cintányérra, s lehúzott egy pörgetést a dobbon.

Baksa Sós megmerevedett, rémülten nézett egy pontot valahol a fejünk fölött, majd oda is mutatott. „Farkasok! Meneküljünk, barátaim, meneküljünk!” És futni kezdett. Elszaladt a színpad széléig, utána vissza. Leugrott közénk, rohant, lobogott a haja. „Hiába minden”, zihálta újfent a színpadon, „gyorsabbak, erősebbek nálunk. Adjuk nekik az elemőzsiánkat, jó?”

„Jó!”, kiabáltuk teli torokból.

„Nem baj, ha éhezünk, csak maradjunk életben. A fő, hogy élünk, ámbár én félek, nagyon félek... Mindig úgy kezdődik, hogy először éheztetik az embert, csak aztán törnek az életére.”

Megint földübörgött a dob, és sírni kezdett a gitár.

„Már esznek is bennünket... Húsunkba tép éles karmuk, és csak falnak, falnak... Fogyunk, barátaim, egyre fogyunk... Ezek telhetetlenek, mindannyiunk húsa-vére kell nekik... A gonosz farkasoknak...”

Anikó teljesen hozzámsimult. Éreztem, hogy remeg. „Én félek”, súgta a fülembe. „Ne félj”, akartam mondani neki, de nem tudtam megszólalni. Cserepes volt a torkom, száraz a szám. Csupán magamhoz szorítottam.

„Már mindenkit megettek a farkasok, már csak én élek, és a legjobb barátom... Könyörögve néz rám, tőlem kér tanácsot esdekelő szeme... Föl a fára, gyorsan föl az első fára... De a farkasok oda is követnek minket... Levágjuk a jobb lábunkat, mondom a barátomnak, és úgy teszünk... Ám a farkasok jönnek, jönnek... Levágjuk a bal lábunkat, mondom, és úgy teszünk... Ám a farkasok jönnek, jönnek... Levágjuk a jobb kezünket, a bal kezünket, mondom a barátomnak, és úgy teszünk...”

Baksa Sós János törökülésben, kezei hátul összekulcsolva. Innen letről úgy látszik, mintha tényleg nem volna keze-lába. A zene elhallgat, néma csönd a teremben.

– Most meghalunk? – kérdi a barátom.

– Élni fogunk, örökké fogunk élni!

– De hát mi véd meg bennünket a farkasoktól?

Baksa most föláll, leveri piros nadrágjáról a színpad porát. Kezét a szívére teszi, egy pillanatra lehajtja fejét. Szőke lobonca a szemébe hull. De, mondom, csak egy pillanatig, mert büszkén, dacosan rántja föl a fejét.

– A hitünk, barátom – kiáltja –, a hitünk...

Augusztus 4.

Domonkos napja

Ezen a napon született 1916-ban Horváth Lajos, az édesapám.

*

„Miért ilyen hosszú a hajad? A Beatles, a Rolling Stones vagy az Illés miatt?“, kérdezik tőlem évek (évek? évtizedek!) óta.

– Részben – szoktam felelni. – Miattuk, valamint Rákosi Mátyás miatt.

– ???

– Magyarország leghíresebb/leghírhedtebb kopasz embere csecsemő koromban megsimogatta a fejemet.

– ???

...Egyszer (20-22 éves lehettem) apám megkérdezte.

– Fiam, meséltem már arról, mikor nálunk járt Rákosi Mátyás?

– Nem – lepődtem meg.

– Akkor nagyon figyelj, most elmesélem, hátha majd valamikor hasznát veszed. (Mintha megérezte volna, hogy író lesz a fiából.)

És mesélni kezdett. Lényegre törően beszélt, jó előadó volt, de sokszor fölösleges kitérőket tett, mondom én most utólag, kissé nagyképűen, „íróságom“ tudatában. A történet dióhéjban a következő.

1953-at mutat a Kincses Kalendárium. Apám Vajta tanácselnöke, édesanyám otthon főz-mos-takarít, s rám ügyel, örömmel tapasztalva, hogy nem csak ülök a járókában, hanem föl is tudok állni, s ügyesen ugrálgatok, mint egy kis majom. Magyarország mindenható ura, pontosabban mondva elvtársa, ezidőt Rákosi Mátyás, személyi titkára, Matyi Sándor vajtai származású. Az ország legnagyobb költője, Illyés Gyula a Vajtához közeli Rácegresen tartózkodik elég hosszú ideje, afféle önkéntes száműzetésben, tiltakozásul a zsarnokság ellen (ekkor fogan meg az „egy mondat“).

Rákosi okos ember (egyike azon zsarnokoknak, akik tehetségüket nem népük felemelkedésére használják föl, hanem saját karrierjük érdekében kamatoztatják), tudja, hogy Illyés miért hagyta el Budapestet. Ezért úri/elvtársi jókedvében úgy dönt, hogy tesz egy rácegresi kirándulást. Matyi Sándor javaslatára állnak meg útközben Vajtán.

Dél körül érnek a tanácsházára, ahol a hivatalsegéd remegő hangon közli a kopasz istenséggel, hogy apám hazament ebédelni. Matyi Sanyi bácsi (azért e titulus, mert később megismertem személyesen) vezetésével átvonulnak hozzánk, ahol a szüleim ebédelnek.

– Horváth elvtárs, maga nem fogadja hivatalában a párt első titkárát? – kérdi Rákosi.

– Hát ez az, Rákosi elvtárs – felel apám, aki jóhumorú ember –, hogy maga csak titkár, én meg elnök vagyok.

A félelem láthatatlan, csupán érezhető szikráit szétszóró halálos csönd ereszkedik a konyhára. Matyi Sándor szoborrá mered, édesanyám szép arca sápadt lesz, majdnem elájul. Rákosi és apám mosolyognak, én pedig – állva – gügyögök a majomketrecben.

Apám mesélte, hogy tisztában volt vele: két eset lehetséges. Vagy megáll éjszaka egy fekete autó a ház előtt, vagy Rákosi elneveti magát. Szerencsére aznap jó kedve volt a zsarnoknak.

– Kapunk ebédet, Horváthné? – mosolyog édesanyámra.

Édesanyám boldogan rohan tányérokért, apám bort tölt, én tovább gügyögök. Ez olyannyira tetszik Rákosinak, hogy odajön hozzám. Valószínűleg sajnálja, hogy nincs jelen a filmhíradó, mert olyan jól mutat amint szereti a gyerekeket. Minden esetre ő is gügyög egy kicsit, majd MEGSIMOGATJA A FEJEMET! Hála Istennek, csókot nem cuppant rá.

Ebéd után indulnak Rácegresre. Ami ott történt, azt megírta Illyés Gyula...

Apámnak ez volt az egyetlen elmondható, mindenkit érdeklő története. Nem tudom, ez komikus-e, tragikus-e, tragikomikus-e? Mindenesetre a későbbiekben is többször föltette a kérdést.

– Fiam, meséltem már arról, mikor nálunk járt Rákosi Mátyás?

– Mesélted – mondtam neki.

– Mesélted! – dörrentem rá.

– Mesélted, és unom már!

Később annyira leromlott az egészségi állapota, hogy a székesfehérvári kórházban öngyilkosságot kísérelt meg. Bicskájával akarta elvágni saját torkát, de annyira le volt gyengülve, hogy csupán összekaristolta a nyakát. Ezért átszállították a bolondok osztályára, ahonnan saját felelősségemre kihoztam, miután az összes orvost elküldtem a kurva anyjába.

Hazafelé – valahol Aba és Sárbogárd között – megkérdezte.

– Fiam, meséltem már arról, mikor nálunk járt Rákosi Mátyás?

– Nem – adtam a meglepettet.

Sárbogárdtól Vajtáig elhangzott a történet, és apám lelke meggyógyult.

A lelke igen, a teste nem. Halála előtt egy nappal behívott magához. Egyik zakójában el volt rejtve 1200 forint, azt nekem adta, azzal a kikötéssel, hogy a felét adjam az öcsémnek, s hogy édesanyánk ne tudjon róla. Majd, már elhaló hangon.

– Fiam, meséltem már arról, mikor nálunk járt Rákosi Mátyás?

– Nem – mondtam, és elsírtam magam.

Másnap meghalt. Ha annyit élek, mint Ő, nemsokára találkozom Vele.

...Hát ezért ilyen hosszú a mai napig az én hajam.

December 22.

Zénó napja

Ezen a napon halt meg 2006-ban Lázár Ervin.

*

Paprika

In memoriam Lázár Ervin

Évek óta érzem, ahogy közeledik Karácsony, a szívem megtelik szeretettel. December elején olyan emberekre mosolygok szelíden, akiket máskor legszívesebben arcul ütnék, mert csak ártanak embertársaiknak. Karácsonykor pedig meg is simogatnám őket.

Idén sem volt másképp. December 22-én a pálfai gyerekek csodálatos műsort adtak, mindenki érezte, hogy Jézus köztünk van. A műsor után koccintottunk egyet, s szót ejtettünk a jövő esztendőről, amikor Lázár Ervin mesemondó verseny lesz abban az iskolában, mely a Te nevedet fogja viselni, és a focit szerető gyerekeknek Lázár Ervin Kupa. Téged akartunk meghívni, hogy add át a díjakat. Tudtuk, hogy eljössz, mert Te mindig jöttél, ha hívtak a szülőföld, Rácegres, Pálfa. Már nem jöhetsz... Mikor este hazaértem, a feleségem mondta a hírt: elmentél tőlünk...

Hirtelen kiürült a szívem.

Szó szerint, fizikailag éreztem, hogy kiürül a szívem, hatalmas üresség támadt bennem. Mikor kissé magamhoz tértem, egy kérdés bukott ki – hangosan – a számon.

„Miért tetted ezt, ISTEN, épp Karácsonykor?”

(Te mondtad egyszer nekem, hogy ISTEN nevének csak nagy Í-vel szabad leírni. Látod, olyannyira megfogadtam a tanácsod, hogy a teljes nevet nagybetűvel írom.)

Aztán rájöttem, hogy ISTEN-nek igaza volt. Ő minden Karácsonykor szomorú, hisz megszületik egyfia, ki életét adja értünk, bűnösökért. És ilyenkor ISTEN egyedül marad. Most nem akart egyedül maradni, s magához szólított egy felnőtt, bölcs Jézust: Téged! Mert Jézus voltál, Ervin, ki ezer kézzel szórtad a Szeretetet köztünk, hogy jobb és szebb legyen a világ.

... Ülök a fehér, süket papír előtt, mely arra vár, hogy írjak Rólad. Nem jut eszembe semmi abból az ezer emlékből, mely Hozzád köt. Végül leírok egy idióta mondatot: „Mikor lesz a temetés?”

Temetés... Valamikor imádtam, ma nem szeretem a bűnös várost, Budapestet. Leginkább azért, mert újabban már csak temetésekre járok oda. Emlékszem Bertha Bulcsu temetésére. A szertartás után bementünk a sörözőbe. Az asztalnál mellettem balról Bella Pista ült, jobbról Te. Bella Pista kérdezte Tőled: „Vajon ki lesz közülünk a következő?”

Ő volt.

Temetése után ugyanabban a sörözőben ültünk, mikor megragadtam a karodat.

„Ervin, nehogy Te is meghalj! Ugye, Te nem halsz meg soha?”

Jót neveltél, poharad poharamhoz koccintottad: „Ne félj, Lajoskám, én nem halok meg soha!”

Becsaptál, Ervin, becsaptál. Becsaptál?

Nem tudok mit írni erre az ostoba papírra. Pedig írnom kell, ha már ISTEN ezzel a képességgel áldott meg. Vagy vert meg? Mindkettő: aki tollat vesz a kezébe, az áldott ember, akin sűrűn csattan a sors ostorcsapása. Igaz, Ervin?

Itt van előttem a polcon egy kiló paprika. Örölt, piros paprika, édesanyám készítette.

Neked, Ervin! Három hete vittem Neked, de már nem tudtam átadni. Néhány év óta vittem a paprikát Neked és Bella Pistának. Az idén mondtam édesanyámnak, hogy fél adag kell, mert szegény Pista már nem él. „Akkor is egész adagot küldök”, mondta édesanyám, „legyen mind az Erviné.” Az édesanyám – is! – nagyon szeretett Téged. Állítom, egy sorodat sem olvasta, de nagyon szeretett. Valószínű, megérezte Benned Jézust.

Most itt van ez a zacskó paprika. Rá fogok kötni egy cédulát: BELLA PISTA ÉS LÁZÁR ERVIN PAPRIKÁJA. Bocsáss meg, de egész jókedvem lett! Érzem, hogy a szívem ismét kezd megtelni szeretettel. Ehhez a paprikához nem nyúlhat senki. Hogy gyűlik szívemben a szeretet! Ha engem is magához szólít ISTEN, viszem a paprikát. Ervin, csináljatok a Pistával egy jó pörkölt alapanyagot, a paprikát viszem! Már tele a szívem szeretettel...

Ervin! Te nem csaptál be, hisz akit sokan és nagyon szeretnek, az örökké él!

Papp Andrea

Félpercesek

LOGIKA

Különös fiúcska volt... Már óvodás korában kitűnt társai közül, nem az érdekelte, ami a többi gyereket, rajzolni, focizni nem szeretett, de négy évesen már olvasott, nagyon szeretett mesélni, kis társai ámulva hallgatták izgalmas, különös történeteit manókról, táltosokról, tündérekről... Az iskolában remekül érezte magát, a tanítónénik szerették, elismerték, sokat dicsérték. Jó tanuló volt, minden érdekelte, a meséket továbbra is szerette, de a számok logikus, világos tiszta világa elbűvölte. Versenyeken is részt vett, mindig az első három hely valamelyikén végzett. Negyedik volt, mikor az országos verseny szóbeli döntőjében az egyik példa így hangzott: Ha öt festő egy házat két hét alatt fest ki, akkor három mennyi idő alatt? A gyermek gondolkodott egy kicsit, majd ennyit szól: De hát minek festené a három, mikor az öt már kifestette???

FELHÁBORODÁS

4-5 éves lehetett, jó evő, kedves kicsi lány, nagyszülei aranycsillaga. Ritkán látták, így ha vele voltak, mindent megadtak neki... Egy szép, tavaszi hétvégét együtt töltöttek a nagyszülők vidéki házában. A gyermek a nagyanyjával jött vonattal, ahol jóízűen meguzsonnázott. Mikor megérkeztek, kipakoltak, a lányka jóízűen megvacsorázott. Aztán elmentek vendégségbe, ahol a gyermek jóízűen elfogyasztott egy tányér finom levest. A nagyanyja kicsit izgult, nem lesz-e rosszul... 9 után értek haza, a kicsi lány megkérdezte, mi lesz vacsorára.

- Semmi, hiszen most ettél! - mondta a nagyi.

A gyermek elkerekedett szemmel ennyit szólt:
- Milyen ház ez, ahol még vacsora sincs?!?

TÉVEDÉS

Élete nagy álma valósult meg, mikor a városka egyik félreeső, szép kis utcájában megnyitotta könyvesboltját. Főleg hazai szerzők műveit árulta, úgy gondolta, ezzel is támogatja őket. A bolt kicsi, barátságos, a könyvek katonás rendben sorakoztak a polcokon. Volt itt szépirodalom, krimi, gyermekkönyvek, tanulmánykötetek.... Egyelőre inkább csak a barátok, ismerősök tértek be beszélgetni.... Nem keseredett el, bízott a könyv, az irodalom erejében, remélte, előbb-utóbb elterjed az „Olvasni jó” bolt híre, és, ha nem is özönlenek, de egyre többen jönnek majd a vásárlók... Egy szép, napsütéses tavaszi délelőtt jól öltözött, középkorú férfi lépett a boltba. – Végre, egy igazi vásárló! – gondolta örömmel. A férfi egy pillantást vetett a könyvekre, majd így szólt: Elnézést, asszonyom, rossz helyre jöttem, én a szomszéd műszaki boltot keresem!

VÁSÁRLÁS

Testi-lelki jó barátnök, egy év korkülönbség volt köztük. Már középiskolába is együtt jártak, majd egyetemre, munkahelyük is ugyanaz lett, egy vidéki múzeum... Munka után sokszor elmentek sétálni a szép kis városkában, beültek egy cukrászdába, moziba... Egy alkalommal az újonnan nyílt indiai ruházati boltba tértek be. A fiatalabb kiválasztott egy hosszú, fekete szoknyát, alján legalább tíz centiméteres rojtokkal. Magához mérte, felpróbálta, aztán kiterítette a pultra, úgy nézegette, kivitte a napfényre, közben hosszan dicsérte, hogy milyen jó hogy természetes anyagból van, milyen jól néz ki, mennyire megéri az árát, hogy pont az ő mérete, még a rojtok is milyen különlegesen rajta, hogy utcán talán nem hordaná, de vendégeket fogadni otthon, hát arra kitűnő lenne... Az idősebb, ezek után azt gondolta, hogy ezek után, persze, megveszi, meg már kicsit unta is a hosszúra nyúlt monológot... Meg is kérdezte: Na, akkor eldöntötted végre, hogy megveszed?
A másik csodálkozva ránézett és szinte megbotránkozva vissza kérdezett: Na ne viccelj, hát te felvennél egy ilyen rongyot?!?

VALÓSÁG

Nagyon szerette az irodalmat, egészen kiskorától saját szórakoztatására meséket talált ki, az egész család ezeket hallgatta... Néhány évig külföldön éltek, Afrikában, megtanult arabul, francia iskolába járt, ott angolul is tanult. Itthon érettségizett, a bölcsészkarra jelentkezett, arab-francia szakra. Remekül érezte magát, rengeteget olvasott, harmadéves korában megpróbálkozott műfordítással. Egy Európában nem ismert arab írótól fordított egy novellát. És láss csodát – az egyik neves kiadónak megtetszett a mű, megjelentette, sőt további fordításokat kért tőle. Francia, angol szerzőket is fordított, de főleg arabokat, hiszen kevesen tudtak ilyen jól... Igaz, a kiadó nem mindig tudott fizetni, de a pénz nem igazán érdekelte, boldog volt, hogy neve ott szerepel a könyvekben... Elvégezte az egyetemet, mindenki azt hitte, továbbra is műfordítással foglalkozik majd... Megnősült, vidékre költöztek, jöttek a gyerekek... Egy fordító irodában kezdett el dolgozni, szerződéseket, reklámokat, étlapokat fordított, jó pénzért...

Saitos Lajos

**Mire
megvirrad 14/52**

Töviskoszorú
láttán meglágyúl szíved.
Ó, barbarikum!

***

(Éveid)

Már harminckettő! –
rikoltja a szélkakas
egy bádogtetőn.

***

Hajnali fénnyel
ablakodon zörömből
a meta Isten.

***

Ablak kitarva:
rigók, csízek, verebek
hangja függönyöm.

***

Ó, a madarak,
ők már a tavaszt érzik –
fecske ficserél.

***

A füst tovaszáll,
megszégyenít a korom –
hamut fejedre!

***

Nyílik a kapu.
Ó, huncutul tátong már
egy ürgelyuk is...

**Mire
megvirrad 15/52**

Rovartetemek
a szélvédő üvegén –
lám, itt a tavasz!

***

Hajnali lábnyom:
itt egy vándor lépett el –
vagy csak egy álom?!

***

Vidéki hajnal.
Kakaskukorékolás,
mire ébredek.

***

Fölázik a kert.
Az úton át csiganyom –
mindig keresztben.

***

Fütyül a rigó
a vénséges diófán –
lám, élet ez is.

***

„Kietlen ünnep.”
Kendervászon – zsákvászon
még a takaróm.

***

Cseresznyevirág?!
Üveg befőtt előtted –
érzed illatát.

Mire megvirrad 16/52

Hiszékeny lélek,
kerüld zenéddel, ó, a
botfűlűeket!

***

Korán ébredtél
vonat várt rád nem te rá
örökös vándor.

***

Hajnali órán
karistolják az eget
égi szekerek.

***

Ki vagy, tudod-e?!
Válaszoddal ne kérkedj –
csak élj emberül.

***

Géniuszod, ó,
illeti egy főhajtás –
de csak emberi.

***

(Háromsoros)

A nagy, kék terítőről
fölhessentem madaraimat,
mielőtt teleszarnák.

***

Lopótök – üstök
mily egybenőtt mifelénk –
hordót üritni.

Mezey László Miklós

A hídon

Minden alkalommal, amikor a hídhoz közeledett, valami jóleső bizsergés melengette a lelkét. Olyan érzés volt ez, mint amikor rég látott szeretett ismerősre várunk, vagy amikor a sóvárgó ember hosszú vágyakozás után végre eljut egy számára fontos vagy kedves helyre, és elborítja a szívmengető nosztalgia. Ez a vasúti felüljáró volt gyermekkorra egyik fontos helyszíne. Élete első tizennégy évében nem telt el nap, hogy ne ment volna át a hídon vagy legalább ne látta volna a hidat. Iskolába menet és jövet a híd tövében ment el, azután a közeli buszmegállóban sokszor várakozott, de gyakran „csak úgy” kísértált délutánonként a hídra, és elnézte az alatt lassan döcögő szerelvényeket. Persze akkor még kormos gőzmozdonyok húzták a vagonokat, hosszú kéményes, gyakran füttyentő gőzösök tolatgattak a rendező pályaudvaron. A pöfékeléshez és a sípoláshoz az állomási irányítótorny megafonjából utasítást adó vasúti tisztek pattogó parancsszavai adták a háttérzajt.

Amikor átlépdelt a felüljárón, szinte az egykori kisfiú ment ott; éppen úgy érezte magát, mint sok-sok évtizede: hazafelé tartok! Ott laktak a rendező pályaudvar töltésoldala fölötti régi bérház földszintjén. Ablakuk a vágányokra nézett. Szegény édesanyjának hetente kellett ablakot mosnia az állandóan szállongó füst és pernye miatt. De még így is, egyik hétről a másikra finom koromréteg rakódott le az üvegtáblák közötti párkányra. Az ablakukból is látta a vasúti hidat, nézte, ahogy ritkán áthalad egy-egy kopott személyautó vagy ormótlan kék busz. Megfigyelte azt is, hogy a gőzösök kéményéből kiáradó füst a híd alatt rövid ideig szétterül, s ahogy a mozdony kiér a híd alól, a szürkés felhő ismét szabadon az ég felé lövell.

Gyakran lemászott az ablakuk alatti töltésoldalra, ahol esős időben rengeteg csiga „termett”. Egy alkalommal a homokozó vödrét teliszedte kisebb-nagyobb csigákkal. A vödört aztán este becsempészte az ágya alá, hogy majd másnap milyen jót játszik velük. Reggel az egész szoba teli volt csigákkal. A gondosan ápoltszőnyegeken, a fényesre sikált parketten, a bútorok alatt, mindenütt csúsztakmászta a nyálkás állatok. Lett is patália! Olykor alumínium filléreseket tett a vasúti sínekre, és miután egy szerelvény elhúzott, a fóliavékonyágúra préselt, fölismerhetetlenségig szétlapult kerek lemezkét eltette – a többi mellé.

Egyszer súlyos baleset történt, és éppen az ablakuk alatt. Csak a kiabálást, azután a szirénázást hallotta, magát a balesetet nem látta. Később megtudta, hogy kocsirendezés közben egy szerencsétlen vasutas két ütköző közé szorult. Ő már csak a barna kartonpapírral letakart holttestet látta, meg a körülötte álló hivatalos embereket, rendőröket. Akkor fogadta meg, hogy többé nem megy a vágányok közelébe. Ezután sem csigát nem gyűjtött a töltésoldalban, sem filléreseket nem lapított a síneken.

Lenézett a hídról. Szürkés-kék villanymozdony zúgott el alatta. Már régen villamosították a pályát, egészen más mozdonyok és vagonok közlekednek itt, mint akkoriban. Rég nem pöfögnek és füttyögnek a hosszú kéményes, kicsi mérges tolatómozdonyok, nem hallatszanak a megafonokból a masinisztaéknak adott recsegő hangú utasítások. Azokhoz képest szinte hangtalanul suhannak ezek a mai szerelvények, legföljebb a váltókon csattognak a kerekeik.

Háta mögött sűrűn követték egymást az autók, a színes reklámokkal telimatricázott furgonok. Most tíz perc alatt annyi autó ment át a hídon, mint gyermekkorában fél nap alatt. Annak idején itt a híd mellett parkolt rendszeresen egy világháborúból itt maradt zöldes terepjáró. A töltéssel párhuzamos kis utcában talán négy-öt autó ácsorgott, köztük egy vénséges vén Skoda, egy szürke Pobeda és a zöld-fehér színezésű Moszkvics. Az utóbbi egyik osztálytársának a szüleié volt. A fiú apja jól kereső buszsofőr volt, ezért vehetett autót, és megszállott Fradidrukker, ezért lett zöld-fehér a Moszkvics. Vajon mi lehet most Tamással? – kérdezte magától. A nyolcadik osztály befejezése óta nem látta, nem is hallott felőle. Sőt, ahol Tamásék laktak, azt a régi szürke körfolyosós házat, amely a híd lábától jobbra állt, már rég lebontották. Park és kertvendéglő van a helyén.

Hátranézett, Fordok, Mazdák, Fiatok húztak el mögötte. Hol voltak a régi Pobedák, Volgák és Wartburgok? Sőt, ha nagyon visszagondol, kisgyermekként még látta, hogy a közeli kis tej-kenyér boltba téglavörös színű, zárt lovaskocsi hozta a kenyeret. Legjobban a jeges autót szerette! A kék-szürke Csepel minden második-harmadik napon megállt a hentesüzlet előtt. A sofőr mellől kiszállt egy izmos férfi, vállán vastag ponyvával vagy zsákvászonnal, kinyitotta az egyik jégkamra ajtaját, rövid nyelű csákányával kihúzott egy hosszú, vastag jégtömböt, vállára vette, és vitte a hentesüzlet hátsó traktusában álló hatalmas jégszekrénybe. Ahogy belevágott a szabályos jégtömbbe, egy-egy maroknyi jégdarab a járdaszegélyre hullott, Ezeket mindig fölszedte, és nézte, ahogy lassan a nyári nap fényében kezére olvad a jólesőn hideg jégdarab.

A jeges kocsi érkezésének hírére mihamar asszonyok jelentek meg vödreikkel, és vásároltak egy-egy fél jégtömböt, és gyorsan igyekeztek haza, ahol beletördelték a jégszekrény dupla falába. De persze jégszekrénye csupán néhány családnak volt a környéken. Talán csak azoknak, akiknek autójuk is volt. Nekik azonban nem volt, ő csak irigyelte azokat, akiknek ilyen drága, szinte elérhetetlen háztartási eszközük van.

Elbáméskodott a hentesüzlet előtt, látta a fehér csempéből rakott pulton a hatalmas zsírtömböt, amiből vastag késével kilónyi darabokat kanyarított le a hentes, vastag zsírpapírba csavarta, lemérte és átadta a vevőnek, aki igyekezett haza, mielőtt megolvadna. Azt csodálta, hogy a hentes mindig eltalálta a kért mennyiséget. Állt az üres kirakat előtt, és figyelte a hentes gyakorlott kanyarító mozdulatát. És persze azt is megfigyelte, hogy a legritkább esetben kell a mérleg szögletes üveglapjára tett zsírdarabból valamennyit visszatenni a hatalmas tömbbe. Nem értette, hogy lehet dekára eltalálni a kívánt mennyiséget.

A hídfeljárótól balra pinceborozó barna ajtaja nyílt az utcára. Annak idején itt egy ruhatisztító-ruhafestő üzlet volt. Emlékezett, még nagyon kicsi volt,

amikor haláleset történt a családban, vidéki rokon hunyt el valahol a Kiskunságban. Anyja és nagyanja ide, ehhez a ruhafestőhöz hozták el kabátjukat, hogy a temetésig feketére festessék. Most, ahogy látta a borozó ajtaját, hirtelen megszomjazott. Régen evett-ivott, már délutánba hajlott az idő, megkívánta a bort. Leballagott a lépcsőn, befordult az ivóba. Hangosan bömbölt a rádió, néhány kókadtt öreg ült az asztaloknál, magányosan néztek maguk elé, vagy emelgették sörös poharukat. Lopva mindegyik arcát megfigyelte, hátha ráismer egy gyerekkori ismerősre, de persze egyik sem tűnt annak. Két deci bikavért és egy pohár szódát kért. Szomjasan fölajtotta a buborékos vizet, aztán lassan kortyolni kezdte a bort. Sajnálkozva állapította meg, hogy jéghideg. Istenem, ezek nem tudják, hogy a vörösbort szobahőmérsékleten isszák! Miközben óvatosan kortyolgatta a bikavért, igyekezett számba venni, milyen üzletek is voltak hajdan ebben a kis utcában. Volt először a tej-kenyér bolt, amely előtt a téglavörös lovaskocsi állt, elébe fogva egy majdnem ugyanolyan színű, toporgó, fújtató, farkával csapkodó, türelmetlen lóval, amely félelmetesen hatalmas állat volt a szemében. Volt azután a hentesüzlet, amely elé másod- harmadnaponként begördült a jégszállító Csepel teherautó, amelynek az aljáról állandóan csöpögött a víz. Volt a ruhafestő és tisztító, és volt még egy patika! Ódon barna bútorokkal berendezett gyógyszertár volt. A polcokon szabályos rendben latin feliratú vegyszeres üvegszék sorakoztak, és egy szemüveges, fehér köpenyes nő állt a pult mögött. Ha édesanyjának fáj a feje – és nagyon gyakran fáj – őt szalasztották el a patikába fájdalomcsillapítóért. A gyógyszer nevére már nem emlékezett, de arra igen, hogy aprócska, hártyavékony papírba volt behajtogatva a kevés por. Azt kellett bevenni és gyorsan vizet inni rá, mert állítólag nagyon keserű volt. Szegény anyjának hányszor hozott ilyen port az ódon bútorzatú patikából! Ja, és ott volt még Nándi bácsi zöldeséges boltja. A kimondhatatlan vezetéknevű Nándi bácsi igazi bolgár volt, aminek ékes bizonyossága, a nevéen túl, az üzlet falára ragasztott cirill betűs és ikonokkal-szentképekkel díszített falinaptár volt. Nándi bácsi idős ember volt, mégis erős akcentussal beszélt magyarul. A dinnyét úgy mondta, hogy 'dine'. És távolabb, az utca vége felé volt egy kisvendéglő. Oda is őt küldték a két vastagfalú szódásüveggel, vagy vasárnaponként a nagy, másfél literes csatos üveggel három korsó sörért. Ha szódáért ment, mindig a lelkére kötötték: – El ne ejtsd az üveget, mert szétrobban, és összevágja a lábad! El is vérezhetsz... – Nagyon óvatosan vitte a szódavizet, figyelmesen a lába elé nézett, nehogy megbotoljon egy kockakő kiálló sarkában. Ilyenkor elképzelte, hogy elejti a szódásüveget, az hatalmas robajjal szétrobban, az üvegszilánkok beborítják az egész testét, talán még a szemébe is belepattan egy-kettő, és ő ott fekszik véresen és mozdulatlanul a durva kockaköveken... Aztán majd letakarják olyan barna papírral, mint azt a szerencsétlen vasutast a vágányok között. Még inkább maga elé nézett, és szorosan markolta az üveg fém fejét.

Újra kortyolt a vörösborból, még mindig nagyon hidegnek érezte, ezért markába fogta, úgy melengette a poharát. Változatlanul harsogott a rádió. Az egyik öreg fölállt az asztalától, hajlott háttal a pulthoz csoszogott, újabb fröccsel töltötte meg a poharát, majd visszaült a helyére. Belekortyolt és nézett tovább maga elé.

Föltekintett a pinceablakra, ahol épp valaki elhaladt, csak szapora lépteit követhette a három tejüveg ablakon át. Annak idején naponta haladt el itt ő is, iskolába menet és jövet, de itt vezetett el az útja, ha a hídon kellett átmennie vagy éppen a buszmegállóhoz igyekeztek. Ritkán ültek buszra. Itt, a környéken mindent megtaláltak, amire szükségük volt, közel volt a templom, az iskola, a kis boltok, az ódon bútorzatú patika, a közelben lakott az idős körorvos, Bozsik bácsi, akit éjjel-nappal hívni lehetett, ha baj volt, ha hirtelen belázasodott. Persze valakinek el kellett hozzá menni, akár este is fölcsöngetni, hiszen a telefon ugyanolyan ritkaság számba ment, mint a jégszekrény vagy az autó. Buszra csak akkor szálltak, ha „bementek a városba”, a vasúton túli belvárosba, ahol villamos is járt, ahol neonfényes áruházak voltak, ahol sok-sok ember járt a széles utcákon, és ahol egyáltalán nem volt szokatlan a nyugati autó sem. Sőt, a szállodák előtt el lehetett csípni egy-két hadihajó méretű amerikai autót. Ezeknek a neveit jól megjegyezte: Chevrolet, Chrysler, Buick, Pontiac, De Soto. Különösen az utóbbi tetszett neki hatalmas fecskefarkával. Olyan volt ez az óriási batár, hogy még azt is el tudta képzelni, egyszer csak fölemelkedik a levegőbe... Nagyobb ünnepek előtt, bevásárolni indultak busszal a „városba”. Fogta apja vagy anyja kezét, hiszen elképzelni sem tudta, hogyan elehet eligazodni ebben a rengeteg utcából álló labirintusban, ahol villamosok csilingelnek, kockás oldalú taxik fékeznek, piros-sárga-zöld közlekedési lámpák villognak, vagy forgalomirányító rendőrök mókás mozdulatokkal forgolódnak kis fa dobogójukon egy-egy útkereszteződésben. Megvilágított kirakatok, színes neonfeliratok kápráztatták el. Néha olyan érzése volt mintha külföldön járna, noha itt is mindenki magyarul beszélt.

Külföld – mosolyodott el, miközben tovább melengette a poharát. Külföldről csak hallott. Tudta, hogy léteznek más országok is. Azt nem tudta, hogy hány ország van a világon, meg mi a nevük, csak egyet ismert, Ausztriát és annak két városa nevét hallotta: Bécs és Grác. Az a régi ház, amely a vasúti töltés fölött állt, s amelynek ablakai a rendezőpályaudvarra néztek, még az Osztrák–Magyar Monarchia idején épült, s annak idején, az I. világháború előtti esztendőben osztrák hivatalnokok is lakást kaptak itt. Az ő leszármazottaiktól hallott Ausztriáról, Bécsről és Grácról. Ezek az idős lakók egymás között németül beszéltek, s ő őszinte bámulattal hallgatta diskurálásukat. Igen, még most is föl tudta idézni Amália és Elvira néni, meg Frici bácsi arcvonásait, ahogy a porolós udvaron csoszognak öregesen vagy állnak a lépcsőfordulóban és németül csevegnek.

Lassan kezdett ihatóvá melegedni a bikavér. Kortyolt a hús vörösborból, és eszébe jutott az a kis kőkemény barna galacsin, amit Amália néni mutatott neki egy alkalommal. Ez egy darab megkövesedett kenyér volt. Amikor 1911-ben, az újonnan épült házban Amália néni családja beköltözött, az új lakásban elfogyasztott első kenyérből egy karéjt megőriztek. Ötven évvel utána egy töpörödött, keményre száradt, megbarnult darabkává vált, amelyről meg sem lehetett állapítani, mi a csoda lehet. Csodálta ezt a valamit, és elhatározta, ő is eltesz egy darab kenyeret, ha élete valamilyen fordulóponthoz jut.

Megitta a bort. Ahogy ment kifelé az ivóból, még egyszer a vendégek arcába nézett, hátha mégis egy rég látott ismerősre akad. De ezúttal sem ismert föl senkit.

Fölbballagott lépcsőkön, ismét fölment a hídra, rákönyökölt a korlátra, és elnézett a rendezőpályaudvar felett a régi házuk felé. Minden olyan ismerős volt, mint ha nem sok évtizede költöztek volna el. Tizennégy éves volt, amikor elköltöztek innen, be a „városba”, abba a nyüzsgő forgatagba, ahol kiismerhetetlenül kereszteződnek az utcák, ahol annyi villamosjárat van, ahol színes neonok világítanak esténként és ahol még nyugati autókat is lehetett látni. Azóta már rég kiismerte a várost. Ám az a régi ház most is ugyanúgy áll a töltés tetején, mint gyermekkorában vagy még a Monarchia idején. Ablakai ugyanúgy a rendezőpályaudvarra néznek, ahogy akkor, csak éppen már a gőzmozdonyok nem kormozzák az üveget és a fehér párkányokat. Ha tehette, időnként eljött errefelé, főleg a hídhöz, hogy érezze a nosztalgia jóleső borzongását, hogy földézze gondtalanná szépült gyerekkora emlékeit. Sok évtized múltán is éles képek villantak föl előtte a múltból. Olyan élesen látott helyeket, alakokat, arcokat és helyzeteket, mintha csak az imént látta volna, mintha csak most történt volna.

Látta, ahogy húsvéthétfőn az osztálytársaival csapatostul mennek locsolni. Zacskóba gyűjtötték a festett tojást, a csokoládét, és a zsebükben csörögtek a locsolásért járó forintok is. Izzadt markukban megolvadt és ragacsos lett a csokoládé, a tojásfesték meg mindent összefogott, minden csupa piros lett. Vetélkedtek egymással, ki mennyit gyűjtött azon a délelőttön. Sütött a nap, meleg volt, kigombolta kiskabátját, szorosán fogta a zacskót, mint napokkal előbb a szódásüveg nyakát, és számolgatta magában, hogy az összegyűlt pénzből mit is vásárolhat magának az ünnep után. Közben pedig azon tanakodtak, hová is mehetnének még locsolkodni, honnan is remélhetnének még néhány forintot.

Valósággal elrévedt így a híd korlátján könyökölve, elnézett a régi, a Monarchia idején épült házuk felé, aztán fölemelte pillantását a távoli hegyekre, amelyeknek a körvonalait a város kigőzölgései kissé fátyolossá tették. Itt a hídon, mindig visszaálmodta magát az öt évtizeddel ezelőtti gyerekeknek. Annak a kisfiúnak, aki pántos rövidnadrágban futkosott errefelé, hóna alatt a labdával focizni indult a közeli sportpálya gyeperé, és akinek egész nyáron sebes volt a térde a focimeccseken elszenvedett sérülések miatt. Esténként fáradtan, izzadtan, porosan lépett be a szoba-konyhás lakásba, ahol a gázon már forrt a nagy fazék víz, hogy azt a mosdótálba töltve, némi hidegvízzel élvezhetővé téve, tetőtől talpig lemosakodjon. Fürdőszobáról ugyanúgy csak álmodozott, mint a jégszekrényről, a telefonról vagy a hallomásból ismerős Bécsről és Grácsról. A konyhában a földre helyezték a nagy mosdótálat, ő beleállt, és szappanos szivaccsal végigmosta magát, a hátát rendszerint az anyja dörgölte meg. Közben hallotta, hogy Amália néni és Elvira néni németül beszélgetnek az udvaron. Fél szemmel az ósdi gáztűzhelyre nézett, mi lehet a piros lábasfedő alatt, paprikás krumpli, zöldborsó főzelék vagy túrós tészta. Hét közben ritkán ettek húst, nem csak az ára miatt, de főként azért, mert hetente csupán kétszer érkezett friss hús a hentesüzletbe. De zsírt, abból a hatalmas tömbből, mindig lehetett kapni, meg szalonnát, esetleg páros szárazkolbászt. A szalonnáról nagyapja jutott eszébe, akinek kedvence volt a vastag, hófehér színű sós szalonna, amit ő viszont ehetetlennek tartott. Inkább a parizert szerette, fehér ke-

nyérrel és lilahagymával vagy nyáron zöldhagymával. Vacsora után bement a rendezőpályaudvarra néző szobába, kinézett az ablakon, figyelte a mérgesen pöfögő tolatómozdonyokat, hallgatta a hangosbemondó folytonos utasításait, meg azt, amikor egy-egy hosszú szerelvény átcattogott a váltókon. Elfáradt, elálmosodott, ágyba bújt, amely alatt ezúttal nem volt egy csigákkal teli homokozó vödör, és mély álomba merült.

Ásított, elpilledt, talán a bortól, talán az intenzív emlékezéstől. Késő délutánra járt az idő, Keleten már alkonyulni is kezdett az égbolt. Arra gondolt, hogy nemigen tud elszámolni az életével. Már ami az emlékeket illeti. Az az első tizenvalahány év, az elevenen él a lelkében, annak szinte minden mozzanatára tökéletesen emlékezik. És ami utána következett? Istenem, leérettségizett, katonává volt, egyetemre járt, megnősült, két fia született, és minden nap dolgozott. Az elmúlt évtizedek minden napja lényegében egyforma volt, egyhangúan telt. Se nagyon rossz, se nagyon jó dolgok nem történtek vele vagy negyven évig. Minden, ami e pillanatban fontos volt számára, azt az első tizennégy évben megélte. Az utána következő ötven csak úgy elröpült. Később is voltak persze emlékeztető pillanatok, ez tagadhatatlan. De ami igazán fontos, az akkor és itt történt meg vele. Soha nem fog olyan rémülten nézni egy hatalmas állatra, mint a kenyeres kocsi lovára, soha nem fogja percekig bámulni a kezében olvadozó jégdarabot, soha nem fog olyan jól esni vacsorára a parizer, mint akkor, focizás után, és az anyja sem dörzsöli a hátát szappanos szivaccsal. A csigákról, a vadgesztenye-gyűjteményről vagy a szétlapított fillérekről nem is beszélve. Most itt a híd korlátjára könyökölve úgy érezte, ezek voltak élete legszebb és legfontosabb eseményei, és ezek maradnak meg emlékként – örökre. Itt és ekkor lett ember, az az ember, aki most itt áll a híd korlátjának dőlve, és bámulja a kifényesedett sáncpárokat.

Fárasztó napja volt. Nem mintha sokat dolgozott volna. Sőt, már alig valamit. Utódának átadta a legfontosabb tudnivalókat, kulcsokat és dossziékat, összeszedte a saját maradék holmiját, egy műanyagszatyorba rakta, azután sor került a rövid búcsúztatóra. Vörösborral koccintottak. Szerencsére az nem volt behűtve, éppen szobahőmérsékletű volt. Mivel utált búcsúzkodni, hamar elindult, mert tudta, mindenképp eljön a hídra. Mert ma volt az utolsó munkanapja. Holnaptól nyugdíjas lesz. Hirtelen arra gondolt, a mai vacsora egyik kenyérszeletét elteszi, éppen úgy, mint Amália néni szülei 1911-ben. Ő is eltesz egy karéj kenyeret, és megőrzi. Megőrzi? Minek? És kinek? Aztán fölnevetett: – Hiszen én már megetttem a kenyerem javát... Legyintett. Fölmarkolta a nejlonszatyrot, körülnézett, hogy merre induljon: haza, a „városba”, vagy menjen vissza a pinceborozóba még két deci bikavért meginni.

László Péter Sándor

Két szabálytalan haiku

TÉLI LÁTOMÁS – DÉLHEGYRŐL

Félről-szemből épp!
Mezőkön áthaladván –
Szárnyas-Napom ég:

Felszikráz' tömör
hófal: Szivárvány Délről
hajh' felkél maj'-meg (-hal...)

CSILLÁMZÓ

Csillámzó kígyó-
iker
csúcsú
Olymposzról
-elémvág ... szárnyát (zárva)

Szabó Ferenc SJ

Gárdonyi Géza, az „egri remete” lelki útja

(Gárdonyi-Agárdpuszta, 1863 – Eger, 1922)

„A Pokol kapujából kerültem az Isten közelébe: az egri sánc tetejére.” Így jellemezte lelki útját a 150 évvel ezelőtt született jeles írónk, Gárdonyi Géza. Írói munkásságát, a nemzeti irodalomban elfoglalt helyét többen méltatták e jubileumi évben. Jelen kis emlékezéssel világnézeti fejlődésére szeretnék rávilágítani, különféle források alapján, főleg Sík Sándor alapvető monográfiájára hivatkozva *

* Sík Sándor : Gárdonyi, Ady, Prohászka. Pallas, Bp. 15-130. Az utalásoknál csak az oldalszámot adom meg.

1863. augusztus 3-án született Gárdonyi-Agárdpusztán. Német származású apja (eredeti nevén Ziegler) a 48-as halálfejes légió hadnagya, Kossuth fegyverkészítője volt, Pestre jött. A család folyton vándorolt az országban. Édesanyja nemes Nagy Terézia nemcsak imádkozni tanította, hanem beleoltotta a katolikus misztikum iránti érzéket. Géza előbb a sárospataki református gimnáziumban, majd 1878-tól az egri érseki tanítóképzőbe járt. Felsőbb tanulmányokra nem gondolhatott, mivel apja 1879-ben meghalt. 1882-ben szerzett segédtanítói oklevelet. Élete végéig „falusi ember” maradt. Az 1880-as évek második felétől a következő tíz évben, különböző helységekből, a tanítóskodás és az újságírás foglalta le napjait. Első prózai műveit devecséri tanítóskodása idején írta, és itt született meg a „Fel nagy örömrre...” kezdetű szép karácsonyi énekünk: a szövegét és a dallamát is Gárdonyi írta.

1895-ben a *Göre Gábor-történetek*kel vonta magára a figyelmet, de első sikerét 1894-ben *A lámpás* c. kötetével aratta, majd 1898-ban *Az én falum* c. riportszerű, költői írásokkal mutatta be a somogyi falusi életet. 1901-ben jelent meg leghíresebb történelmi tárgyú regénye, az *Egri csillagok*, – egyik legkedvesebb ifjúsági olvasmányunk.

Az 1880-as és 90-es évek magyar társadalma nem vette körül olyan szellemi légkörrel, amelyben elmélyíthette volna az édesanyjától kapott vallásosságot. A politikán túli eszmei érdeklődés a természettudományos, pozitivista-materialista gondolatvilág felé fordult: Az ifjú Gárdonyi is Büchnert és Schopenhauert olvasta, befolyásuk alá került: Legkedvesebb barátjával, a protestáns lelkész, költő Szabolcska Mihállyal folytatott levelezése fényt vet világnézeti küzdelmeire. Sík gyakran hivatkozik e levelezésre.

Tragikus megrázkódtatást jelent életében 1885-ben (22 éves korában) kötött szerencsétlen házassága, amely éveken át pokollá tette életét, és tizenhét év múlva válással végződött. Gárdonyi soha nem beszélt házasságának körülményeiről, boldogtalansága okairól. 1893-ban ezt írta Szabolcskának: „Poéta nem lehet boldog házas, mert a házaselet próza. Én huszonkét éves fejjel ugrottam a házasságba és 7 évig búslakodtam...az én kedélyemen örökre ott a kegyetlen forradás és víg

ember nem leszek soha – kivéve, ha írok.” (21-22) Lelke évekig belső küzdelmek-től gyötrődik, többször öngyilkosságra is gondol. „Rég elzülöttem volna testileg-lelkileg, ha ez a szegény, jó öregasszony, édesanyám, nincsen. Valahányszor öngyilkossági vágy rohant meg, mindig az ő kétségbeesett arcára gondoltam.” (22) Rossz házassága miatt hosszú ideig a nőket szinte beteges irtózással kerüli, a házasságot ördögi intézménynek, az egész emberi életet értelmetlen, keserű bohózatnak tekinti. A válását megelőző és követő években félművelt pozitivistaként kétségbeesetten ateistának vallja magát. 1899-ben ezt írja Szabolcskának: „Én pápistának keresztelt istentelen pogány vagyok...kiállhatatlanul lusta, szótlan és a világon minden dologgal elégedetlen fráter vagyok.” Sík így folytatja: Levélváltásuk ebben az időben tele van Istenre, vallásra, Krisztusra, bibliára vonatkozó vitatkozásokkal. A református pap jóbarát előtt Gárdonyi valami maliciózus tetszelgéssel fejtegeti atheista meggyőződését; brutális kíméletlenséggel variálja a múlt század második fele atheizmusának népszerű frazeológiáját. Dacos atheizmus, forradalmas keserűség és a belső sebek nem szűnő sajkása: ezek töltik ki ebben az időben lelki életét. – Ebben a lelkiállapotban érkezik Pestre, 'beteg lélekkel'. (22-23)

Belekerül Fesztyék művészársaságába, jóbarátokra tesz szert, bepillant az irodalmi mozgalmakba, bontakozik írói hivatása. Kezdi közzétenni első írásait, már említett könyveit. 1897-ben Egerbe költözik, megkezdí haláláig tartó remete életét. Rengeteget olvas, magyar és világirodalmi szerzőket, és ír, regényeket, színpadi kísérleteket. A remete végképp barlangjába vonult. „De ebben a remeteségben megtalálta a gyógyulást: megtalálta önmagát és megtalálta Istent” – írja Sík Sándor: „A gyógyulás lassan, szinte észrevétlenül következett be. Nem egy nagy, korszakos élmény műve, hanem az időnek és természetnek, az ész és a szív tudatos, következetes, szakadatlan munkájának nehezen érő gyümölcse. (29)

Gárdonyi természetbúvár volt, igazában a szép természetben, a csodálatos teremtésben találta meg Istent, amint maga sokszor hangoztatta. Az édesanyját elvesztő Szabolcska Mihályt így vigasztalja (három évvel korábban még ateizmusát szellőztette!): „A kétségbeesés nem lehet művelt embernek és papnak marcangolója, bármennyire szerette is azt, aki tőle íly módon megvált. Mert rend és törvény van a világegyetemben, az kétségtelen. S ha mikor azt mondjuk: nincs gondviselés, az csak azt jelenti, hogy a világegyetem rendjét és törvényét emberi ésszel ítéljük. (...) A buta véletlenség világteremtő erejét hinni, nem tartom emberi értelemhez méltónak. A mindenségben lehetetlen nem látnom az erőt, az erőben a rendet, a rendben az Elmét.” Gárdonyi istenhite ettől az időtől mindvégig rendíthetetlen. (33)

A Titkosnapló „Morfiumcseppek” c. része feljegyzéseiben olvasom:

„Hogy tudnád, hogy mi az Isten, mikor azt sem tudod, hogy te magad mi vagy? s nem tudod, mi a világ.” – „Lehetetlen, hogy a világmindenség ura csak azért adott volna életet, hogy megint megsemmisítse. Minden, ami van, van valamiért. Ha a formák változnak folytonosan, azt is látjuk. Tehát mink is valamiért vagyunk a világon, s változton változunk. Miért ne lehetne a halál is csak változás, utolsó e földön, de nem utolsó a nagy mindenségben?”

Sík találón jellemzi Gárdonyi istenkeresését (35): „Miért éljek?” – tűnődik sok-

szor éjszakánként. „Lassanként azonban ez a fulánk is eltompul; egyre hatalmasabban jelentkező misztikum-érzéke ezt is elcsitítja. Az Istent is voltaképp nem meglátja, hanem megsejti és megérzi.: ráébred. A Pascal-féle *Le coeur a ses raisons* gondolkodása érvényesül itt. / =A szívnek megvannak az érvei, melyeket az ész nem ismer! / Az élet és a mindenség Isten nélkül nemcsak és nem elsősorban az ész előtt lehetetlen: a szív tiltakozik ez ellen a képtelenség ellen...” *Lehetetlen az is, hogy az élet célja a halál legyen!*

Útra-készülődés c. nagy bölcséleti költeménye ragyogó hitvallás a Gondviselésről, az örök életről, és Jézus Anyja iránti mély áhítatának kifejezése:

*S ha jó az éj s én újra visszatérek
egynéhány szál gyöngyvirágot letépek,
és felviszem a csillagfényes égbe.
Megkeresem a Jézus anyját véle.
A Jézus anyját, kinek képei
oly búsak lenn és olyan szenvedők!
Hadd lássam egyszer mosolyogni őt!*

Az író dédunokája, Keller Péter április 26-án a Tihanyi Bencés Apátságban előadást tartott dédapjáról, hivatkozva az író most már megfejtett *Titkosnaplójára* és Tordai Ányos ciszterci irodalomtörténész méltatására: „Eger a megtérést és a megértést jelenti Gárdonyi számára. A Gondviselő Isten visszahívta a pogány főváros útvesztőiből a templomos régi fészekbe...Igaz, hogy a spiritizmuson, Buddhán keresztül, de 1897-ben az örökké istentagadó már Krisztusról álmodik. Már azt tervezi sírfeliratául: 'Hiszek egy Istenben és az örökéletben'. Örömmel elmondhatjuk, alig van istenhívő, Krisztust-szerető, Mária-tisztelő, másvilágban bizakodó, tisztább tollú, erkölcsösebb író Gárdonyinál.”

(*Magyar Kurír*, 2013. május 6.)

Zságot András

Kalandozások a helyesírás világában / V.

Kalandozások a helyesírás világában – ez lesz művünk címe, azért mert kezünkbe vesszük a Magyar Tudományos Akadémia kiadványát, A magyar helyesírás szabályait (2006), s pontról pontra haladunk, ha egy dőlt betűs példaszót találunk, azt rögtön felírjuk magunknak egy külön papírra, s ha elég dőlt betűs példaszó gyűlt össze, akkor ezeknek a példaszavaknak a műbe illesztésével írunk egy novellát vagy valamit.

Az ötödik részben, ebben a részben a szabályzat 26-32. pontjaiban szereplő szavaiból írunk alkotást, nem biztos, hogy minden szót beleteszünk, de igyekszünk.

Művünk célja kettős, bebizonyítjuk, hogy tudunk helyesen írni, másrészt a helyesírásra szeretnénk nevelni az embereket.

A VÍZMŰNÉL SOSINCS GYILKOSSÁG

A vízműnél sosincs gyilkosság, azt kell elmagyarázni, miért nincs.

Víz, te éltető, szavak erdeje látszik, s a szavak erejéből ironikus kéz int: azért nincs a vízműnél sose gyilkosság, mert nem apátlan senkik dolgoznak ott, hanem olyanok, akik az ELTE-re szerettek volna bekerülni. Igaz, hogy nem kerültek be, de azért mégse a köszörű mellett kötöttek ki, vagy ami még rosszabb, a tetvek mellett, egy hajléktalanszállón.

A vizes emberek, nevezzük így a vízműveknél dolgozókat, szívélyes, kollegiális viszonyban vannak egymással, ha az egyik mondjuk borjút öl vagy sertést, de a vizes emberek általában borjút ölnek, akkor mindig visznek be munkahelyükre kóstolót, s nem a zsíros részből, de nem ám.

A vizes emberek és a szocializmus, ha végre derű költözne szívembe heroikus küzdelmeim után, s nem dülöngélne életem hajója az éles sziklák között, nem köszörülnék rajtam a nyelveiket a szomszédok, meg a szomszédjaim szomszédjai, tehát ha minden jó megvalósulna s nem hipnotizált remegőként vizsgálnám világot, akkor A vizes emberek és a szocializmus címmel írnék dolgozatot az MTA-nak, az egyetemeken csodájára járnának, még a szlavisztika tanszék is ajándékozna nekem egy muzeális értékű hegedűt, s apa egy lencsét, hogy a nyarat úgy tölthessem, látok mindent csodás lencsémel, a bujdosót is, meg a halastavat is.

A vizes emberek és a szocializmus.

Azért kell ezzel a címmel írni, hogy legyen sok vizünk, ivóvizünk, vízben gazdag ország a mienk, Gyórtól Ráckeveig folyik a Duna, sőt, még tovább is, meg kell becsülni a vizes embereket, látsszék, hogy nem játszani akarunk velük, nem bújcskázni, hanem kitüntetni figyelmünkkel valamennyi vízi embert, legyen a vízi ember zászlaja a haladásnak, az életnek és a mindennapi feltámadásnak.

Kéz a kézben, falvak nem isznak állott káposztalevet, de isznak friss vizet. Ha a vizes embereket megbecsüljük.

A víz héroszairól beszéltünk eddig, de arról még nem eleget szóltunk, miért nincs a vízműnél sose gyilkosság. Most már remélem, csak erről írok.

A tűz a víz ellentéte. Tűzzel több embert öltek meg, mint vízzel. A tűz tehát inkább halál, a víz tehát inkább élet. Tűzben megég az ember, csak jajszók hagyják el a száját, de a vízben inkább derül az egész család, Ráckeven úsznak a Dunában.

Ráckeve, Ráckeve, ráckevei vidám nyár, ó, te ráckevei finom sütemény!

Igen, a vízműnél azért sincs sose gyilkosság, kimossa a bosszút az ember szívéből ez a cseppfolyós halmazállapotú őselem.

De miért nincs még gyilkosság a vízműnél?

Azért sincs, mert a vízművek nem nagyon öregek, talán a huszadik század első éveiben alakultak az elsők, vagy a tizenkilencedikben. Minél fiatalabb valami, annál kevésbé kell bujkálnia, hegedülhet önfeledten, szuverenitását nem fenyegeti semmi, de ahogy öregszen, düledezik erkölcsi életünk, utunk folyton a rendőrségre vezet, mert bűnösök leszünk, hiába fésüljük hajunkat szépen, tetszik ez a nőknek, de az nem teszük, hogy kezünk véres, mert tudják a nők, milyen romlottak vagyunk.

S ugyanúgy a vízmű, amíg fiatal, büntelen, ha ötszáz éves lesz, bűnös lesz.

Integtetnek a faluk, útban hazafelé bepillantok egy falusi vízműbe, ír az irodában egy apró ember, szláv szemé van, meg szláv mosolya, tőle is megkérdezem, miért nem volt még a vízműveknél gyilkosság.

Ő azt válaszolja, ha elkísérem haza, útközben szívesen mesél, de délután még köpülnie kell, igaz, géppel, este meg metszeni.

– Metszse csak meg a fát nyugodtan! – kiáltom oda neki, közben is beszélhet a vízművesekről.

S ő elmondja az újabb titkot. Azért sincs gyilkosság a vízműnél, mert minden vizes ember szereti az irodalmat. Tompa Mihály. Tompával kelnek, Tompával fekszenek. Tompát olvas minden vízműves.

A vizes ember és a szocializmus, emlékszünk, ezzel a címmel szerettem volna dolgozatot írni, semmi irónia, lássék a lényeg, hogy élt a vizes ember a szocializmusban.

Több fejezet szólna a gyilkosságokról, azok hiányáról, ahol nincs ború, s a szocialista, vizes ember lelkében nincs, a legvastagabb lencsével se találni, röntgennel se találni, ahol nincs ború, ott nem dül a lélek, ott nem gondol a lélek a gyilkosságra, biztonságban van a kolléga, biztonságban van az asszony, de biztonságban van az idegen is.

Ha a vizes ember és a szocializmus címmel írunk, s valóban az MTA elfogadja, olyan hálásak lesznek a vizesen, hogy a vizet olcsóbban adják, de csak nekem, s ha útra kelek, bárhova, a vízi emberek kezét ráznak velem, zsírt adnak meg mindent, amit termeltek otthon.

A vízműnél azért nem volt még gyilkosság eddig, mert dolgoznak, hipnotikus álomban, erejük végső megfeszítésével, tíz, tizen-, huszonkét órát, nem is tudom, mennyit.

Láttam egy vizes embert, eldült a fáradtságtól, annyit dolgozott. Dolgozott, de nem gyilkolt.

Sőt, olvassunk bármilyen írást, tűzre ne vessük a krimiket, az olcsó szórakozás eszközeit, olvassuk végig mindet, az összes krimit, ne csepüljük, ne mondjuk azt rájuk, ezek tetűk, s tetűk, akik írták, ironizálhatunk, apai iránymutatást adhatunk, de ismétlem, tüzet ne tápláljunk a krimikkel, ne bújjon el az írója szégyenében.

Olvassunk krimit! Ha akadémisták vagyunk, akkor is.

Olvassunk krimit, boruljunk le előtte, legalább egyszer életünkben.

Olvassunk krimit, s meglátjuk, a vízre nem utal egyetlen krimi sem, vizek nincsenek benne, a víz és a krimi nem fognak kezét, hanem kizárják egymást, egyetlen krimi gyilkosa se lesz vizes ember.

A tavat méla bánat járja át.

De én kimondom oly harsányan, hogy az ELTE is hallja, s ott is fogadják el a tényt, vizes ember még sose ölt, se a való életben, se a kitaláltban, a krimik világában.

S miért, hogy csak a varjúk becsülték eddig a vizes embereket?

Mert az utak kereszteződnek, s az útkereszteződéseknel az emberek összezavarodnak, addig becsülték a vízmű dolgozóit, de az antiszociális Karcsi bácsi erdője az útkereszteződésnél mindent összezavar, utat téveszt a lélek, a kezek a vízmű dolgozóira mutatnak: te vagy a bűnös.

Karcsi bácsi erdője egy költői kép, de erős költői kép, tüzes lesz tőle az ember lelke, ha rágondol, gondoljuk el még egyszer, az utas, a képzeletbeli utas borjat cipel a hátán, képzeletbeli borjat, s elér a képzeletbeli utas képzeletbeli borjával a képzeletbeli útkereszteződéshez, tüzek gyúlnak elméjében, rontó tüzek, a lélek tüze néha jó, az elme tüze mindig rossz. A képzeletbeli utas csak az útkereszteződésig tisztelte a vízi embereket, ott a képzeletbeli, antiszociális Karcsi bácsi erdője mindent feje tetejére állít, dülve látjuk a képzeletbeli piramisokat is, s a képzeletbeli utas se tiszteli tovább az útkereszteződéstől a vizes embereket.

Csak a varjak tudják az igazságot, őket nem csapja be az antiszociális Karcsi bácsi erdője.

Csak a varjak tudják az igazságot.

Meg néha a borjúk, ha kezes báránnyal tudnak beszélgetni.

A fésűt is vízzel mossuk, a lencse, ha piszkos, ahhoz is kell víz, s nem kereshetjük fel a halastót, ha zsiradék telepszik a fésűre, a lencsére, csak megengedjük otthon a vízcsapot, s lemossuk a fésűt és a lencsét.

Ó, áldott vízművesek!

Ezért nincs soha gyilkosság a vízműnél, mert minden ember áldja őket, az áldottak pedig nem gyilkolnak. (Én se gyilkolok, hogy tetsszem az embereknek.)

A vízművesek is azért nem gyilkolnak. Az egyik vízműves egyszer elmondta, azért nem gyilkolok, hogy tessek.

Ő is, mint én.

Iratot, hivatalos iratot szerkeszték, s abban leírom, miért nem gyilkolnak a vízművesek. Hány ok gyűlt össze eddig, legalább kilenc.

Nem gyilkol a vízműves, mert dolgozik, nem gyilkol a vízműves, mert fiatal a vízmű, s minél fiatalabb valami, annál büntelenebb.

Vizünk előbb volt, mint tűzünk.

Úti poggyászába az előember is előbb vizet tett, s csak hosszú évekkkel később tűzi szerszámokat.

A víz régebbi barátunk, mint a kutya. A legelső ember, Ádám, meglátott egy tót a paradicsomban, s nem félt tőle, s nem is kellett gondolkodnia, a víztől eltiltotta-e az Úr őt.

Akadémikusokkal együtt állítom, a víztől nem tiltotta az Úr Ádámot, ebből a szempontból szuverén volt Ádám, ha az Úr nem tiltotta a víztől Ádámot, akkor a vizes emberek csak jó emberek lehetnek.

A vízművesek, említettük, sokat dolgoznak. Huszon-, jó, huszonegynéhány órát ritkán, de tizenhat órát gyakran. A kollegialitás zászlója leng a vízmű vezérigazgatójának ablakán.

Ezt is tudjuk, erről is meséltünk már, de újra elismételjük, elisméltünk mindent, dűlő memóriánkból kibújik, s örökre semmivé válik a szép, ha nem elevenítjük fel megint s megint.

Tizenhat órát dolgoznak a vízművesek, hibátlanul.

Engedjük ki otthon a csapot!

Tiszta víz folyik belőle, nem szenny, nem zsír.

Aki jól dolgozik, nem gyilkol.

Aki nem dolgozik, gyilkol.

(Két kiváló mondat az imént, most már tényleg felkeresem az MTA-t, hogy ilyen kiváló mondatok után adjanak nekem hús elismerést.

Két mondatért húszat, hús elismerést, igen.)

Egyetlen akadémia se szereti a régies szavakat – csepű, köpű, én is kerülöm ezeket, mert elismerésre vágyom, akadémiai elismerésre, de azt hozzáteszem, a vizesek gyakran mondják, ilyen csepű, olyan csepű, vagy ilyen köpű, olyan köpű, de ettől még nem lesznek bűnözők, nem lesznek gyilkosok.

A vízművesek apáinak hipnotizmusa gátolja a vízművesek gyilkosságát. Meg minden.

A varjak, a mindent látó varjak kárognak, ha egy vízműves fejében a gyilkosság megfordul, ha a vízműves megbosszulná öléssel, emberöléssel a rajta esett sérelmet.

Lehetetlen, hogy egy vízműves öljön.

Egy szemüveges szlavista hajlott háttal, köhécselve előbb öl, mint egy húszas éveiben járó, életerőtől duzzadó vízműves, hisz az életerős vízműves sose öl. Egyetlen vízműves se öl. (Igaz, lehet, a szemüveges szlavistát nem keríti kézre a rendőrség, mert senki se gyanítja, hogy épp a szlavista gyilkolt.) Meg én azt is vélem, hogy a szlavistát elbújtatja egy másik szlavista. A szlavisták összetartóbbak, mint általában a magyarok.

Vízmű.

Vízmű gyilkosság nélkül.

Oda nem is kell annyi kamera, a vízműhöz nem kell megfigyelő kamera. Nem kell, vagy nem kell túl sok. A lencsék, a kameralencsék a vízműnél be is porosodhatnak.

Nincs gyilkosság, nincs lopás.

Egy kis sziget minden településen a vízmű. Van, ahol borjak legelnek a vízmű udvarán, van, ahol az akadémiizmus nagyjainak szobrai állnak a vízmű udvarán, de messe ki a nyelvemet az, aki azt hallja tőlem, a vízmű udvarán, bármelyik vízmű udvarán kézi lőfegyvert rejtettek el.

A vízműhöz menni jó.

Minden általános iskolás a nyolcadik osztály befejezése előtt egyszer elmegy a tanárával a helyi vízműhöz.

Hogy emberséget tanuljanak az iskolások, amiatt mennek a vízműhöz.

A vízműnél tett látogatás után a tanár dolgozatot írat ezzel a címmel: Hipnózis a vízműben. De csak szépet lehet írni. Mosogatólét, szennyet tilos említeni. Tiszta a kéz a vízműben, huszad milligramm piszkot se találni sehol. Tiszta kéz, büntelenség.

Büntelenek, s joggal düllesztik mellüket ki a vízművesek.

Tízecs csoportokban tanácskoznak arról naponta kétszer, hogy előzzék meg a bűnt, s hogy legyen minél tisztább a víz, egyetlen lencseféle, egyetlen gomba, mit tudom én, egyetlen apró kórokozó se kerülhet be a vízbe. S olyan éles szeme van néhány vízművesnek, hogy tized másodperc alatt észreveszik a koszt a rendszerben.

Ha gyerekek születnek, örülni fogok, ha legalább egy nyáron ellátogat a vízműbe, láthattuk, a munka magas színvonalú, s mindenki meggyőződhetett arról, valóban nincs, nem volt, s reméljük még sokáig nem is lesz gyilkosság ott.

Lángi Péter

Mit veszít?

Egy vérrög a fix pont, ahonnan
kibillent tere és ideje.
Az *itt*-be az ott belecsusszant,
jelenét a múltja törte be.

Őrzi ma is emlékezetem:
honvágya ahogy hazahozta
odaátról egészségesen,
ahogy önmagát osztogatta,

szeretetét és örömeit
sarkig mindenkinek kitartha,
s gyűjtötte boldogság perceit.
Hullt most énje apró szilánkra.

Mérhető, az ember mit veszít
romos ésszel ép testbe zárva?

Határtalan szabadság

Mikor gyerek voltam,
felnőtt lenni vágytam,
hogy ficánkolhassak
korlátlan világban.

Szüleim figyelme
még alig hogy lazult,
iskolák fegyelme
már nyakamba hullt.

Padok fogságában
sokszor irigyeltem,
de ott, a katedrán
lettem más kötésben.

Ha vitt a kalandvágy,
s hittem, szabad vagyok,
egyre növä honvágy
mindig hazahozott.

Majd falak omlottak,
feszültem a szélnek,
így futottam neki
hatalom kezének.

Most is szól a csengő,
ámde nem nekem már,
egy osztálynyi szempár
többé nem tapad rám.

Hogyha szabad teret
nyit néha a magány,
a szabadságomon
sebet ejt a hiány.

Ma már, vénen, tudom,
sosem határtalan,
minden szabadságnak
ára s korlátja van.

M. Dóra Zoltán

Hamvas és Pilinszky

- az *Evangélium tükrében*

A világegész megalkotásától a bomlásig, a bomlástól az istenemberig – nagyon sok út van. Nehéz volna nem észrevennünk, hogy spirituális út a legszentebb; és ebben nem csupán az a megrendítő, hogy az evangéliumi életszentség elfogadásával újra törekvő, antropológiai és teológiai lényegessége van a folyamatnak, hanem ennél jóval több is. Albert Schweitzer halálpontosan jegyezte fel: jó az, ami az igaz életet szolgálja. Ez a Teremtés befejezettségét hirdető útjelző: menj oda, ahol jó, és az élet szolgálata a teljesség felé mutat. Mindez – hittel, hit nélkül – olyan iránytű a kézben, amely szinte önmaga irányait jelöli ki, de mégsem blokkolja az útkereső ember szabadságélményét. Hamvas és Pilinszky, akik ab ovo hittek a gondolat és a lelkiismeret szabadságában, mégis átfejtették magukat az egyetemes lét sorskérdésein. Felismerték – és személyes élményként fogadták be – azt a szentírásokban örökletessé váló léttapasztalatot, hogy a bűn szinte azonnal ránk talál, a nyomunkban lépked, vagy éppen mi taposunk ki ösvényeit; ám mégis van, aki a bűneinket magára ölti, és áldozati bárányként – létünk szűkösségét kihasználva – a kegyelmet felkínálja. Ez az Evangélium egyedülálló esztétikai csodája, amely a költő és a filozófus-író utókorra hagyott világképében is visszatükröződni látszik. Egyszeri megfontolásból meglepődünk talán azon, ahogy Hamvas és Pilinszky is az Evangélium felfedezésének saját, antropomorf kísérletekkel vegyített útját követte, miközben ismert, hogy miszticizmus iránti leplezetlen vágyaik szinte összeérnek? Bizonyára. De mindketten érthetővé és láthatóvá tették: az archaikus tudásban megragadható Semmi, a megüresedés termékeny pillanata azonnal az Egész megalkotására készlet, és ennek a biblikus csodákkal övezett révülete nem hagyható ki.

Kiindulásként lássuk: Hamvas Béla – bár hosszú ideig méltatlan körülmények között végezte kutatómunkáját – saját és külföldi fordítások alapján nem volt rest végigkövetni az őstörténeti teremtéshagyományt; annak ellenére, hogy sejtette, üdvtörténeti szintézisét nem tudja megalkotni. Pilinszky pedig, a tágabb olvasóközönség előtt is ismertté váló publicisztikáiban mindenáron visszatér a hívő hitetlen Simone Weil-hez, akinek „könyörtelen” lemondása már az életszentséget vont a kétségbe; megállt a templomajtó előtt – mert a közvetett út, amelyen mennie kellett volna, feladásra kényszerítette. Máig bizonyosságot rejt a Simon Weil megtört, befejezetlen mozdulatát kimerevítő – megemelt hangsúllyal – megformált mondat: nem (neki sem!) Jézus példája állt az útjában. Mi pedig keresztényi felelősséggel kérdezzük: nem az engedelmeskedés és az elfogadás küzdelme került-e a látókörükbe azzal, hogy ők ketten, Hamvas és Pilinszky is – a bűnben elmerült társadalmak árnyképe mögött – ennek a metafizikai keringésnek az ütőerét tapogatták? Hogy a *lehet* és a *muszáj* – a cselekvés és a nem-cselekvés – lüktető el-

lenáramlatának érzékpontjaira tapintva, azt a régen homályba kivetített látomást fogalmazták egyénivé, amely szerint: a rosszul teremtett világért egyedül Isten felelős? A lehetséges választ éppen az evangéliumi ember fénybe törekvő alakjának megjelenésében fedezték fel, akiben a birtoklást, az önzést megszüntető alázat már nem a megüresedés transzparens vágyát közvetíti, hanem a (rosszul?) teremtett világ helyreállításáért vállalt felelősséget.

Hamvas Béla a *Scientia Sacra* – sajnos befejezetlenül maradt – utolsó könyvében érkezik el a kereszténységhez. Százhusz jegyzetben tárja fel az evangéliumi kereszténység előtti szellemi-kulturális örökséget, a vallástörténetileg is őskorúnak tekinthető hagyománnyal való találkozás élményét, többször ismételve a meggyőződésből fakadó lényegét: a hagyományra épülő vallás és a hagyomány nem ugyanaz. A hinduizmus, a héber Kabbala, a tao egyaránt a primorditást, a *status absolutus*-t, az ember elő- és utóitéletektől megfosztott tapasztalatnélküliséget képviseli, és amelynek vélt véglegességével – a felbomlott világrend állapotát újraértelmező kora újkori (Böhme), és a polgárosodás korában fogant (Guénon) értelmezések nyomán – mindegyre szembesít. Nincs más út, mondja, mint a természet alapegységét visszateremtő *első ember* ismételt megalkotásának kényszere. Mert a „megismételt teremtésben” a megváltottság képes egyedül a Szépség és a Jóság felmutatására. Lehetett volna más? Metafizikai értelemben nem, de ha a Hamvas-életmű – vallástörténeti szempontból specifikus – szerkezetét áttekintjük, akkor talán. A kérdőjel: miért nem alakult ki egy olyan centrális közösség, amely a létegyiség szimbólumát képezheti, és amely a menekülés helyett olyan utakat jelölhet meg, amely a normalitás („a legelső természet”) realizációja. Ma már vitathatatlan, hogy egységes civilizációteremtő erőt látott a Veda-örökségben; az óskáosz megoldását egy keletről nyugat felé áramló, a világ végéig fenntartható státuszállapotban ismerte fel. Hamvas azonban a kereszténységben felismerte a megváltottság „vállalható” arcképének megjelenését is, amely a korrupt magatartással szembeforduló „új intellektus” lehet. Ezért második esszéje (*Evangélium és az apostoli levelek*) már következményesen a megváltó istenember felismerhetőségének paradox vizsgálata jegyében íródott. Isten jelen van – mondja, de nem csupán teremtő alanyi természetének közelségével, hanem a nagy átváltoztató képében. Jézus nevében az eltékozolt, elhibázott, bomlást generáló civilizációt állítja helyre; bosszúállás, harag és bűnvád nélkül. Isten önmegtagadása nem félreállítás, csupán azt mondja ösztönző nyugalommal: legyen meg a te akaratod.

Hamvas szerint Jézus megjelenése azért volt olyan ijesztő bizonyossága az istenemberi tettnek, mert *az igazságot hoztam el, és örökre veletek maradok* axiómája a meghasonlást kísértő állapotban (rejtőzködés, szenvedés, kínhalál és feltámadás) a misztikum legmélyebb örvényeibe rántotta be követőit. De ezen – ha kétségbeesést színélve is – tovább lép, és már azt ünnepli, hogy a megváltástudat felismerő lényege nem csak a védelem és a rejtőzködés eszköze, hanem a farizeusi képmutatással szembeni prófétizmus győzelme. És itt ér véget a hamvasi alaptörténet, mert belátja, Jézus nem hagy egyebet maga után, mint a béke jeléül felkínált Szeretetet. A szeretet a legfontosabb erőforrás, amely a létontással sújtott, megfélembert máig képes volt megőrizni az evangéliumi hagyomány körében.

Hamvas megtalálta az Istent és az Isten fiát is. Személyes sorsrokonságot vállalt Keresztelő Szent Jánossal (az életművet lezáró *Patmosz* című esszékötet címében is erről tanúskodik), míg Pilinszky – a hosszú magányosság után – éppen alkotóereje teljében nyílt meg az evangéliumi közösség felé. Az egyetemes hagyomány vállalása idején elsősorban a katolikus lelkiségben tükröződő bűnbánattétel megtartásáért küzdött. A tékozló fiú története rendre visszatér lírai publicisztikájában. De kinek is a nevét írja le a leggyakrabban? Simon Weil-ét és Dosztojevszkijét. Érintési pontokat keres. Az önmagát szentté formáló önmegtagadás, és a bűnbán megmerítkező álnokság legradikálisabb személyiség-toposzain keresztül vívódik, nagyobb részben önmagával is. Önátadó, önfelismerő szerepet keresve egyúttal a poézist szolgáló evangéliumi hitnek, és a hit kataklizmáiban megmerülő poézisnek is. Azzal az elszánással, hogy Jézus egyházában – esztétikai értelemben is – helyet talál, és véglegesnek tűnő válasza van/lesz arra a kérdésre: mi a katolikus személyiség küldetése ma. A teljes költői életműben megalkotott választ a Mindenségén át vándorló passió mozaikjaiból – sajátos poétikai technikával – építi föl. Ismerjük, szinte sehol sem teljes a történet, csupán mondattöredékekben, az alá-és fölrendelt nyelvlogikai szerkezetekben sejttesedik ki, hogy a megtestesült igének küldetése van: „...elfelejtett kiáltani / mielőtt földre roskadt (*Ravensbrücki passió*) Igen, a mai ember szenvedéstörténete – jórészt a háborúból, diktatúrákból visszamaradt emlékek nyomán – Krisztus passiójával a mélyben összeér.

Pilinszky lírája tehát, Hamvas Béla filozófiájával rokonságot vállalva, abban is következetes, hogy az Evangélium sohasem vádol, sohasem keres bűnbakot, csupán azt a képet vetíti elénk, amely a megváltó istenember sorsát egyetemessé tette. Felemelő hatású találkozásuk az Evangéliummal megindító példája annak az esztétikai lázadásnak, hogy az embernek a meghasonlásból kiutat találó, önépítő küzdelmet nem szabad magától elhárítania.

Bobory Zoltán

Ember vagy Isten

Szersén Gyulának

Elbitangolt barátságok után járok –
szomorú, tövises bokrokkal övezett út;
néha fölöttem megcsillan-villan a Nap,
ahogy a szél szétnyitja előtte az ágakat.

Mintha a bokrok között járna valaki –
jó lenne hinni, hogy igaz, s elém ér majd,
sorolni kezdi mindazt, amit odahagytunk
hálátlan és/vagy kevélyen, s most szegényedve...

Elbitangolt barátságok – elég-e az út...?
S aki most itt jár mellettem, sejtelmesen,
– lába alatt reccsenő ágak hangját hallom –
megvárja-e a végsőt: csak a szégyene marad...?

Köröttünk színes, küldönc madarak röpködnek –
énekük átmetszi elvesző sóhajainkat;
észre sem vesszük: virágok közé érünk,
valaki megfogja kezünk – ember vagy Isten...

2013-06-30

Kéretlen...

Ide, ahol élek,
csak egy lélekharang
hangja ér el.

Kéretlen, szomorú vendég;
ahogy a kert virág-ösvényén
átreszketve elér,
megállok mindig:
vajon kiért szól?
Kit kísér?

Teszek néhány lépést
a fehér-selymes
koporsó után,
azok arcát keresem,
akik kísérik.

Jó, hogy nem hallom
az alázuhanó föld
dübörgését, mikor mintha
bentről dobolnának...

Ide, ahol élek,
csak a lélekharang
szava ér el...
Messze a misére,
ünnepre hívó,
déli imára szólító
harangok.

Hangjuk valahol
fölöttem kószál,
hallhatatlan,
nem ér le fáim közé;

csak a közeli temető
lélekharangjának hangja
toporog itt körülöttem,
meg-megrázva a
szikrázó virágszirmokat.

Talán értik...

Mezey László Miklós

A megnevező költészetől az ábrázolás felé

A líra azért is izgalmas műneme a szépirodalomnak, mert akár egyetlen rövidke költemény hihetetlen gazdagságban képes fölillantani ellentéteket, sőt végleteket. Az olvasó a költővel – akár néhány sornyi terjedelmen belül – képes bejárni mélységet és magasságot, tanúja lehet a fölemelő jósnak és a lesújtó gonoszságnak, az ámulatba ejtő szépségnek és az irritáló rútságnak; a költővel együtt édes titkokat álmodhat vagy szörnyen átkozódhat. A végleteket is párosítani képes, többszólamú, érzelmet és hangot váltó verselőink közé tartozik Bobory Zoltán, a székesfehérvári irodalmi élet egyik vezető személyisége, a *Vár* folyóirat főszerkesztője.

Válogatott és új verseinek kisded gyűjteménye már címével – *Hősorsú eskük* – utal szerzője összetett, sokszor ellentmondásokban kiteljesedő költői világára, vagy éppen ellentmondásokat összepárosító hajlamára. Az illékony esküvések múlandóságának képe már önmagában megjeleníti a versbeszöött ellentmondást, az oximoront, hiszen a fogadalom rendszerint nem pillanatnyi fölindulás szüleménye, hanem a messzire néző megfontolásé, a jövővel számoló elhatározásé. „*Hősorsú eskük gyötörnek*” – írja Bobory Zoltán, ekként fogalmazva meg a maga gyötrelmét, a magukba néző olvasókéval együtt. Hiszen ki mondhatja el magáról, hogy nem volt sosem hősorsú esküje, megszegett fogadalma?! Költőt és olvasót egyként furdalhat lelkiismeret „*a hósemmi eskük*” érvénytelensége miatt.

A kötet címén túllépve, Bobory „ellentmondásos” költészetének közelebbi vizsgálatok az is szembetűnik, hogy miközben igen sok verse közéleti kérdéseket vet föl, aközben a költői szándék kifejeződése és a vers nyelve sokszor lélekre hatoló, mélyre néző bensőt mutat. Bobory úgy ír szűkebb-tágabb közössége és nemzete „ügyeiről”, hogy közben bensőségesen átéli és olvasóival is – a meggyőzés szándékával – átéli a megverselt gondolatot. Miközben minden idegszálával a jelenben él és ihlető élményeinek zöme közéleti, társadalmi, politikai természetű, aközben számos verse a mélyen megélt élmény, a megszenvedett tapasztalat lenyomata. Bobory versein igen jól megfigyelhető, hogy a közösség gondja miképp lesz az alkotó lelkének, a lírai egónak benső problémája. Hogyan válik a nagyvilág, az emberiség, a nemzet, a keresztény közösség ügye egyetlen személyiség, az autonóm és alkotó lélek inspiráló élményévé.

A mondottakból logikusan következik, hogy Bobory Zoltán költészete a kimondó, a dolgokat nevükön nevező költészet vonulatába tartozik. Hiszen – régen tudjuk – a vers egyik hivatása éppen a névadás, úgy ahogyan a fehérvári pályatárs, László Zsolt írja: „*Nevezd meg magadat / és nevezd meg másokat is*”. Nos, Bobory Zoltán éppen ezt teszi: rámutat és néven nevezi azt, amit maga köré pillantva lát. Csakhogy nem a XX. század elejének aktivista-konstruktivista kijelentő és felkiáltó mondataival, hanem a látvány, az élmény, a tapasztalat belsővé vonatkoztatása – interiorizálása – után képbe sűrítve, költőileg mintegy szublimálva, egóján átszűrve, a maga gondolkodói rendszere, erkölcsi meggyőződése és hite erejével transzformálva és rendszerint érzelmileg magas hőfokon előadva. Sokszólamúságának egyik sajátossága éppen ez: a köz ügyeiről személyes gondként szólni, és úgy, hogy a kimondott szó, a név ne pusztán szó, ne csupán megnevezés legyen, de valami több, maradandó, az olvasóban nyomot hagyó emlék, megjegyezhető szófordulat. Hatásos szintagma.

Van persze számos darabja, ahol a megnevezésen, a rámutatáson túl csakugyan költői képbe transzponáltan ábrázol, vizuálisan fölidéz. De akár így, akár úgy szól – mindig ott van soraiban az átéltség hitele, a dolgokat világosan átlátó és egészükben megragadó sűrítettség; a kimondás és az elhallgatás, az ellentmondás és a harmóniába olvasztás témához illő szándéka. Odakiáltott szó és plasztikus ábrázolat sokszor együtt, egy versben jelenik meg, és ez ad valami különös belső feszültséget, érzelmi telítettséget, ziháló szaggatottságot, izgalmas vibrálást Bobory Zoltán verseinek. Ha a versek strófáit, sorait tüzetesen analizáljuk egy-

egy szóképet, kifejezést, direkt nyelvhasználatát lehet bírálni, versnyelvét olykor kritizálni – ám a műegész összhatása mindenkor eredetien izgalmas, intellektuálisan érdekes, morálisan támadhatatlan, emberileg tanulságos és továbbgondolásra készítő.

Nemkülönben érdemes megfigyelni Bobory verseiben az indulat szerepét. Számos versében a fölhorgadt szenvedély szólal meg, de ez az indulat szinte sosem a düh nyers érzése, hanem abban az értelemben használatos, ahogyan a költő egész lényével, minden idegszálával, lelke minden rezdülésével jelen van az ábrázolásban. A leírt, kimondott gondolatban a saját meggyőződése dübörög. Ahogyan az imént írtam: a közügyek a magánügyévé váltak, és ettől a pillanattól kezdve nem lehet hűvös iróniával szemlélni a világot, csak belső meggyőződéssel, szenvedéllyel, értékrendjének elköteleződésével, és ha kell, indulattal, hévvel. Ilyenformán Bobory Zoltán nem ismeri a hűvös kívülállást, a távolságtartó iróniát, a dolgok fölülről való szemlélését – ő szívvel-lélekkel benne van az ügyekben, egész emberi és költői lényét „beleadja” a versbe, szinte odaáldozza magát témájának. Ennek megfelelően érzelmi intenzitása is megkapó: tud rajongó és végtelenül elkeseredett lenni. Hiszen magáévá tesz egy roppant fontos kérdést – a költő számára minden kérdés roppant fontos –, és erről nem szólhat másként, csak teljes odaadással. A nemzet fogyása, a Vörösmartyval vizionált nemzethalál, a kor értékvesztése és szellemi elposványosodása, a közösségek szétzilálódása, a humánus divatjamúlttá válása, az erkölcsi normák relativizálódása, a történelem meghamisítása, a szeretet elsoványodása, a gyűlölködés köznapivá válása – mind-mind olyan, a költő tollára való „ügyek”, amelyekről nem lehet távolságtartóan beszélni. Bobory egész személyiségével, benső lényével átéli megverselendő témáit, egész érzelmi fölhangoltságával reagál az ezredforduló közösségi gyötrelmeire, így lesznek közéleti tárgyú versei is a lélek megszenvedő rángásával születő, keservesen világra vajúdott darabok. A már említett ellentételezések, dichotómiák és antinómiák erejével szembesíti a szeretet hatalmának gyöngülését a gyűlölet kitöréseivel, a hit kegyelmét az evilági elvakultsággal és ostobasággal, a szolidaritás lélekemelő kötelemét az individualizmus önzésével, a valahová tartozás erőt adó bensőségességét a semmiben való tévelygés őrlő kínjával és szétesettségével, az eltökéltséget a megalkuvással. És miközben kesereg és dühöng közállapotaink romlása miatt, egyszer sem lesz apatikus, sem kiábrándult, sem beletörődő. Hiszen éppen nem lehet egykedvű az, aki figyelmeztet a bajra, a veszélyre, aki rámutat az úttévesztésre, aki – igazi költői hivatását betöltve – emberjobbító szándékkal, léleknövesztő szenvedéllyel néven nevezi a rosszat és a jót. És az ilyen költő rendszerint talál egy picinyke reménysugarat, a legreménytelenebb helyzetben is fölfedez egy távoli biztató fénycsóvát, meglát egy apró jelet, ami segít tovább élni, tovább remélni, segít tovább szemlélni a gyötrelmes világ ügyeit.

Bobory Zoltán tehát kimondja a bajt, nem vállalja a cinkos némaságot, nem néz félre, nem kezd másról beszélni; nem zárkózik sem elefántcsonttoronyba, nem gubózik be a lélek csigaházába, vagyis nem befelé kunkorodó lélek, hanem kitárt szívvel és teljes odaadással részt vesz a jelen köznapjaiban, mai életünk sűrűjében, hogy hitelesen nevezze nevén a dolgokat, azután jóra intsen, figyelmeztessen, és

hitet, reményt, szeretetet sugározzon. Ha már szinte elborítják a rossz tapasztalatok, akkor is fölfedez valahol egy halovány reménysugarat, mert bízunk a szavak lélekig eljutó erejében, ha tetszik, a költészet hatalmában. És mindezt – ismétlem – izgalmasan, sokszor az ellentéteket párba állítva vagy kibékítve teszi.

Hogy Bobory Zoltán mennyire „ügyeket” megverselő költő arra a legkézenfekvőbb bizonyíték, hogy a válogatott és új versek gyűjteménye tematikus fejezetekre tagolódik. Az első – *Eskük, bolyongások* című – részben a költő önportréjához ad vonásokat, lírai egóját jeleníti meg; a tépelődéseit vagy éppen a meggyőződését megfogalmazó versek kaptak itt helyet. A *fák* című fejezetben olvashatók a természet ihlette darabok, amelyek arról tanúskodnak, hogy a költő a növény- és állatvilág látványában, a természet képeiben is az emberi világ jellemző jegyeit fedezi föl: miközben egy természeti jelenséget ír le, aközben rendre az emberi világban tapasztaltakra asszociál. Fordított megszemélyesítésekkel él: antropomorfizál, a természetben fedezi föl az emberi természetet. Az önmagáért beszélő *Eleven sebeink* című ciklus a történelem és a jelenvaló közélet gondjaival szembenező darabok gyűjteménye, azaz a szerző „ügyeinek” foglalata. A *Ködlő remények* az emlékek és vágyak, a szerelem és az ábrándok verseit tartalmazza, az érzelmes Bobory Zoltán költői önarcképének mozaikját képezve. Az utolsó, a *Barátaimnak* szóló versgyűjtemény a szellemi partnerekhez, a példaképekhez és küzdőtársakhoz címzett darabokból áll. Itt kell megjegyezni, hogy a kötetben szembeötlően sok a személyeknek ajánlott, hozzájuk címzett, nekik szóló üzenetet hordozó vers. Mintha a költő – aki megszenvedti a közügyek, a romlott külvilág, a züllött kor benyomásainak átélését, belsővé transzponálását – a társakba kapaszkodna, mintha maga köré gyűjtené szellemi társait, hogy védelmet, erősítést, támogatást reméljen tőlük, illetve példájuktól. Érteni vélem Bobory Zoltán kapaszkodását a társakba: egy tiszta és jobbító szándékú, a bajok megnevezését föl vállaló költőnek nehéz egyedül ennyi terhet cipelni. Szinte önkéntelenül nyúl a társak keze után, és magát erősíti meg, ha hozzájuk szól. Verset ajánl Kondor Katalinnak, a költők közül Takács Imrének, Csoóri Sándornak, Nagy Gáspárnak vagy Tari Istvánnak, a zenészek közül Tolcsvay Bélának és Illés Lajosnak üzen, verset címez Spányi Antal püspökhöz, az irodalomtörténész Cs. Varga Istvánnak és Bakonyi Istvánnak, a színészek közül Raksányi Gellértnek és Kubik Annának, fehérvári „sortársai” közül Sobor Antalnak és Arató Antalnak. E rögtönzött névsor is eléggé világosan körvonalazza azt a szellemi társaságot, amellyel, amelynek szellemével körülbástyázza magát a költő, másokkal erősítve magát e komor jelen túléléséhez, illetve megjelenítéséhez.

Mármint Bobory Zoltán verseit közelebbről szemügyre véve mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy a közügyi tematika, a megnevező, kimondó-kibeszélő hajlam sokszor „történeteket” meséltet a költővel (*Halandók*). Nem epikus sodrú, elmesélhető történetek ezek, hanem inkább olyan esetek, amelyek – mint cseppben a tenger – hordozzák a levonható, talán ki sem mondott, de félreérthetetlenül megérezkített tanulságokat. Bobory itt külön is figyelmeztet: amit látunk, talán nem is egészen az, aminek látszik. A pillanatnyi élmény megörökítése mellett a történet háttérére is rávilágít – akár egy csattanós verszárlatban. Hiszen a szelíd-

séget jelképező vadgalambot széttépő héja riasztó, elborzasztó tettének látványához a fészekalja fiókáját tápláló, „kötelességtudó” anyamadár képe is beletartozik. A ragadozó madár a fajfenntartás végett pusztítja el áldozatát, nem öncéllal gyilkol – mint az ember.

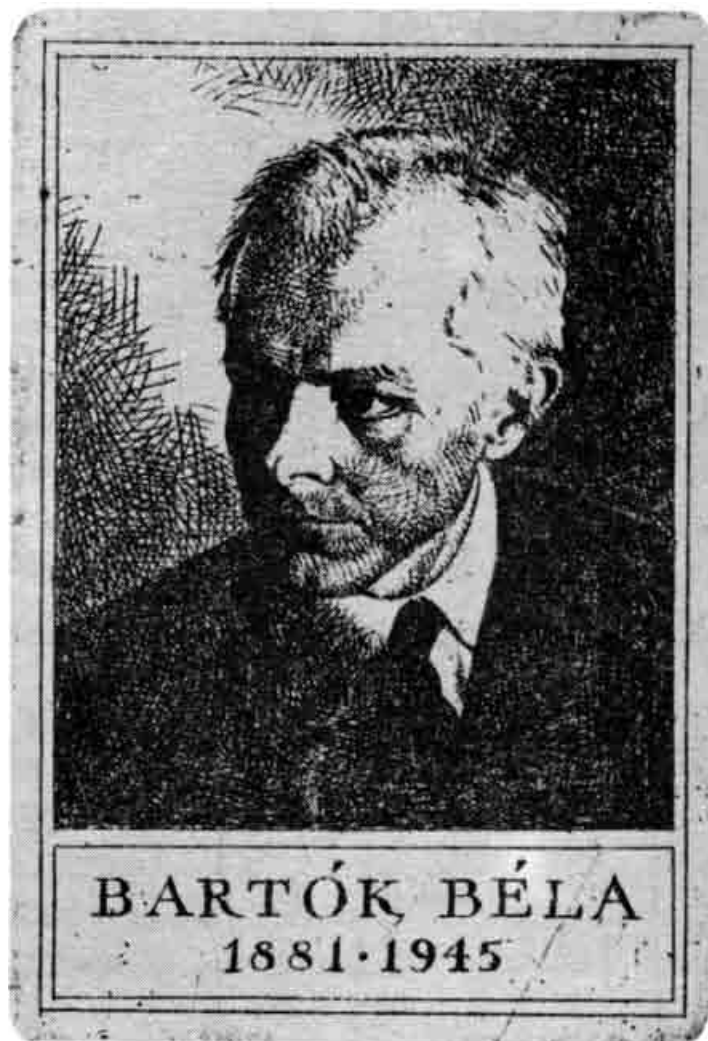
A költő, ahogy körbepillant a világban, csupa szomorú vagy riasztó dolgot észlel, úgy látja, köznapjainkra ráborul valami olyan embertől idegen rútság, amely megköti a költő kezét, ami gúzsba köti képzeletét, ami lehetetlenné teszi a „szép” vers írását (*Kérdés és válasz*). Ilyenformán is indokolható az egész versvilágát jellemző közügyi elkötelezettség, témaválasztásának és verselésének publicisztikussága, amely sokszor elemi fölháborodásban nyilvánul meg (*Sem Hold, sem Nap, sem a csillagaink...*), máskor sóvár reményként szólal meg (*Maradj velünk*), olykor a történelmi múlt iszonyatait idézi föl (*Az ács szekercéje; Eleven sebeink*) vagy a költő éppenséggel Teremtőjéhez fohászkodik (*Szétszóródott szögek*). Kiemelkedően fontos verse a lírai ego helyét a humánium, az emberi és lelki értékek, illetve az erkölcs horizontján kijelölő, helyzet-meghatározó verse, a *Válasz...*

Megnevező, névadó költőként természetes könnyedséggel él az impresszionizmus eszközeivel. Rendkívüli érzéke van a látványelemekben fölmutatni az emberi, társadalmi tapasztalatokat (*Hic et nunc; Félperces vers – Kertben; Őszikéim; Őszi bú* stb.). Ezek azok a versek, amelyek Bobory Zoltán ábrázolóképességének, képalkotó tehetségének bizonyítékai. Egyben azok a sokszólamú, végleteket szembesítő vagy éppen összebékítő darabok, amelyek a kötet anyagának legjavát képezik (*Bokrok novemberben; Nyéki hagyásfa ágán; Vonókéssel* stb.). Ugyanakkor nem egy darabja túl közvetlenül, tendenciózusan, kibeszélősen, szinte szájbarágósan, a költői áttételezést nélkülözően szól (*Zentai emlék; Szabadság...’89*). Olyan témák és „ügyek” ezek, amelyek a publicisztika, tárcanovella, jegyzet, riport – azaz zsurnalisztikai műfajok – témái lehettek volna.

Van viszont Boborynak néhány különösen szép, elgondolkodtató – és jellemzően halkszavú, elégikus lejtésű – költeménye, amelyek mindenképp kiemelést érdemelnek. A *Tükkörkép* egy emberi kapcsolat, a férfi-nő viszony szemérmesen visszafogott, már-már eszköztelen, szűkszavúságával is sokat mondó megjelenítése. Azért is érdemes külön szólni róla, mert itt is tetten érhető a költő egyik fontos erénye, az ellentétek egy versen belüli megjelenítése, épp azáltal, hogy híven visszaadja a szerelem minden belső ellentmondását: a faggal perzselő, csilagtalan hideg éjszaka ridegségét és a tavaszi olvadás bársonyos érintésének egy képbe foglalása által. Hasonlóan – szűkszavúsága ellenére is – sokat mondó vers az *Érted*, ahol a felhőbe rejtett szerelem éteri képébe sűríti ennek a szeszélyes, kiszámíthatatlan érzelemnek minden antagonizmusát, valamennyi színét és árnyalatát, minden indulatát és elfogódottságát, kínzó sóvárgását és kéjes ellágyulását. Ugyancsak az egyetlen versen belüli sokszólamúság példáját adja a *Szavak* című opus. Az első strófa egy gyöngéd, esti csillagok alatti ölelés költői képe; a második a megiramodó szarvascsorda patadobogásának ütemét visszhangozza; a harmadik szakasz nosztalgikus, tűnékenyen impresszionista emlékezés a régi időkre; míg az utolsó a személyt, az embert körbefogó érzelmi „mindenség”, a szülői szeretet halk szavú apoteózisa.

Talán a fenti példák is azt igazolják, hogy Bobory Zoltán költői útjának további állomásait – remélhetően -- ezek, az ellentéteket harmóniába ölelő, impresszionisztikus látású, elégikus-nosztalgikus lejtésű, igazi költői képekkel, képsorokkal ható darabok jelölik ki. Azok, amelyek nem egyszerűen a jelen világ külső mozzanatainak, jelenségeinek átéléséből, belsővé válásából keletkeztek, hanem amiknek a forrása eleve belül, a költői énben található. A közéleti, az „ügyeket” ábrázoló, a dolgokat néven nevező versek után vagy mellett a befelé figyelő költő lírája jelenthet továbblépést, gazdagodást munkásságában.

(Bobory Zoltán: *Hósorsú eskük*. Válogatott és új versek. Előszó: Román Károly. Székesfehérvár, Quadrát '64, 2013. 142 p.)

Barkóczy János

Meg kell lakni ezt a hazát

Beszélgetés Ratkó József költővel*

Mégiscsak ők tartják a földet,
drága halottaink.
Csont törik, izom kékül, foszlik
rajtuk a hús, az ing.

Szép szemük behorpad, pedig
vannak már annyian,
mint az égen a csillag, annyi
szülém, lányom, fiam.

Közöttük küszködik, feszül
elsőhalott anyám.
Tapossuk ágyékát, gerincét,
járunk a derekán.

Ház épül rájuk; tartanak
falat, falut, hazát.
S jövőnk ha van, ők cipelik
még ezer éven át.

Mert mindent elbírnak, hiszen
mi vagyunk a teher.
Vagyunk mi olyan gyöngék, árvák –
minket is vinni kell.

S halandó – egyrangú velük
csak az lehet, aki
oly kemény, legalább
magát meg tudja tartani.

(Mégiscsak ők)

---

* Elhangzott a Magyar Rádió Nyíregyházi Stúdiójában 1972 körül. A szöveget Perger Éva és Ratkó Lujza gondozta, közreadja Babosi László.

BARKÓCZY JÁNOS: – *Nem tudom, miért, de mindig is szerettem, ha a költők maguk mondják el a verseiket. Az iménti rövid vers Ratkó József tollából való, akit most nagykállói otthonában kerestünk meg. A helyszín maga kínálja az első kérdést: te, aki Budapestről jöttél, az ország több városát-faluját bejártad, valóban itthon érzed magad? Vagy fogalmazzunk kíméletlenül: véletlenül rekedtél itt, vagy pedig szándékosan maradtál közöttünk?*

RATKÓ JÓZSEF: – *Idevalósinak tartom magam, idevalósi vagyok legalább annyira, mint a kő vagy az akác: elhajíthatóan, kivághatóan; a Nyírséget, Szabolcs-Szatmár megyét önként vállaltam. Gyerekkoromban voltak kényszerítő körülmények – a hajdúhadházi gyermekváros átköltözött Tiszadobra, majd itt jártam középiskolába is Nyíregyházán –, s ezek alatt az évek alatt szerettem meg annyira ezt a megyét, hogy elhatároztam, visszajövök ide élni. Mindenkinek keresnie kell egy fix pontot a világban, amelyen a lábát megvetve elmozdíthatja, kimozdíthatja helyéről az embert. Ez a művészet, a művész feladata is. A másik dolog, ami itt tart – és ott tartana esetleg Zalában, vagy Csongrádban, vagy bármely más megyéjében az országnak –, az, hogy meg kell lakni ezt a hazát. Meg kell lakni minden egyes talpalatnyi földjét. Meg kell művelni ezt a hazát.*

– *Mit jelent az, hogy meglakni a hazát, a földet?*

– *Ez több mindent jelent. Elsősorban azt, hogy a történelem ránk róttá feladatokat itt és most el kell végezni. Dolgozni kell. A másik: be kell népesíteni ezt a földet. Gyerekeket kell nemzeni, fölnevelni őket magyarnak, embernek.*

– *Népes családod, négy szép gyermeked van. Pusztán a versírásból meg tudnál élni?*

– *Versírásból nem lehet megélni. Esetleg csak az tud megélni, aki nagyon sokat ír, vagy pedig már öreg és sok munka van a háta mögött. Én keveset írok; ha utánaszámítanánk, úgy havi két-háromszáz forint jön éves átlagban az irodalomból. Hát abból aztán négy gyereket eltartani nem lehet. A szellemi munkamegosztás még nem finomodott annyira, hogy az írásművészetet önálló és teljes értékű munkának ismerjék el. Olyannak, amely egy embert teljes egészében lefoglal. Nyilván ez az oka annak, hogy nem lehet megélni az irodalomból. Különbösen nekem az a véleményem, hogy mindenkinek, aki felelősen akar beszélni, gondolkozni ennek a népnek az ügyeiről, közösségben kell megtanulnia, eltanulnia a közösség mozgulatait, csak így válik képessé arra, hogy esetleg később, ha nem is tévedhetetlenül, de ráérezzen azokra az ügyekre, gondokra, bajokra, örömökre, amelyekről beszélnie kell.*

– *Van egy tisztességes polgári foglalkozásod: a helybeli könyvtárnak vagy a vezetője. Soha nem érzed, hogy a lélek megosztását követeli tőled, hogy elszívja a nemes energiát, erőt a versektől ez a munka?*

– *Hogy polgári foglalkozásom van, az zavar is, meg nem is. Zavar azért, mert nem tölthetem minden időmet az írással, a dolgokról való töprengéssel, de kevéssé zavar azért, mert a munkatársaim jók, és azon kívül itt, Kállóban elismerik, hogy író vagyok; néha bizony a munkaidő egy részét töprengéssel, írással töltöm.*

– *Három versesköteted jelent meg eddig: a Félelem nélkül, a Fegyvertelenül és az Egy kenyéren. Egy Magyar Nemzet-beli kritika kivételével általában már az első kötetet is nagy megértés fogadta, és azóta is inkább több jó szót kapsz a bírálóktól, mint ledorongolást. Véleményed szerint a kritika segíti vagy hátráltatja költői fejlődésedet?*

– Segíteni egy művésznek a fejlődését, azt hiszem, csak egy nagyobb közösség tudja, vagy pedig egy másik alkotó, másik művész. A kritikákról nekem az a véleményem, hogy szükségesek rosszak; szükségképpen elfogultak. Akár az ellenfele írja az embernek, akár pedig a barátja. Más kategória sajnos a kritikusok közt ma nincs. Egyébiránt nem hinném, hogy a művésznek lenne szüksége a kritikára; a kritikára inkább az olvasónak van szüksége. A művészen belül kell, hogy működjen egy – a tehetségéhez mérten szigorú vagy kevésbé szigorú – kritikus, aki a dolgok újbóli átgondolására serkenti. Én személy szerint elégedetlen vagyok az első három kötetemmel, és ez valószínűleg azért van, mert az ember a teljesítményt nem a többiekéhez hasonlítja, hanem az elvégzendő munkához. Munka pedig rengeteg van.

– *Barátokat és ellenfeleket említettél. A kortárs irodalomban kik azok, akik közel állnak hozzád?*

– Hát ha szigorúan a kortársakat vesszük, tehát a mai harminc-negyven közöttieket, akkor elsősorban hét nevet említhetek, az úgynevezett Hetekét: Bella Pista, Buda Feri, Ágh István, Raffai Sári, Serfőző Simon, Kalász Laci. Ővelük minden teendőben lényegében egyetértek, de nagyon sok más emberrel is: Kiss Annával elsősorban, vagy a Kilencek majdnem mindegyikével: Kiss Benedekkel, Utassy Józseffel. Minket a kritika művelői etikai indíttatású költőknek tartanak, akik Veres Péternek azt az ars poeticáját vallják, hogy a művészet szolgálat, szolgálata annak a népnek, amelyből az ember vétetett. Ezt én már elég sok helyen leírtam, elmondtam, de hát az ember nem változtatgatja minden nap az ars poeticáját. Egyébként van egy olyan versem, amely a barátaimról szól:

Ha a részegek elalusznak,
s a hegedű bebábozódik,
nem árvul el az éjszaka,
nem hal ki az ének, tovább szól,
mert dalolnak a haverok,
Pista a város peremén,
a városban második István,
Laci Szalonnán, Perkupán,
zsilettészélű országhatáron,
Simon a fogát pengeti,
vasból faragott furulyát fúj
fogadott földjén Buda Ferkó,
Anna virágot kondít, halottja van,
szemében gyermek ógyelegg,
Sárinak nyílt seb a szeme,
elhidegül tőle a csillag,
úgy jajdul, úgy énekel,
elhidegül tőlünk a csillag,
s dalunkba varangy raccsol.

(Ha a részegek)

– *A nagy költőelődök, Ady Endre, József Attila szellemi öröksége nyomasztóan hat rád, vagy pedig fölszabadít?*

– Nem hinném, hogy volna olyan ember a világon, akit zavarna az, hogy mondjuk egy milliót örököl. S nem hiszem azt, hogy van olyan magyar művész, akit zavarna az a hatalmas szellemi örökség, amely nemcsak Adytól, József Attilától, hanem Balassitól kezdődően költőktől, íróktól, tudósoktól, parasztoktól, mesterektől ránk maradt, erre a népre maradt. Ami engem ebben az örökségben zavar, az inkább ennek az örökségnek a sorsa. Az tudniillik, hogy nem használjuk okosan azokat a hagyományokat, amelyeket éppen ezeknek a nagy és kis embereknek az együttes tevékenysége kincsekként hagyott ránk. Ami közvetlen elődömről és mesteremről, József Attiláról elmondható, soha nem zavart a jelenléte a verseimben, hanem inkább segített – mert tagadhatatlan, hogy némelyik versem úgy szól, mint hogy ha az ő „szájtartását” utánoznám. Amíg az ember nem érett teljesen, addig kénytelen másnak a segítségét igénybe venni, hogy a ráháruló feladatot elvégezze – mert a munka nem várat magára. Különben azt tartom, hogy minden nemzeti művészet folyamat. És mindegy, hogy a kezdő költő ebbe a folyamatba hol kapcsolódik be, akár Petőfinél, akár Balassinál, akár teszem azt Batsányinál, ez teljesen mindegy. Mindegy azért, mert előbb-utóbb úgyis eljut ahhoz az időhöz, amelyben él, és eljut önmagához. Eljut azokhoz a feladatokhoz, amelyeket az idő és a nép megszab. Ha nem jut el, akkor pedig nincs elég tehetsége hozzá. Én azt tartom, hogy Ady éppúgy segítségére lehet a kezdőnek, mint József Attila, vagy Juhász Ferenc éppúgy segítségére lehet, mint Illyés Gyula. A lényeg az, hogy a fiatal sajátítsa el azokat a reflexeket, azokat a mozdulatokat, amelyeket ez a nemzeti költészet kimunkált már magának. Hogy – Juhász Ferenc szavait idézve – érvényes választ tudjon adni a mindenségre.

– *Nem egy szép versed született abból a keserű élményből, hogy tékozló fiú módjára hogyan herdáljuk el atyáink minden erényét, szellemi vagyoniát. Két nagy versre is utalnék itt: a Halott halottaimra és a Törvénytelen halottaimra, amelyek személy szerint engem is megráztak, hiszen úgy hangzanak, mint egyetlen nagy jajkiáltás, requiem, siratóéneke meg nem születettekért illetve az idő előtt eltemetettekért.*

– A negyedik kötetem, a *Törvénytelen halottaim* éppen róluk szól. Erre szeretnék figyelmeztetni. Sokkal jobban, okosabban élhetnénk, ha mondjuk Veres Péter vagy Széchenyi értünk való gondolatait fölhasználnánk. Nem a halálról beszélek tehát, hanem a halottakról. Azokról, akik korán elhaltak. Azokról, akiknek meg kellett volna születniük ahhoz, hogy a jövő közelebb jöjjön hozzánk. Nehéz erről prózában beszélni, jobb lenne, hogyha vagy a *Törvénytelen*, vagy a *Halott halottaim* elhangoznék most.

– *Sajátos történelemszemlélet a tiéd. Mintha nem is a történelemkönyvekből, hanem a parasztemberek ezeryi ráncú arcából és kérges tenyeréből olvasnád a históriát.*

– Minden művész az emberi arcokból tanulja meg a maga népének történetét, mert hiszen a történelem rárója a maga olvasható jeleit az arca. A tudósnak minden eseményt, tényt figyelembe kell vennie, amikor a történelemkönyvet írja, a művésznek ezzel szemben magukat az embereket: a kisemberek indulatait kell

figyelnie, s azokból kell a maga jelentéseit az időnek megszövegeznie. Ha megengeded, egyik versemre hivatkoznék itt, a *Nem löszön, futóhomokon* címűre. Így szól:

Nem löszön, futóhomokon –
holtakkal töltött talajon
épül ez a társadalom.

Jobbágyok, kurucok, szegény
parasztok, munkások szívéen –
Ez a föld attól oly kemény.

Dicsérni gazdag földedet
ne a bányákat emlegesd –
kiaknázatlan vérerek

húzódnak alattunk, olyan
szélesen, mint erős folyam.
Mit ér akár a vert arany?

Nem löszön, futóhomokon,
jövőt csak ilyen alapon:
holtakkal töltött talajon
építhetsz, eggyen egy fajom.

Folytatva a gondolatot: nem sajátos ez a történelemszemlélet, csak más. Elüt a tudósokétól, elüt annyiban, hogy a művész általában csak egyes eseményeket ragad ki a történelemből, azokra az egyes eseményekre bízta rá az egészről kikövetkeztetett igazságot, vagy vélt igazságot.

– Az utóbbi években sokat utaztál, megismerted a környező szocialista országokat. Milyen céllal utazol?

– Hát elsősorban az a kíváncsiság visz külföldre, hogy milyenek ott az emberek, hogyan élnek, mit csinálnak, mik a gondjaik, mik az örömeik. Ez nem azal mérhető le, hogy mászkál az ember városról várostra, hanem azokat kérdezi meg elsősorban, akik a „lélek mérnökei”, tehát a költőket. Én Szovjetunióban Puskin-émlékünnepségeken jártam, s egy nagyon jó prózaíróval ismerkedtem meg Szkovban, fordítottam is tőle.¹ Jártam Makedóniában és most legutóbb Bulgáriában, ahol jó néhány költővel megismerkedtem; az Írószövetség azt is szabta feladatommul, hogy ismerjem meg a fiatal bolgár költészetet. Itt elsősorban két nevet említenék: Lacsezár Elenkovét, aki velem egyívású – három kötete jelent meg, a legutóbbi a *Tilos fű*, azt szeretném szinte maradéktalanul lefordítani –, és Szvilenovát, aki Haszkovóban, egy Nyíregyházához hasonló vidéki városban él Trákiában, és nagyon szép asszonylírát művel. Egy hónapig voltam kint Bulgáriá-

¹ Jurij Kuranovról van szó; lásd Napjaink, 9. évf., 1970, 11. sz., 6.

ban, és elég sokat mászkáltam: voltam nemcsak a tengerparton, hanem kis török-bolgár falukban, városkákban, beszélgettem emberekkel és nagyon megszerettem ezt a népet. Persze elsősorban Elenkovon keresztül, aki rendkívül nyíltszívű, tisztaszívű ember, írtam is neki ajánlva egy verset. A vers maga nem különösebben jó, azt hiszem, de két nagyon fontos szó található benne: hazámiglan-hazádiglan. Számomra ez a két szó jelenti azt, amit a politikusok úgy fogalmazznak meg, hogy internacionalizmus.

Turczi István

„Halhatatlanok bírása az idő”

Vajda János, zanzásítva

Nehéz elfelejteni azt, akit nem is ismertünk.

Valahogy így vagyunk a középiskolai irodalom tankönyvekből halványan derengő *Nádas tavon*, *A vaáli erdőben*, *Az üstökös*, és a *Hús év múlva* című versek írójával. Vajda János a modern magyar líra első nagy iszapbirkózója. Szembement mindennel és mindenkivel, akivel lehetett, és azzal is, akivel nem. Az első költőnk, aki szegénységét nem bölcs derűvel, hanem zord daccal, néhol öngyűlölettel viselte. Aki a költői adományát is inkább átokként, mint áldásként élte meg. Aki minden művészi kordivattól független, meg nem alkuvó elszántsággal védte elveit versben, szépprózában, publicisztikában. Aki Juhász Gyula kézenfekvően simuló kifejezésével élve „hatvanhét után sem engedett a negyvennyolcból”. Igazi mizantróp volt – összeférhetetlen dúvad, morózus különc, hiperérzékeny, szertelen lélek. Egy megnyerhető veszteségekben bővelkedő átmeneti kor beskatulyázhatatlan alakja: egyszerre avítnak tűnő, romantikus antihős, és a századvég létfelfogását megelőlegező meghasonlott, vívódó, modern intellektus. Ady előtt a belső küzdelmek gyötrelmét, a megbékélésre nem képes meghasonlást aligha szólaltatta meg magyar költő nála megindítóbb hangon, megragadóbb képekben. A magány, az egyedülállás büszkesége és fájdalma költészetünkben először nála lesz központi jelentőségű. De az ő magánya már az elátkozottak, nem a boldogságkeresők stigmája: „Emberek! Vesszőfutás volt létem köztetek.” Úgy írt verset, hogy az Petőfihez is méltó legyen, mi pedig úgy olvassuk legjobb darabjait, hogy a későbbi „moderne” is írhatták volna.

A kozmikussá növesztett fájdalom, a „magyar árvaság” költője mégis leginkább a szerelmi lírájának köszönheti irodalmi halhatatlanságát. Vezérbolygója Gina; neki címzett szépséges lírai monológjai, ezek a felkavaró, fehérizzású én-versek magukon viselik az összes olyan jegyet, amelyekből a kevésbé avatott verselvező számára is tisztán felfénylik Vajda János korokon átívelő valódi modernsége. Hálások lehetünk Ginának, és az összes hálátlan nőnek – nélkülük szegényebbek lennénk néhány maradandó életművel.

*

Amikor azokat a ma már hagyományos, és általánosan ismert katonai parancsszavakat halljuk, hogy *jobbra át, balra át, futólépés*, akkor bizony igen kevesen gondolunk Vajda Jánosra, a magyar katonai műnyelv megújítójára. De hogyan jutott el odáig, és mik voltak életének, szép- és közírói pályájának, de legfőképpen gondolkodásának azok a sarokkövei, amelyek révén a testestül-lelkestül tántoríthatatlan 48-as, a polgárosodásért vívott küzdelemben később a megegyezést sürgető, ám az 1867-es kiegyezéssel élesen szembenálló író-szerkesztőt a hetvenes évek elejére az uralkodó Deák-párt irodalmi képviselőjét reprezentáló Arany László és Gyulai Pál vezette csoport tiltakozása ellenére váratlanul beválasztják a Kisfaludy Társaságba, majd kiadják válogatott verseit, azaz tulajdonképpen megtörténik az irodalmi-közéleti rehabilitációja? Tegyük hozzá, Kemény Zsigmond és néhány más kitartó pártolójának (Heckenast Gusztáv, Szász Károly, Toldy Ferenc, Tóth Kálmán) hathatós közreműködése is kellett ahhoz, hogy megnyíljanak előtte a hivatalosság kapui. Így történhetett, hogy az összeférhetetlen, nagy debatter hírében álló Vajda gróf Andrásy Gyula honvédelmi miniszter felkérésére Kemény Zsigmond közbenjárásával kormány megbízást kapott a katonai műszavak magyarosítására.

„Az irodalomtörténet csak az eredményt nézi; az érdemet éppúgy megbecsüli, mint a szerencsét, neki mindegy, hogy sétaúton mentél a hegyre, vagy a hasadon csúsztál fel. Ez az oka, hogy Vajda János irodalomtörténeti helye nem fejezi ki híven teljesítménye nagyságát. Egy új irodalmi folyamat elején annak a folyamatnak talán legtisztelietreméltóbb alakja. Ő és nem Ady az alfa. Ady sokkal inkább az ómega. A valóság Vajdában robban; az új magyar irodalom benne kezdődik. Mi tette őt újítónak a tehetségen kívül?” A nemcsak Németh László által feltett kérdés lehetséges megválaszolásához két okból érdemes, sőt elengedhetetlen felvázolni a Vajda választotta út, az „elkülönzés” legfontosabb stációjait. Az első ok egyértelmű: hogy közelebb kerüljünk modernségének igazi természetéhez. Legyen egy különbejáratú víziónk arról, hogy az ő életműve vajon fordulat vagy átmenet Petőfi és Ady között? És ha egyik sem, akkor mi? Kései romantika, korai szimbolizmus? Esetleg különutas „vajdajánosizmus”: „az örök egyedülség bús magyar titka”? A másik ok személyesebb jellegű: illik rávilágítanunk arra, hogy az első látásra igen szigorúnak tetsző jelen versválogatás miért a *Meghasonlás* című, 1849 végén írott darabbal kezdődik, holott az ifjú titán első komoly próbálkozása, az azóta minden Vajda-válogatás élén szereplő *Bakonyi legény* már 1844-ben nyomtatásban megjelent, és a *Meghasonlás* előtt még további 33 lírai költeményt méltatott közlésre a korabeli kulturális sajtó.

„Húsz éves koromig olyan boldog és naiv voltam, mint Ádám a paradicsomban. Ezekre a fiatal évekre mindig oly jól esik visszaemlékezni, nem úgy mint az azutániakra.” A váli erdő édenében megbúvó szülői ház és a háromholdas kert valóban maga volt a Kánaán az öt kisgyermek, a szolgálégényből főerdésszé avanzsált apa, és a mindig háttérben maradó, egyszerű cselédlány édesanya számára. Az önfeledt, boldog évek után a szerencse, és a gyors sikerek időszaka következett. Atyai áldás és pénz nélkül szökve megy Pestre; nagybátyjánál kap szállást,

az ő könyvtárában Heine, Hugo, Byron műveiből okosodik. Vajda Péter, a reformkor „tiszta lelkű” írója, akit később még Petőfi is megsiratott egy szép versben, a koszt, a kvártély, és a könyvek mellett más is ad a gimnazista fiúnak: szemléletet, szellemiséget. Őt hallgatva, és a forrongó politikai, irodalmi élet orgánumait naponta olvasgatva tanulja a demokratikus önérzetet, a feudális rend gyűlöletét, a nyelvújítás szükségességét. Fellobban benne a dicsőségvágy. A „dicsőség érzete oly szükséges eleme az emberi kedélynek, mint a szerelem: voltaképp testvére emennek.” Rajong a köztársaságért, a világszabadságért, a független, szabad Magyarországért, akárcsak Petőfi, akit bálványoz.

A tizenhét éves diák első, nyomtatásban megjelenő verse az Életképekben lát napvilágot. Petőfi mintájára megszökik az iskolából, és elmegy vándorszínésznek. „Petőfi volt az ideálom; az is színészetten kezdte, én is azon akartam kezdeni a költőséget. A nép nyelvét, szellemét, szokásait akartam megismerni Petőfi szülőföldjén.” Tizennégy hónap az Alföldön, és Erdélyben, azután ismét hazai tájak; egy ideig gazdatiszti gyakornok József főherceg alcsúti mintauradalmában, majd onnan másodszor is elszökve ismét Pest felé veszi útját. Az események nemcsak az ő életében gyorsulnak fel. 1847. szeptemberében megjelenik a *Nemzethez* című verse a Pesti Divatlapban, majd – immár honoráriumért – három versét lehozza a Honderű. Kevés számú versével egycsapásra ismertté, divatossá válik. Tizenkilenc éves fővel megismerkedik, sőt baráti viszonyba kerül az akkori idők nevezetes fiataljaival. Jókai találó jellemzése sokat elárul különös jelleméről: „Valóban eszméje a fiatal óriásnak: erős, de még kamaszévekben növekedő termet. Tud gyöngéd lenni, tud lángolni, majd meg epés, maró, mintha két különböző ember volna benne egyesülve. Egyik vonásban dőlyfős bojár, másikban felgyürközött sansculotte, a harmadikban igazi költő. Keverve a gyöngy a makkal. Talentuma mindenesetre szokatlan nagyságú, erős, kölcsönzetlen és amellet szilaj.”

A Kossuth követé választásáért már egy évvel korábban korteskedő fiatal ember dicsvágya és lelkesedése a márciusi nagy napokban tovább erősödik. 14-én este azt indítványozza, hogy a forradalmat – a 12 pontot tartalmazó petíció benyújtásával – ne másnap reggel, hanem még aznap éjjel kiáltsák ki. Mikszáth leírása szerint az egyre zűrzavarosabb helyzetet látva éjjel felé többen távozni akarnak, de Petőfi azt javasolja, hozzanak előbb határozatot. Vajda ekkor elállja az ajtóhoz vezető utat, és kijelenti: „Uraim, addig innen ki nem mennek, míg nem határoznak!” Mások elbeszéléseiből tudjuk, és maga is megerősíti ezt első életrajzi vázlatában, hogy másnap a Piaristák terénél arra buzdította a tömeget, menjenek Budára fegyverért, mert a szabadságot csak így lehet kivívni. Táncsics kiszabadításában is szerepe volt; ő vezette át az ifjúságot Budára. Május 1-én – bár nem egyetemista – bevásárlják a Bécsbe induló egyetemi küldöttség tagjai közé. Azon sem nagyon csodálkozhatunk, hogy már augusztus elején az első felhívásra önkéntes honvédnek jelentkezik, de a harcok során többször megbetegszik, ágyának dől, kevéssé tud aktív részese lenni a csatáknak. Világossal összedől a magyar függetlenség, a köztársaság és a demokratikus átalakulás heroikus kísérlete. És végetért Vajda János életének és pályájának egyetlen felhőtlenül boldog korszaka.

„A világ hogy elsilányul!
 A zaj, mely megkábitott,
 Azt hívéd, hogy harc, pedig csak
 Halál vonaglása volt.
 Fönn az égen, lenn a földön
 Semmi sincs tökéletes.
 Hitvány volt és lesz az ember...
 Egyél, igyál és ne vess.”

Meghasonlás című versének nyitó strofája dermesztően pontos láttelepet ad a Világos utáni ország lelkiállapotáról. A magyar függetlenségi harc és a polgári forradalom bukása álmai-ideálja bukása is egyben. A közéleti tevékenység vágyát a politikai kiábrándultság, a harci kedvet a csüggedtség váltja fel. Vígadva búsul az ország, mást nem is tehetett az idegen uralom alatt. Büntetésül őt is besorozzák a császári hadseregbe. Majd amikor hazabocsájtják, a földbecslési hivatalnál áll szolgálatba. Ő lesz a „legvidámabb világgyűlölő”, ahogy Lisznyay Kálmán írja róla, aki ugyanazzal a kétségbeesett kacagással próbál felülemelkedni az országot ért megrázó lelki és társadalmi válságon, mint Arany a *Nagyidai cigányok*-ban. Ez a tehetetlen keserűség, és belső meghasonlottság szüli első olyan lírai költeményét, amelyben következetesen végigvonul az írói-emberi magatartására haláláig jellemző végletesen felnagyított kifejezőmód, amelyben vegytisztán érződik a sorsa és jelleme kényszerében az élet ellen gyűlölettel önmagába forduló alkotó ember vergődése, és felsejlik későbbi tragikuma. Ha vannak Adyhoz hasonlóan „új versek” Vajda János pályáján, akkor azok érzékelhetően a fentebb idézett darabbal kezdődnek.

Azon aligha csodálkozhatunk, hogy az 1850-es évek Bach-korszakában a Vajdához hasonló rebelliseknek nem sok babér jutott. Ha innen nézzük, nehezen érthető, miért indult el mégis egyfajta erőzió Vajda erkölcsi-szellemi megítélésében kortársai közt, amely azután a hatvanas években tovább erősödött: előbb félreértésekhez, ellenérzéshez, végül – balul elsült röpiratait követően – elszigetelődéshez vezetett. A Bach-korszak első éveiben valóban osztozott a közfelfogásban, a világosi fegyverletétel vagy Görgey szerepének megítélésében. Azonban földbecslési hivatalnokként az új, osztrák mintájú telekkönyvezésre tanítva az alföldi embereket, tudatosult benne, hogy a vak németgyűlölet, a folytonos hazafiaskodás, az elmaradott állapotok konzerválása mennyit árt az országnak, mekkora gátja annak a fejlődésnek, amely a gyűlölt hatalommal való jó kompromisszum nélkül az adott időszakban elképzelhetetlen volna. Politikai gondolkodásának sarkkövei a szabadelvűség, és a demokrácia voltak, amely az ő felfogásában azt jelentette, hogy a nemesség uralmát váltsa fel a teljes polgári egyenlőség. A magyar haladást a polgárságban látta, az iparosított, művelt magyar népben gondolta el a felemelkedés lehetséges útját. De soha nem akart teljes szakítást Béccsel. Sem a 60-as évek legelején, amikor a megegyezés sürgetői közt találjuk őt, sem 1867-ben, amikor élesen szembenáll a kiegyezéssel. Csak 48-as volt, nem 49-es, és az is maradt élete végéig.

A közéleti dicsőség útját tehát elzárta a Bach-korszak; a szerelemben keresett kárpótlást. A szerelemben, amelyről egyébként az volt a véleménye, hogy a „gyöngébb dongájú lelkek osztályrésze.” Ami a legtöbb, és legnagyobb fájdalmat okozta életében, az hozta neki később a legtöbb elismerést: Ady „Gina költőjeként” aposztrofálta őt, és Ginához írott verseit az irodalomtudomány ma is a modern magyar költészet egyik első kiemelkedő teljesítményének tekinti. Bármekkora leegyszerűsítés és igazságtalanság ez az utókor részéről, valljuk be, Gina nélkül nem biztos, hogy Vajda neve ilyen hangsúllyal marad fenn. Még akkor sem, ha bölcséleti lírájának, és természeti verseinek legjavát előcitaljuk.

Az 1850-es évek közepe táján vagyunk. Nincs pontos adat arról, hogy dátumszerűen mikortól bérel szobát Budán a várbeli Úri utcában Kratochwill borbély házában. De nem is lényeges. Annál lényegesebb az, hogy ebben a házban ismerkedik meg a feltehetően morva eredetű, Liptó megyéből menekülő családfő tizenhat éves lányával, Zsuzsannával, aki a Vajda-versek Ginájaként vonult be az irodalomtörténetbe. Keveset tudunk erről a legendák övezte nőlényről, akinek hús-vér alakját a költői képzelet végletesen felnagyította, és rögeszmés ragaszkodással az évek sanyarú során démonikussá növesztette. Vajda vallásos imádata kultuszlényt faragott egy üres fejű, üres szívű, „egészen pogány, hadvezéri logikájú”, leplezetlenül számító, kétes erkölcsű, gőgös teremtésből. Aki nem mellékesen jobban tudott németül, mint magyarul, lenézte a szegényeket, gyűlölte a magyarokat, és leghőbb vágya az volt, hogy kitörhessen kisszerű családi környezetéből, és részese lehessen a várnegyedben naponta látott arisztokrata, nagyvilági életnek. Kapcsolatuk elsősorban nem azért maradt egyirányú, mert két különböző alkatról van szó, hanem mert egy emberi méltóságát minden körülmények közt megőrizni akaró demokrata, és egy pitiáner, számító, gőgös kispolgár találkozott. Novelláiban Vajda pontosan rámutatott a köztük feszülő kemény társadalmi ellentétekre: tisztában volt vele, hogy kettejük felfogása homlokegyenest ellenkező; a lány megtestesíti mindazt, ami ellen ő elkeseredett harcban áll. És talán ez a Gina-szerelmem kulcsa: belőle formázza meg „sorsa istenét.” Saját sorsára döbrenti rá ez a szerelem, amely megalázza, kigúnyolja, önérzetében a végsőkig sérti, önmagával meghasonló lépésekre készíti.

Vajda János kevés számú értő monográfusainak egyike, Széles Klára igen találóan jegyzi meg, hogy nem egyszerűen Gina személye az, ami végzetes hatású költőnk számára, ő csupán megtestesítője, médiuma „öngéniusza” megidézésének. „Gina csak végsőkig felhevítette ezt a kezdetől készülődő, tárgyat kereső, végletes érzelmvilágot.” Miközben tehát Gina szerelméért küzd, saját önbecsülése, létezése az igazi tét; miközben köréje szövi teremtett költői világát, saját magát isteníti, ostorozza, pusztítja és teremti újjá. És azzal is mélységesen egyet érthetünk, hogy minél erősebb az elutasítás, annál több Gina-vers születik, és ezek a versek még jobban eltávolítják imádata tárgyától. Mindennapinak induló történetük a költő képzeletében így nő az illúzióiból kifosztott szerelem páratlan tragédiájává.

A mindig éles szemű (és tollú) Móricz Zsigmond Vajdára emlékezve ekképp summázza kapcsolatát: „Vajda János, a költő, az érzelmek szétrobbanó embere, szerelmes lesz egy nőstényállatba, aki az érzelmetlenség pangó értelmetlensége.”

Tegyük hozzá, könnyű dolga van, ismerte a folytatást. Victor Hugo, Balzac, de még Jókai sem találhatott volna ki a Gina sorsánál kalandosabb életutat, és keserűbb véget. A kétségbeesett költő házassági ajánlata hidegen hagyja, nem úgy az idős Esterházy herceg egyre hevesebb érdeklődése; az öreg arisztokrata baráti kölcsönökkel halmozza el, fizeti lakbérüket, majd bécsi palotájába költözteti az akkor huszonnégy éves lányt az anyjával együtt. Röviddel később meghal; a kegyencnő két bécsi palotát, másfél millió forintot, rengeteg ékszert örököl. De rajtaveszt, mert lovaglőleckéi során beleszeret egy Oroszy nevű akrobatába, akinek rábeszélésére minden vagyonát pénzzé téve cirkuszt alapítanak. Körútra indulnak, legendák szólnak fényes sikereikről, de Oroszy halála után a vállalkozás lassan csődbe megy. Georgina rohamosan süllyed, inni kezd, lebetegszik, ruhamosó intézetet alapít, de az is megbukik, végül házmester lesz a Práterben. Olyan szegényen hal meg, hogy tömegsírban temetik el 1910. február 12-én.

Mindez persze senkit nem igazán érdekelne, ha nem születtek volna meg a Gina-szerelem örökbecsű alkotásai. A legvajdajánosibb költemények ezek; az érzés, az „el nem nyert éden fájdalmának” őserije szólal meg bennük. Az ő igazi érzése nem maga a szerelem, hanem a szerelem kínja és átka. Az 1855–56-ból való tizenegy darabos *Szerelem átka* versciklus címe egész szerelmi költészetének összefoglalása lehetne. A lobbanékony, nehéz természetű, önmagával viaskodó költő másik két nagy szerelmi ciklusa, a *Sírárok* (XVIII) és a *Gina emléke* (XXXII) ugyanúgy rávilágít szerelmi lírájának lényegére, a mély, belső konfliktusra imádat és megvetés, hódolat és sértettség, vonzás és taszítás között. Lelke mélyéig megrendül, amikor tudatosul benne, hogy nincs visszaút, végleg elveszítette a lányt. Sivár társtalanság, örökös tépelődés, háborgó és követelőző indulatok, szakadatlan belső viharok közt, ugyanakkor az idő múlásával szinte dermedtően mély és pontos ön- és valóságismerettel éli Gina nélküli életét tovább. A boldogulásra és megismerésre törő ember tragikus vívódásáról további nagy versek egész sora tanúskodik: *Húsz év múlva; A kárhozat helyén; Utolsó dal, Ginához; A feledhetetlenhöz; Szemközt; Harminc év után*. A mindmáig egyetlen Vajda-nagymonográfia szerzője, Komlós Aladár megérdemli, hogy ideidézzük szavait: „A lét a szerelmi fájdalom sűrűségéhez képest álomszerűen bizonytalanná válik, s olyan távolivá halványul, mintha az ember a sírből emlékezne vissza rá.” Sok-sok évvel az elszakadásukat követően Vajda már nem is Ginát, hanem a szépséget siratja. Hangjában a tárgyilagos emelkedettség, a távolság objektíváló fensége és fölénye érződik, nem a sebzett vadkan dühödt keserűsége. Bár később megnősül, és rövid ideig házasságban él, többé nem lesz szerelmes. Egész életében Gina elvesztését kéri számon a teremtéstől.

Pályája korszakolásában Vajda maga sietett az utókor segítségére. Egyes szám harmadik személyben fogalmazva írja önmagáról: „Vajda költői működése első periódusában 1844-től 1861-ig ... nem sokat törődött a formával... Újabb korszakában 1872 óta írott műveiben a forma elérte azt a tökélyt, melyet a magyar nyelv természete megenged.” Az a tizenkét év, amely aktív közéleti tevékenységgel, lapszerkesztéssel, röpiratok és kritikák megírásával, nyersebben szólva a létfenn-tartáshoz szükséges minimális bevételek megszerzésével telt, az ő számvetésében

csakúgy, mint a kortársak méltató írásaiban, csupán mellékhangsúlyt kap. „Ezek voltak a legínségesebb évek, melyekben a sorscsapások egész förgetege tornyosult össze fölöttem” – írja Kemény Zsigmondnak. *Vészhangok* című 1860-as kötetével költőként, röpirataival közíróként vall kudarcot. Bécs bérencének nevezik, kétségbe vonják elvhűségét és hazafiságát, „rosszindulatú mendemondák kezdenek keringeni” körülötte. Még nyomtatásban is megjelenik az a rágalom, hogy röpirataiért „sok szép bankót” kap. Elfogy körülötte a levegő, s az amúgy is összeférhetetlen Vajda egyre indulatosabb. Megveri Thaly Kálmánt, majd a Magyar Sajtó két újságíróját párbajra hívja ki. Szülei szörnyethalnak, amikor egy lovaskocsit elragadnak a lovak. Gyomorbaja kiújul, idegei megrongálódnak. Vesszőfutása odáig vezet, hogy megélhetéséért kénytelen lesz munkát vállalni a bécsi kancelláriánál. Elszigetelődése azután Pesten is folytatódik; szembekerül Arannyal, és az irodalmi Deák-párt vezéregyéniségével, Gyulai Pállal, aki szóban és írásban sokadrangú, „ízetlen”, tehetségtelen szerzőnek titulálja. A Deák-pártiakkal abban egy platformon van, hogy kiegyezésre van szükség Ausztriával, ennek módját illetően azonban teljes közöttük az ellentét. 1867 májusában Kossuthal azonosul, aki az aktust ebben a formában szörnyű hibának tartja. Az „alkotmányos nemzeti teljes önállóság” mellett száll síkra, de beköszönt a Ferenc József-i korszak, és a társadalmi változásokra nem lesz több tényleges lehetőség. A 48-as eszmék és relikviák a múzeumba kerülnek. „Petőfi kora lejárt, Mikszáth kora jött el.” Vajda ismét a költészethez fordul.

„A csaholó ebek elől sebeivel a legsűrűbb magánynak rontó” vad, Vajda János utolsó alkotói korszakában (1872-1897) születik a szerzőjük nevét korokon át repítő nagy lírai találatok majd mindegyike. A Gina-versek közül a *Húsz év múlva*, *A feledhetetlenhöz*, az *Utolsó dal*, *Ginához*, és a *Harminc év után*. Az egyébként egész pályáján igen egyenetlen, túlhevített pátoszú közéleti lírájának olyan sikerültebb darabjai, mint a *Jubilate!*, a *Sodoma*, a *Lenni vagy nem lenni*, és a *Credo*. A kortársakétól leginkább elütő bölcséleti lírája, természeti-filozófiai töprengései pedig olyan nagyszabású, az újabb költői irányt előkészítő és megelőlegező műveket hoznak létre, mint *A vaáli erdőben*, a *Végtelenség*, *Az üstökös*, a *Magány* és a *Nádas tavon*.

Két idézet kívánczik e leltárszerű felsoroláshoz, mindkettő önportré, a meghasonlott, vívódó intellektus kozmikussá növesztett fájdalmának és büszkeségének lírai kifejeződése:

„Ki mozdulatlan őrhelyén maradt;
Ha majd kiásnak a hamu-özönből
Álmélkodó késő évezredek,
Találnak ott – s majd rám ismernek erről –
Egy fölemelt főt s egy üres kezét!...”

„Halhatatlanok bírása az idő.
Csak akkor tudjátok meg, hogy mi ő,
Ha elmerültek hosszú századok,
S hozzá hasonlót még nem láttatok...”

Az érzékeinken túli világ szüntelen faggatója a megfoghatatlan érzelmek, és előérzetek költői kimondásának világát valóban az elsők között hódítja meg. Lírájának több eleme eltér kortársaitól: a magány, a fájdalom, a költői én intenzív, szinte kirobbanó jelenléte ugyanúgy újdonságnak hat, mint természeti verseiben a külső látványtól a belső, megfoghatatlan víziók felé mozduló költői képek zaklatott szimbolikája. Már kortársai és méltatói is megemlítik azonban, hogy viszonylag nagyszámú lírai és epikus költeménye közül kevés a remekmű, kevés a tartalmában, és főként a megformálás módjában is hibátlan alkotás. Ignotus olyan bányához hasonlítja Vajda életművét, amelynek java munka közben beomlott, s csak egypár kiásott ércdarab mutatja, milyen gazdag erek veszték el ott mindörökre. Egyik leglelkesebb méltatója, Schöpflin Aladár szerint Vajda „a lángész és a kontár csodálatos, megdöbbentő keveréke.” Móricz Zsigmond hasonlóképpen vélekedett: „Benne roppant máglya égett, földdel letakarva, mint a szénégetők kúpja, csak koronként lőtt ki robbanó fényeket, míg új földhullám ismét le nem fojtotta.” Tény, hogy költészete kiteljesedését erősen gátolták a brutális magán- és közéleti csalódások. Egyéni tragédiájaként élte meg Gina elvesztését; társadalmi-politikai szinten pedig azért ítéltetett elszigetelődésre, mert egy nem létező polgárság követeléseit képviselte kora uralkodó osztályaival és közgondolkodásával szemben. Komlós Aladár pontosan fogalmaz: „Senki sem akart olyan sokat és senki sem kapott olyan keveset az élettől – mint ő. Hatalmas közéleti célok feszítik – és félreállítják a porondról; éhes a szerelemre – s az imádott lányt egy gazdag főúr elrabolja előle; dicsőségre vágynak – s a nevét meghurcolják.” Aligha vigasztalja a tudat, hogy a század vége felé már egyre többen állnak mellé, szaporodnak a hívei és követői a fiatal írók körében. Kezdi felfogni, és elfogadni, hogy a kiüresedett skanzen-népiességgel szemben Vajda egy igényes, új hangulatvilágú, városi irodalom megteremtéséért szállt síkra. Már nem él, amikor felismerik, hogy ő volt az utolsó romantikus, és az első modern.

Lukácsy József

Ferenczy Károly és a nagybányai festők balatonfüredi kiállítása

Dicséret és elismerés Balatonfüred előjáróinak, hogy belvárosuk csaknem minden épületét felújítva, helyreállították annak reformkori hangulatát és városképét. Ezen épületek egyike, a szovjetek által megszállt és hajdanán majdnem romba dőlt Vaszary villa, amelynek galériájában látható május 4-e és szeptember 15-e között Ferenczy Károly és a nagybányai mesterek Hit, mítosz, költészet című festészeti kiállítása.

Az 1862. február 8-án Bécsben született Ferenczy Károly a nagybányai művésztelep egyik alapító tagja, a modern magyar festészet úttörőinek egyik legkiemelkedőbb képviselője. Felesége, a szintén festőművész Fialka Olga még a német későromantika bűvöletében alkotott. Három gyermekük Nagybányáról indult a művészi pályán, Valér a rézkarcművészet meghonosítója, Béni a huszadik századi szobrászat kiváló mestere, Noémi pedig a gobelin modern megjelenítésének egyik legeredetibb tehetsége volt. 1916-ban egy verniszázson Ferenczy Károly és gyermekei közösen állították ki műveiket. A fentiekből is érthető, hogy Trianon után a Ferenczy család miért vált fogalommá Erdély és az egyetemes magyarság művészettörténetében.

Ferenczy Károlyt felesége, Fialka Olga ébresztette rá művészi hajlamaira és tehetségére. Megismerkedésük előtt Károly beiratkozott a jogra majd gazdasági tanulmányokat folytatott és szülei gavosdiai birtokán akart gazdálkodni. Fialka Olga 1848. április 19-én született a Prága melletti Theresienstadtban, apja, Fialka Móric, hivatásos katonatisztként 1860-ban várparancsnok lett az akkor osztrák fennhatóság alatt álló Krakóban. Lányát Matejkónál, az akkori idők legkiválóbb lengyel festőjénél, majd Bécsben taníttatta. Fialka Olga már ismert bécsi festőművész, mikor családjával 1881-ben másodszor látogat Ferenczyék Temes megyei birtokára, akkor még Ferenczy Károly unokanővéreként, de a rokoni vonzalmat hamarosan egy másfajta, sorsdöntő érzés váltja fel, amely rövid idő múltán a házasságukat is eredményezi, Körmöcbányán, 1885 novemberében. Hamarosan megszületik első gyermekük, Valér.

Róma és München után a család Dél-Itáliába utazik, ahol Ferenczy Károly beiratkozik a nápolyi Képzőművészeti Akadémiára. 1887 ősztől Párizsban, a Julian Akadémián tanul, majd Szentendrén telepednek le. Ferenczy 1889-ben, a Múcsarnok téli kiállításán mutatkozik be a magyar közönség előtt. A következő évben megszületnek iker-gyermekeik.

A Múcsarnok 1893/'94-es téli tárlatán a „Szarvaskertben” című képét megvásárolják Ferenc József számára, a következő két évben kiállít a müncheni Secesion tárlatain. 1896-ban a nagybányai művésztelep megalapításának évében, a család Máramaros fővárosába, Nagybányára költözik.

Ferenczy Károly – A hegyi beszéd

Fialka Olga művészi pályáját feláldozza a család oltárán. Petőfi utcai lakásukat eszményi otthonná alakítja, kifinomult esztétikai értékről tanúskodó enteriőrökkel, értékes könyvtárral és reprodukció-gyűjteménnyel. A család számos, a kor mértékadó irodalmi és művészeti folyóiratát járhatja.

Ferenczy párizsi műveit már nem az akadémizmus szelleme és hagyományai, hanem a Bastien Lepage-féle plein-air-ben megfestett naturalisztikus képek jellemzik. A későakadémizmus hatása alá került a müncheni Hollósy-kör, illetve

a későbbi kolóniaalapítók legnagyobb része, így Réti István, Thorma János, vagy Iványi-Grünwald Béla. Ennek a közös kiindulópontnak fontos szerepe volt a nagybányai művésztelep megalakulásában.

A bajor főváros is a századvég forrongásban és átalakulásban lévő művészetének egyik kulturális központja volt, akadémiaiával, magániskoláival és korszerű kiállítóhelyeivel, ahol Ferenczy Hollósyval is találkozott, akinek társaságában művészeti és irodalmi kérdésekről hosszú és szenvedélyes beszélgetéseket folytatott. Nagybányán egy idő után eltávolodtak egymástól, művészeti ars poeticájuknak alapvető különbözősége miatt. Hollósy azt vallotta, hogy festeni csak hangulat és inspiráció birtokában, ihletetten szabad. Ferenczy alkotó tevékenysége középpontjába a munka princípiumát állította, és később az idő őt igazolta.

Az első nagybányai nyár idején látogatta meg a művésztelepet a *Majális* hallhatatlan festője, Szinyei Merse Pál, akit fiatalabb pályatársai fiúi szeretettel és tisztelettel fogadtak. Szinyeire valamennyiük közül Ferenczy már készüléfében levő kompozíciója, *A hegyi beszéd* volt a legnagyobb hatással.

Ferenczy Károly nagybányai korszakában festi legszebb, legismertebb, és a művészettörténet által legértékesebbnek tartott képeinek több mint felét. Ő látja meg elsőként e táj bibliai jellegét, mely lehetővé teszi a természet, az ember és a spiritualitás egységes művészi ábrázolását. De ő fedezi fel a századforduló körül a *Márciusi est* megfestésének idején a nagybányai izzó napfény „teljes fényerejének hatását”. Ez a műve ragyogó koloritjával szerzőjét az impresszionizmus felé közelíti. Ferenczyt az impresszionistáktól eltérően nem a formák feloldása, nem a látvány pillanata, nem a fény és árnyék kiemelését előtérbe helyező úgynevezett luminizmus stílusjegyei érdekelték, ő a napfény hatásában a színeket felizzító erőt látja, azt a lehetőséget, hogy dekoratív folthatásokkal, egymástól élesen elváló fényfoltok és árnyékok megjelenítésével szerkeszthesse képeit. Mindezt egy saját művészetéről írt vallomásában szintetizáló, kolorisztikus naturalizmusnak nevezi. És így kerül egyre közelebb a posztimpresszionizmussal rokon ábrázolási formákhoz.

A Nemzeti Szalonban, 1903-ban rendezik meg első gyűjteményes kiállítását, nyolcvanhat művének bemutatásával. 1906-ban a Magyar Királyi Mintarajztanoda (a mai Képzőművészeti Egyetem jogelődje) tanárának nevezik ki, a MIÉNK, azaz a Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre alapító tagja, a Művészház egyesület igazgatósági tagja. Díjak, címek, kinevezések, egy második gyűjteményes kiállítás az Ernst Múzeumban, a *Pieta* nagy sikere 1915-ben a Múcsarnok tavaszi tárlatán. És egyre fokozódó fáradtság, súlyosbodó betegség, végül 1917 márciusában bekövetkezett halála zár le egy csodálatos életművet, amely a genius loci jegyeit viseli magán.

A Vaszary Villa Galériájában rendhagyó módon, Ferenczy Károly és a nagybányai alapítók biblikus képeiből rendeztek kiállítást. Az elmúlt évtizedekben erre nemigen volt példa, feltehetően azért, mert a rendszerváltás előtt ez a témakör a „tiltott” kategóriájába tartozott, 1990 után pedig egy mesterségesen kialakított egyházellenes társadalmi kötegben erre valahogy nem kerülhetett sor. Így a nagybányai művésztelep alapítóinak szakrális festészetéről és ennek recepciójáról mindmáig igen keveset tudunk.

Az általuk képviselt természetelvű és romantikus ábrázolás, valamint a XIX. század végének szimbolizmusa iránti befogadókészség tette lehetővé vallásos témájú, szimbolikus elemeket is tartalmazó festmények megalkotását. Ferenczy Károly, Réti István, Hollósy Simon, Iványi-Grünwald Béla, Thorma János, Csók István, Glatz Oszkár, Koczka József és társaik nevéhez fűződik a modern magyar festészet természetközpontú látásmódjának, plein-air festészetének a meghonosítása.

Ferenczy első vallásos témát feldolgozó alkotása, a párizsi Julian Akadémián kompozíciós gyakorlatként, szimbolista felfogásban, 1889-ben festett képe, *Az irgalmas szamaritánus*. Színezete halvány pasztellszínekből tevődik össze, a festmény a türelmesség és áldozatvállalás példázata, amelyen egy szamaritánus saját lovára segíti az út szélén álló lévitát, átlépve ezzel a kettőjük között levő vallási különbség korlátait. Valószínű, hogy hasonló színvilágot alkalmazott Ferenczy az 1892-ben Szentendrén festett képén, *A tékozló fiú hazatérése* esetében is, amelynek csak egy kisméretű, fekete-fehér reprodukcióját ismerjük. A Lukács evangéliumában olvasható tanítás a szakemberek szerint „logion”, azaz Jézus saját szavainak visszaadása, amelyen a lesoványodott, mindenét elkótyavetyélt fiú hazaérkezik és megáll a szülői ház kapujában.

A Münchenben festett képei közül kettő tartozik a bibliai kompozíciók sorába. Az első az *Ádám*, a Franz von Stuck-féle, „hangulati szimbolizmus” világához kapcsolódik, amely sajátos módon ötvözte a mozdulatlan, szoborszerű testábrázolást a romantikus jellegű tónusfestéssel. A második, a *Királyok hódolása*, azt mutatja, hogy alkotóját az egyetemes festői hagyomány más irányzatai, jelen esetben a későreneszánsz XIX. század végén újfelfogalmazott angol változatai foglalkoztatták. Az ún. viktoriánus reneszánsz már nem a hagyományos paradicsomi ártatlanságot, hanem az eredendő bűnt már ismerő ember útkeresését ábrázolja.

Az első Nagybányán festett Ferenczy-mű, *A hegyi beszéd*. Egy nyári természeti tájba ágyazott, tömegkompozíció víziója fogant meg benne. Bár a cím bibliai témát sugallt, nem a bibliai történet miatt határozta el a kép megalkotását, hanem a természeti látvány és az ahhoz intuitív módon kapcsolódó gondolat és jelkép okán. Ferenczy valamiért nem tartotta „tökéletes”-nek ezt a festményét, ezért az első változatot befejezetlenül hagyta, a második, véglegesnek szánt képet pedig feldarabolta. Hogy mit is akart üzenni az utókornak *A hegyi beszéddel*, nem tudhatjuk pontosan. Talán Jézus tanításának örökérvényűségét, vagy a művész prófétai küldetéstudatát, de lehet, hogy csak a nagybányai közösség bensőséges összetartozásának „profán” gondolatát.

Korai nagybányai képeinek egyik legismertebbje a *Három királyok*, amelyen talán először sikerült a természeti környezet és az ember harmóniájának ábrázolása. A XX. század első és harmadik éveiben festett Józsefet eladják testvérei és Ábrahám áldozata esetében Ferenczy két ótestamentumi történetet választott. A testvérárvulás bibliai példázatának esetében a kompozíció szándékolt szűrkeségével és a táj monumentális sivárságával elűt a Nagybányán készült festményei színességétől, reneszánsz falfestményekre utaló formanyelvre sem illeszthető be az addig megszokott képi világába.

Az áldozat témájának még élesebb vetületét ábrázolja az Ábrahám áldozata, amelyen a bibliai jelenet annyira bensőséges, mintha egyszerre, egyidőben játszódna le a festő és a befogadó néző lelkében. A mélyzöld homályból megjelenő angyal az erkölcsi parancsolatot képviseli. A „Ne ölj” parancsa nemcsak a tízparancsolat tiltása, hanem a természet törvényéé is. A fiát feláldozni kész apát és önmegadó fiát az erkölcsi norma egyszerre választja szét és köti össze. Ferenczy Valér emlékirataiból tudjuk, hogy a feláldozását megadással váró Izsákot őrla, az angyalt egy gimnáziumi osztálytársáról, Ábrahámot pedig egy öreg cigányról mintázta édesapja.

Ferenczy Károly – Levétel a keresztről

A marosvásárhelyi képtárban őrzött *Levétel a keresztről* című képét 1903-ban festette. A szakértők közül sokan ezt az „opus maiort” tekintik Ferenczy legértékesebb művének és korának egész festészetéből kiemelkedő jelentőségét hangsúlyozzák. Az elmúlt századok során az oly sokak által ábrázolt keresztlevételi történetét a nagybányai Virághegy és Kereszthegy erdős hajlatának előterébe helyezi. Krisztus holttestét tanítványai óvatosan átölelve, gyöngéden emelik, mellettük Magdolna látható összetörten, karját az ég felé emelve.

A keresztet a háttérben egy barna oszlop formájában ábrázolja. Ferenczy valaha használt színeinek teljes szimfóniája tündököl e képen, Magdolna ruhájának világosabb, az erdő és a virágos mező sötétebb, egymást kiegészítő zöldjének tónusa, az egyik tanítvány fehér, a másik tanítvány fekete ingének ellentétpárja, különleges esztétikai élményben részesíti a látogatót.

Másfél évtizeddel az első feldolgozás után festette meg újra *A tékozló fiú* című képét, mégpedig több variációban. Az 1907-ben készült változatban három személy, az apa, a jó testvér és a tékozló fiú látható. Az első kettő egy fehér terítővel letakart asztalnál ül, melynek közepén egy gyümölcsöstál helyezkedik el. A tékozló fiú ruhátlanul, szemérmét kezével eltakarva elfordul apjától és testvérétől. Az apa zárkózott fia megérintésének szándékával nyújtja ki kezeit, mellette idősebb fia komor arccal ül. Az egymást kiegészítő, világos és sötét, de erős színek érzékelhető feszültséget visznek a képbe. A másik két változatban ez a feszültség feloldódik. Utolsó munkája az 1913-ban festett *Pieta*, a melyhez számos vázlatot készített gyönyörű rajzok formájában. Tematikailag a *Levétel a keresztről* folytatása, de a két kép nagymértékben különbözik egymástól. Ferenczy, miután kiállította és díjat is kapott érte, feldarabolta a képet *A hegyi beszédhez* hasonlóan.

Nemcsak Ferenczy Valér vallomásaiból, vagy Réti István emlékirataiból, hanem más forrásokból is tudjuk, hogy Ferenczy nem volt a szó hagyományos értelmében vallásos ember. Napjainkban, a keresztény gyökereiket tagadó európai uniós vezetők korában, egyes szakértői csoportok ezt gyakran és különös felhanggal hangsúlyozzák. Pedig Ferenczy életében a hitelenség, az ateista magatartás nem volt *com il faut* egyetlen társasági szalonban sem. Lehetséges, hogy benne is bujkált valamiféle rejtett, elfojtott transzcendencia, amelyről éppen biblikus képei útján tudott megnyilatkozni a külvilág felé.

A kiállításon Ferenczy Károly mellett Iványi-Grünwald Béla, Réti István, Csók István, Thorma János és Glatz Oszkár Biblia ihlette képei is láthatók. És mintegy ráadásként Hollósy Simonnak, Ferenczynek és társainak Kiss József verseihez, Bródy Sándor *Ezüstkecske* című regényéhez és a Pesti Napló olvasóinak szánt Vörösmarty albumhoz készített illusztrációik.

A Nemzeti Galéria és a Vaszary Villa Galéria magas színvonalú közös kiállítása feledhetetlen esztétikai élményt nyújt a látogatók számára. A míves ornamentikájú galéria a kiállított műtárgyak védelme szempontjából a legmagasabb elvárásoknak is megfelel. Minden jel arra mutat, hogy belátható időn belül a képtár magas presztizsú, ún. kánonképző kiállítóhellyé válik. Remélhetőleg, országos és nemzetközi viszonylatban egyaránt.

Jegyzetek

1. Murádin Jenő: *A Ferenczy művészcsalád Erdélyben*; Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1981.
2. *Hít, mítosz, költészet. Ferenczy Károly és a nagybányai mesterek művei*; Felelős Kiadó: Balatonfüred Kulturális Nonprofit Kft; 2013.
3. *A naturalizmus*; Gondolat Kiadó, Budapest 1979.
4. *A szecesszió*; Gondolat Kiadó, Budapest 1977.
5. *A szimbolizmus*; Gondolat Kiadó, Budapest 1977.
6. Champigneulle: *Art nouveau, Jugendstil, Szecesszió*; Corvina Kiadó, Budapest 1982.
7. Herbert Read: *A modern festészet*; Corvina Kiadó, Budapest 1965.

P. Szabó Ernő

A Magyar Vízfestők Társasága akvarell kiállítása az Újpest Galériában, 2013.

Tavaszi zsongás – ezt a címet viseli Szilárd Klára festőművész egyik munkája, amely akár a kiállítás emblémája is lehetne. Egyrészt azért, mert magába sűríti azt a sokféle lehetőséget, amelyet az akvarell műfaja, technikája magába rejt, s ilyen értelemben a kortárs magyar akvarell művészet jelentős darabjaként tarthatjuk számon. Másrészt azért, mert szinte a kiállítás címével egybehangzóan – Akvarellek tavaszi tárlata – jelzi, hogy a Magyar Vízfestők Társasága tagjainak, a társaság által rendezett kiállítások résztvevőinek köszönhetően ez a sokféleség nem csak lehetőséget jelent, de valóban meg is jelenik a magyar művészetben. Hogy ez így van, azt most gyors egymásutánban két kiállítás is bizonyítja. Az egyik a néhány héttel ezelőtt a Fűgában megrendezett tárlat, A tér változatai volt, egy tematikus kiállítás tehát, míg ez a mostani egy tematikai kötöttségtől mentes bemutató.

Szilárd Klára – Eső erdő

Ha kisebb méretekben egy kereskedelmi galéria rendezi meg, mondjuk Franciaországban, akkor egyszerűen accrochage-nak mondanák, egy olyan tárlatnak tehát, amelyen a galériához tartozó művészek egyszerűen kiakasztják a falra legújabb képeiket, hogy megmutassák, éppen hol tartanak, mivel foglalkoznak. Ha pedig egy kicsit növelnénk a dimenziót, igazi szalonkiállításról beszélhetnénk, amely már nem egy szorosabb értelemben vett közösség, hanem nagyobb, egymással laza kapcsolatban álló tagokból, kisebb egységekből álló művészcsoport bemutatkozási formája volt egészen a XVII. századi francia királyi udvartól a legújabb időkig, amikor is a kurátori kiállítások divatja érkezett el.

Pedig aligha fölöslegesek az olyan bemutatók, amelyeken nem a kurátor által kigondolt tematika mentén folytatnak párbeszédet a műalkotások, hanem az önmaguk törvénye szerint alakuló életművek találkoznak a kiállításon – erre utal talán Kovács Péter Balázs két, *Társak* című alkotása is –, hiszen így rajzolódna ki

igazán a valódi fejlődésvonalak. Így érzékelhetjük, ahogyan azt például a kiállítás második részében létható lapok, közöttük a kiállítás egyik korelnöke, Réti Zoltán művei mutatják, hogy korántsem a régmúltat jelenti a szabadban való akvarellezés, a motívum alla prima való megragadása, ahogyan azt Barabás Miklós megtanulta majd kétszáz évvel ezelőtt a Lago Maggiore partján, ahogyan azt 1834-es akvarellje finoman egybemosódó tónusaival, a néhány alapszín ezernyi árnyalatából kibontott színgazdagságával mutatja. Barabás jól megtanulta a leckét, azaz barátja, William Leighton Leitch közvetítésével elsajátította az akvarellt a XVIII. században megújító angol iskola bevezette újdonságokat. Vele – s a vízfestést „valódi” akvarellként, tehát nem az egymást fedő, hanem éppenséggel lazúrosan felvitt, egymáson áttetsző rétegekben alkalmazó id. Markó Károllyal és kortársaikkal – a magyar vízfestésben nagy fellendülés, máig tartó kibontakozás indult meg, amely csak egy-egy rövidebb időre tört meg. Ennek a fejlődési folyamatnak az egyik állomását jeleni ez a kiállítás, amely beleilleszkedik egy másikba is, amely a kilencvenes években, a Magyar Vízfestők Társasága megalakulásával kezdődött, majd a társaság kiállításai, közöttük az Angol akvarell magyar ecsettel című sorozattal folytatódott az évtized végén. Az első tárlatot még 1999-ben rendezték a hatvani Moldvay Győző Galériában. A sorozat második kiállítását – pontosabban ikertárlatát - 2001 tavaszán rendezték meg előbb az Újpest Galériában, majd a Kecskeméti Képtárban. Alig újabb két év után harmadszor is eljött az alkalom, amely lehetőséget ad arra, hogy lemérjük: mennyire vonzza a kortársakat ez a régi, hagyományokban igen gazdag műfaj, technika. Az akvarellnél megjelenő értékek, megfigyelhető változások ugyanis azt is mutatják, hogyan kapcsolódik sok szállal a napjaink kultúrája az elmúlt évszázadokéhoz, hogyan épülnek egy-

Bráda Tibor – Kilátás a kocsmától

gyé a magyar és az ez európai művészet törekvései. Egy olyan megújulási folyamat részei e művek, amely valahol az avantgárd hőskorában indult meg, s a hagyományos műfaji hierarchiát lebontotta, s új anyagokkal, olykor pedig éppenséggel az anyagtalanság varázsával gazdagította a művészetet, az ezredforduló idejére eljutott oda, hogy kialakuljon a különböző műfajok, technikák legteljesebb demokratizmusa.

Nos, ennek a teljességnek Réti Zoltán klasszikus akvarellje mellett éppen olyan fontos részét jelenti Csáth Annamária mesévé oldott tája, mint Bráda Tibor lapja a mediterráneum hangulatával vagy éppen a Nagybánya fölötti hegyek egyik igen jellegzetes részletével, a kaskastaréjjal, amely szintén a helyszínen születhetett valamelyik tájfestő művésztelepen, amelyen azonban a megörökítéshez hasonlíthatóan jelentős szerepe van annak az átíró, tömörítő folyamatnak is, amely lejátszódik az alkotás során. A tájhoz kötődő izgalmas művek éppen úgy jelen vannak a kiállításon, mint az olyanok, amelyek a hétköznapok mikrokörnyezetét emelik be a művészet világába, a virágcsendéletek, vízparti tájak változatait az eltűnő kisvárosi épületegyüttesek parasztházak formái ellenpontoszák. Találkozhatunk olyan kompozíciókkal, amelyek a látható világ egy-egy elemét, színegyüttesét, hangulati, érzelmi minőségét emelik ki, s olyanokkal is, amelyek a természeti alakzatokat a művészi kifejezés érdekében szinte teljesen átírják, vagy a szisztematikusan alakított művészi világ, rendszer részeként kezelik.

Mondhatni, olyan, részletekben gazdag, mozgalmas kép bontakozik ki a művek együtteséből, mint amilyenné Magyar József kompozícióin állnak ösz-

Csala Ildikó – Az árnyékok kinyúlnak

Balogh Géza Tücsök bogár II

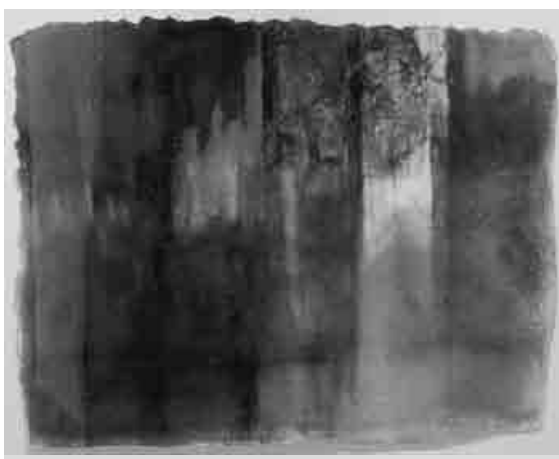

Kovács Péter Balázs – Társak

Szily Géza – Beszélgetők

sze a részletek, s olyan jelentős munkákból áll össze az egész, mint például Szilágyi János és Lányi Adrienne lírai víziói, Jozefka Antal drámai hangulatú, a gyász, az emlékezés lélekállapotait közvetítő munkái. Zöld Anikó Fénykapuin nem csak ismeretlen terekbe léphetünk át, de az idő határtalan dimenzióit is megérezhetjük, de hasonló sugallata van Krajcsovics Éva két munkájának is, amelyeken napjaink legbanálisabb motívuma, a T-shirt formája sejlik fel, lényegül át festői látomássá. Az oldott formákat, a finom színátmeneteket Nagy Imre Gyula és Lobler Ferenc művein geometrikus formák ellenpontoszák, s a konstruktív jellegű műveket organikus kompozíciók követik, a művek között valódi párbeszéd indul meg, ahogyan Kovács Péter Balázs *Társak* vagy Szily Géza *Beszélgetők* című munkáinak motívumai között. Érdemes követni az eszmecserét, alaposan szemügyre venni az egyes műveket, elmélyedni például Magyar János *Már csak üszökben ég a tűz* című lapjának mozgalmos, meszeszerű kompozíciójának részleteiben. A cím egyébként Shakespeare *Szentivánéji álm* ötödik felvonásából származik, azokból

Lányi Adrienne – Fényrács

Revák István – A Velencei-tó körül

a mondatokból, amelyekkel Puck írja le a varázslatos éjszakát, az álmok és szerelmek erdejében, amelyen a találkozó létrejött a földi emberek és a láthatatlan szellemvilág között. Ne feledjük, a történet az év legrövidebb éjszakáján, a nyári napfordulón játszódik és mi még csak éppen elhagytuk a tavaszi napfordulót, a tavasz alig, hogy megkezdődött. Lehet, hogy a vízfestők számára a közeljövő sok újabb izgalmat, kisebb-nagyobb csodákat ígér. És kívánjuk is.

Elhangzott a Magyar Vízfestők Társasága kiállítás Tavaszi Tárlatán az Újpesti Galériában, Budapesten, 2013.

Magyar János – Már csak ősökben ég a tűz

Bencze András

Gyóni Géza emlékére

Gyóni Géza köszöntésére jöttem. Nehezen birkózom ezzel a köszöntéssel. Nehezen jutok közel hozzá. Verseiben a művesség fog meg leghamarabb.

Kutatom, mi tart távol tőle? Hiszen annyi szállal kötődöm Gyóni Gézához!

a) Pozsonyi teológiai tanárai közül Kovács Sándor, a későbbi püspök és énekköltő, a Fejér megyei Nagyveleg község szülötte. Többi tanárainak műveit is – különösen Masznyik Endre Luther fordításait – gyakran veszem kezembe. Egyik életrajzírója, Gyúrói Nagy Lajos, szintén evangélikus lelkész volt – neve mutatja: a Martonvásár melletti Gyúron. Az evangélikus teológus Áchim Gézához sokrétűen kötődöm.

b) S kötődöm Gyóni Gézához is. Nagyapám is Géza volt – Ruttkay-Miklian Géza. Gyónon végzett evangélikus lelkészi szolgálatot. Abban a házban élt, amelyben Gyóni Géza született. A bukszusok között gyakran játszottam – ahol szinte elrejtve húzódtott meg az emléktábla: „**Innen indult a költői lét dicsőséges útjára kis falunk nevével Gyóni Géza.**”¹ Homályos emlékeim között él az is, hogy a falu népe a nyár elején összegyűlt emlékezni nagy szülőttére. Azt már csak elbeszélésből tudom, hogy ezek a megemlékezések, amíg lehetett, a Gyóni Géza Irodalmi Társaság szervezésében folytak. Ennek első elnöke az egykori fogolytárs, Balogh István volt.

c) S kötődöm Gyóni Gézához azért is, mert ma élő legközelebbi rokonai közül Gyóni András barátjául fogadott.

Mégis miért, ennyi kötődés ellenére, miért nem merek közelebb menni Gyóni Gézához?

Talán azért, mert két év után elhagyta a teológiát, és versében így emlékezett erre az áldott napra:

Ah! Gipszangyalok sose láttak
Hálás, szent arcot, oly pufókot,
Mint amikor mögöttem zajjal
A templomajtó becsapódott.²

Próbálok hát legyőzni ezt az akadályt. Igyekszem magyarázni, hogy szegény Gyóni nem élhette meg a Luther-reneszánszot. A Reformáció négyszáz éves évfordulója ugyanis az evangélikus egyházba ébredést hozott, de mikor az kezdett volna kibontakozni, ő már Galíciában harcolt. Aztán mégsem én győztem le ezt az akadályt, hanem egyszerre Gyóni lépett közelebb hozzám: *Az Összes versei* c., háború előtt megjelent kötetben rábukkantam néhány olyan versre, amelyet

¹ Az itteni szöveget dr. Balázs Mihálytól való: <http://media.bibl.u-szeged.hu/linklap/images/cikkek/linklapold/rpore/balmih.htm> – a táblán ezzel a tartalommal kicsit más szöveg szerepel. Azt is igyekszem megszerezni.

² Az én papságom <http://mek.oszk.hu/00600/00664/00664.htm>

a háború után megjelent: *Csak egy éjszakára* és *Az élet szeretője* kötetek – ismert okokból – nem közöltek. Például az *Árny az éjszakában* c. versre, amelyet éppen a Reformáció alkalmából írt. Nem is Luther, hanem saját belső tusáját írja le a költő, és saját meggyőződését vallja meg benne:

„S ajkán a szó már nem remegve csengett.
 »E könyvet itten eltemethetik.
 Az ige, mely abban letéve van,
 Lerázza majd a láncokat magáról
 S megfényesülve fel az égbe száll.
 Mert meg van írva már az isten-írás,
 Melyet örökre eltörölni törtek –
 A lélekből az kitörölhetetlen:
 Isten-kezevel abba Isten írta!”³

Egy lépéssel közelebb! Azért – talán egyszer születésnap ajándékként – újra kiadhatnánk az Összes verseit. Gyóni Géza teljes megismeréséhez nagyon hiányoznak azok a versek, amelyeket a második Háború után nem lehetett megjelentetni.

Aztán távol tartott Gyóni Gézától, hogy annyi bús szerelmes verset írt. S annyiszor másnak. Nem a világirodalom legszebb szerelmes versei ezek. Kötetbe szedve már-már nyomasztóan hatnak.

Most sógora, dr. Gyóni (Szolár) Ferenc siet segítségemre. Ezt írja *Életrajzi Tájékoztatójában*⁴: „1894 elején mind a 6 gyermek difteritisszen esik át a paplakban; édesanyjuk, a törekeny asszony végigápolja őket; a 4 éves Ádámka június 10-én meghal, a legkisebbet, Piroskát akkoriban választják el: a kimerült anya búskomor, majd elmebeteg lesz – egy hosszú életre. Ime Gyóni Géza sorstragédiájának a csirája, erejének és gyöngeségének a magyarázata.”

Döbbenetes a vers, amelyet soha anyák napján nem fognak elmondani, az Anyám c. ciklus. Csak néhány sort idézek belőle:

Nekem nincs, akit megsirassak,
 Halottak napja hogyha támad.
 Én nem viszek csokrot a sirra,
 Melyen a drága szó fölírva:
 »Feledhetetlen, jó anyámnak«...

Oh mint irigyeltem az árvát,
 Mig hívő ajkkal sugta, kérte:
 »Anyám az égbe, hallgasd meg imám,
 Angyalszemekkel jól vigyázz reám,
 Vigyázz reám, anyám, az égbe!«

³ *Árny az éjszakában* alcím: október 31. <http://mek.oszk.hu/00600/00664/00664.htm>

⁴ <http://mek.oszk.hu/00600/00664/00664.htm> A szöveget az akkori írásmóddal közlöm

Anyám! Oh, én hiába mondom...
 Hallja és – nincsen feleletje...
 Anyám, anyám, hallgass, – fiad kiált!
 – Reám néz – óh, de nem látja »fiát«...
 Halott - és nincsen eltemetve.

Csoda-e hát, hogy az Édesanya, az anyai szeretet és ölelés hiánya megteremti Gyóni Géza szerelmeit? Csoda-e hát, hogy ezekben a szerelmekben megkapaszkodva is csak veszteségeit látja előre?

A fogság harmadik évének elejéről pedig ezeket a sorokat olvashatjuk dr. Gyóni (Szolár) Ferenc írásában – már Szibériában szenvednek testvéröccsével együtt: [Gyóni] „*Megtudja azt is, hogy itthon a még mindig kiadatlan »Élet szeretője« című könyvét igazítom sajtó alá. Utasítást is ad, hogy »leánya, Jolán kelengyéjét jól válogassam meg⁵«. Lehet, hogy az itthoni jó hírekre, lehet, hogy valamelyik írásunkba a feleségem, az ő távolba érő jó testvére belecsúsztatta a részvétnek egy biztató szavát az asszony felől; lehet, hogy a mankós közkatona fogolytárs »Julisának« hozzá elolvasásra vitt levele tette: elég az hozzá, hogy revízió alá veszi a kálváriás levelek első részét és február 10-től 12-ig megírja a »Levelek a Kálváriáról« második részét, a megbocsátót és reménykedőt. (Arra gondolt, elveszi Őrangyal⁶, ha hazajön.)*”

Az a tudat, hogy szeretik, hogy reménységet ad még a fogságban is, és munkára serkenti őt.

Bizonyosan ez a szeretet-éhség jelenik meg abban is, ahogy Mihály testvérével összeölelkeznek, mikor Przemysl várában váratlanul találkoznak. Közös fogságuk idején egymást erősítik, egymást védik és óvják. Géza Mihály szabadítását, fogolycseréjét sürgeti, Mihály pedig Gézáét. Mihály azonban 1917. június 8-án elhunyt. Betegségére és halálára még lejegyez Gyóni néhány megrázó verset. Kettőből idézek most is. Alig egy héttel öccse halála után már előrevetíti saját halálát:

A béke jön, – már mehetek.
 Bajtársak, Isten veletek.

S az utolsó verse egy nappal később:

Térjetez meg
 És szeressetek.
 Elnyel mindeneket a hőség
 És csak Istené a dicsőség.

⁵ Gyóni Géza a fogságban eredeti nevén, Áchim Gézaként élt. Így lehetett testvére mellett a tisztekkel fogoly. Ezért rejtjelezve írtak az Élet szeretője c. könyvről, nehogy azonosítsák a költőt, és oroszellenes versei miatt testvére mellől a közkatonák áldatlanabb körülményei közé kerüljön.

⁶ Őrangyal – Ella asszony, Gyóni Géza utolsó szerelme, akit Szabadkán ismert meg. A találkozásukkor még férjes asszony Gyóni fogsága idején megözvegyült, ezért gondolhatott arra, hogy hazajöve feleségül veheti.

S aztán – az öccsétől kapott gyengéd szeretetet elveszítve – elhatalmasodik rajta is – mint édesanyján egykor – a téboly, és születése napján csendesen elalszik.

Nehezen jutottam közel Gyónihoz. S aztán ő jött egészen közel hozzám. S most már, születése napján értő-féltő szeretettel köszöntöm gyerekkori játszótársamat, Gyóni Gézát.

(Elhangzott 2013. június 25-én Székesfehérváron, a Szent István Művelődési Ház udvarán álló Gyóni Géza-szobor mellett.)

Nagy Benedek – Gyóni Géza bronzszobra

Czinki Ferenc
Azonos határok
Végvári Beatrix szobabelsőről

A szoba az szoba az szoba az szoba.

Egy szoba, hogy négy fal, jó esetben ajtó és talán még ablak is. Hogy azonos határok, padlótól plafonig, de a továbbiakban nem lesznek ilyen rímek.

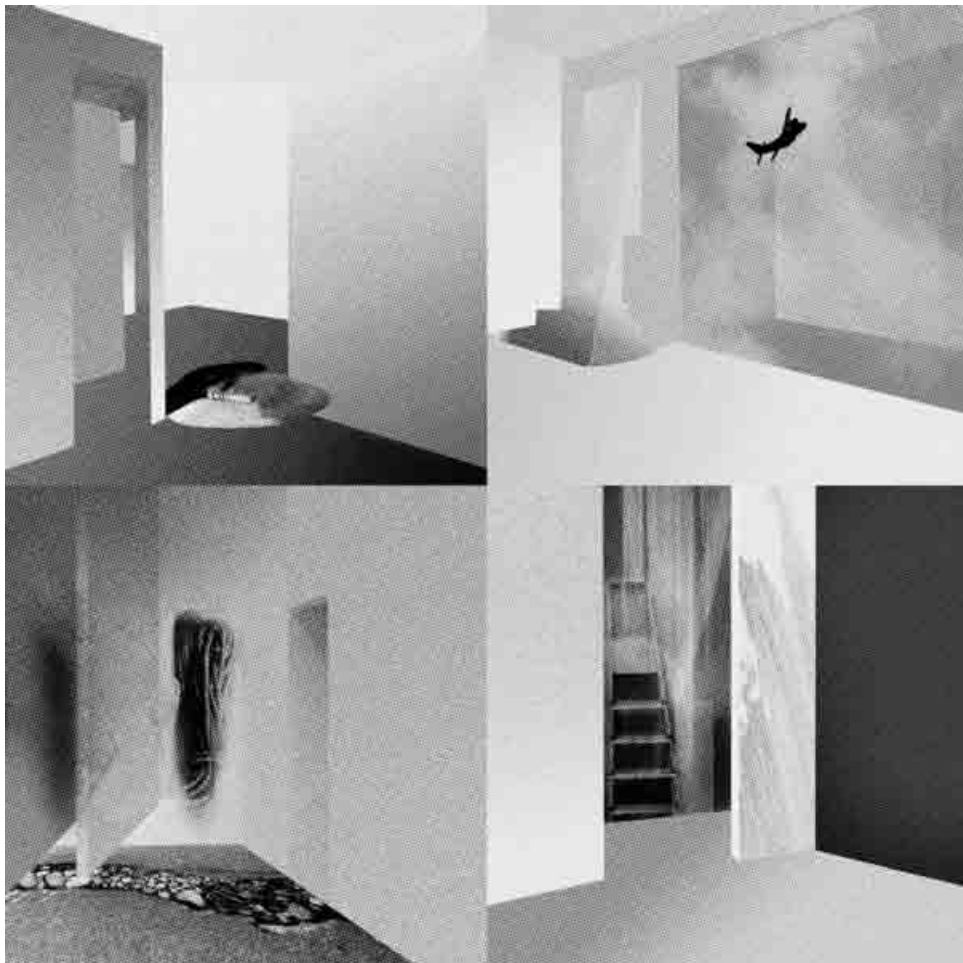

Végvári Beatrix – *Ballada* – elektrográfia 100x100 cm

Egy szoba, amit magunkra zárunk, aztán haragszunk a másokra, hogy miért hagynak benne egyedül. Ezt nevezi a szakirodalom magányos szobának. (Lásd még: Marvin, Jacob, Virginia Woolf szobáit.)

Egy szoba szélessége kettő és fél m-től kezdve 12 m-ig változik, mélysége 4-5 m-től 7-8 m-ig. A régi magyar nyelvben a nagyobb szobát háznak is hívták. Tehát egy szoba az én váram, vagy valami ilyesmi. De lehet, hogy ez egy másik szólás lesz.

Egy szoba, hogy enteriőr, hogy rend és fegyelem, vagy még inkább: egy szanaszét hagyott személyes csendélet. Zoknikkal, újságokkal, morzsával az ágyban, hangyákkal, itt vagy velem, nem vagy velem, szeretlek, nem szeretlek, csukd be az ajtót, folyik a vécé, hagyd nyitva az ajtót, félek, miért megy a tévé, miért megy rádió, veled nem olyan, mint mással, hát persze, cseréljük nagyobbra, rendezzük át, toljuk össze, toljuk szét, hol van a slusszkulcs, hol van a hajpánt, hova rúgtam le a cipőmet megint, miért sietsz mindig, miért nem vagy itt, ne gyere vissza, más lesz a zár. Szerinted oda még elfér egy gyerekágy? El. És aztán hagyd nyitva megint, fél a sötétben.

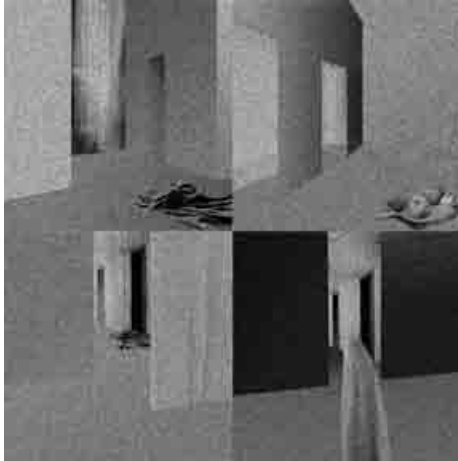

Végyári Beatrix – *Memória gyakorlatok I.* – elektrográfia 100x100 cm

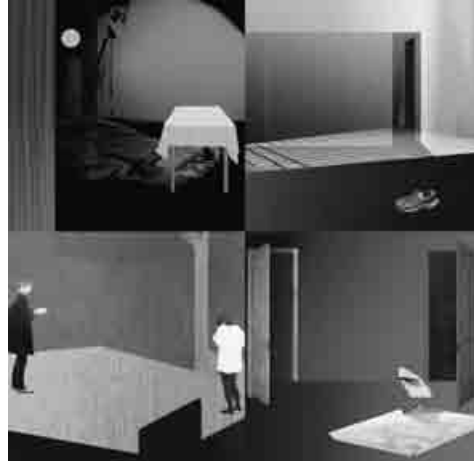
Egy szoba, hogy kettő, és akkor még egy.
 Egy szoba, hogy három, és akkor Van Gogh.
 Egy szoba, hogy négy, és akkor Anders, Rockwell, Rodriguez és Tarantino.
 Egy szoba, hogy konyha, és akkor Bereményi-Cseh Tamás.
 Egy szobában ezek szerint: benne van minden.
 Ha egyedül vagyok egy szobában, akkor ember vagyok. Ha bejön egy nő, ak-

kor férfi lettem. És annyira vagyok férfi, amennyire nő az, aki bejött a szobába. (Ez egyébként Karinthy szobája.)

Lázár Ervin szobája pedig ilyen:

Memória gyakorlatok II. – elektrográfia 100x100 cm

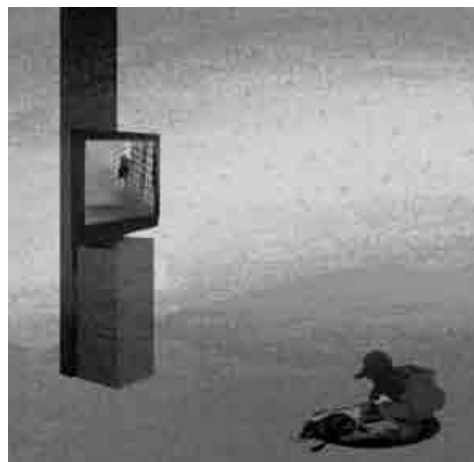
Lassú napok – elektrográfia 100x100 cm

„Egyszer egy este történt, röviddel azután, hogy hazaértem. Álltam a szoba közepén, és úgy éreztem, elemészt a szomorúság. A tehetetlenség. A szívemen karcolások, hajszáltrepedések. És akkor szétestem. Tagjaim kopogva szétgurultak a szobában, csilingeltek a csontok, a belső szervek puhán gördültek, mint a kilyukasztott gumilabdák. Nagyot kiáltottam. Beszaladt a családom, a fiam, a feleségem, a lányaim. És gyorsan, kétségbeesetten összeraktak. (...) Nézzenek rám. Olyan vagyok, mint régen. Megvan mindenem. De valami mégis elveszett belőlem. Talán valami illékony, ami láthatatlanul elillan az emberből, ha szétesünk. Vagy talán valami kis fény... valami kis fénypötty, ami nélkül félhomály van odabent.”

Végvári Bea képein van fénypötty és félhomály is. De talán még mindig több a fény.

Se hely se idő – elektrográfia 50x50cm

A te történeted – elektrográfia 50x50cm